

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Štěpán Tretera

Limity dokazování v trestním řízení

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 11. prosince 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 219 932 znaků včetně mezer.

Mgr. Štěpán Tretera

V Praze dne 11. prosince 2023

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za odborné vedení, cenné rady a náměty, které mi při jejím vypracování poskytl.

Obsah

Úvod.....	6
1. Základní zásady dokazování v trestním právu.....	10
1.1. Zásada materiální pravdy.....	13
1.2. Zásada vyhledávací.....	14
1.3. Zásada volného hodnocení důkazů.....	15
1.4. Zásada presumpce nevinny.....	16
1.5. Zásada přiměřenosti.....	19
1.6. Zásada bezprostřednosti.....	20
1.7. Zásada ústnosti.....	21
2. Dělení důkazů.....	23
2.1. Usvědčující a ospravedlňující důkazy.....	23
2.1.1. Zákaz donucování k sebeobviňování.....	23
2.2. Původní a odvozené důkazy.....	28
2.3. Přímé a nepřímé důkazy.....	29
3. Předmět a rozsah dokazování podle trestního řádu.....	32
3.1. Dokazování toho, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin.....	36
3.2. Dokazování toho, zda skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek.....	36
3.3. Dokazování okolností majících vliv na posouzení povahy a závažnosti činu.....	38
3.4. Dokazování osobních, rodinných a majetkových poměrů obviněného.....	39
3.5. Dokazování okolností následku trestného činu a dokazování výše škody trestným činem způsobené.....	40
4. Průběh dokazování.....	42
4.1. Dokazování v přípravném řízení.....	42
4.2. Dokazování při předběžném projednání obžaloby a v hlavním líčení.....	45
4.3. Dokazování v odvolacím řízení a v řízení o mimořádných opravných prostředcích.....	48
4.4. Dokazování ve vykonávacím řízení.....	49
4.5. Proces dokazování.....	51
5. Jednotlivé důkazní prostředky a limity jejich použití v trestním procesu.....	55
5.1. Výpověď obviněného, taktické postupy, zákaz kladení sugestivních a kapciózních otázek.....	55
5.1.1. Právo obviněného odepřít výpověď.....	58
5.1.2. Hodnocení doznání obviněného.....	60
5.1.3. Fyziodetekční vyšetření (detektor lži) a limity jeho použití.....	60

5.2. Výpověď svědka.....	62
5.2.1. Právo svědka odepřít výpověď.....	62
5.2.2. Procesní postup výslechu svědka.....	63
5.2.3. Výslech utajeného svědka a jeho přípustnost.....	65
5.3. Vybrané zvláštní způsoby dokazování podle trestního řádu a zákonný postup jejich provádění.....	67
5.3.1. Postup při provádění konfrontace a její limity.....	67
5.3.2. Postup při provádění rekognice osob a věcí, hodnocení rekognice.....	69
5.4. Znalecké dokazování.....	71
5.4.1. Opatření o přiřazení znalce, námítky a řízení o nich.....	71
5.4.2. Expertní pracoviště policejního orgánu a expertiza jako důkaz před soudem....	72
5.4.3. Přezkoumatelnost znaleckého posudku.....	73
5.4.4. Vady znaleckého posudku.....	73
5.5. Demonstrativní, či taxativní výčet důkazních prostředků?.....	75
6. Hodnocení důkazů.....	78
6.1. Přípustnost (zákonnost).....	78
6.2. Závažnost.....	79
6.3. Věrohodnost a pravdivost.....	79
6.4. Neúčinnost důkazu.....	80
6.5. Teorie plodů z otráveného stromu.....	81
Závěr a návrhy <i>de lege ferenda</i>	86
Seznam použitých zdrojů.....	89
Název rigorózní práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	94
Název rigorózní práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	95

Úvod

Procesní úprava dokazování v trestním právu procesním je stěžejní pro posouzení viny a trestu. Bez procesu dokazování by nemohlo být dosaženo účelu trestního řízení, kterým je zjistit trestný čin a jeho pachatele podle zákona spravedlivě potrestat (srov. § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním [trestní řád], ve znění pozdějších předpisů, dále jen „*trestní řád*“ nebo „*tr. řád*“). Předmětem trestního řízení je skutek, který orgány vyšetřující a rozhodující o tomto skutku (orgány činné v trestním řízení, dále jen „*OČTŘ*“) samy nepozorovaly, tudíž jej mohou poznat a rozhodnout o něm pouze rekonstrukcí tohoto skutku.¹ K procesu poznání skutku, okolností důležitých pro rozhodnutí o skutku a k posouzení viny osoby, proti níž se trestní řízení vede, slouží procesní úprava dokazování.

Při procesu dokazování, ať se jedná o kteroukoliv fázi trestního řízení, je třeba ze strany OČTŘ dbát ochrany základních lidských práv a svobod dotčených osob, a to zejména ve fázích provádění a hodnocení důkazů. Dokazování probíhá ve všech fázích trestního řízení, nejen během hlavního líčení (srov. § 73g odst. 3, § 164, § 179b, § 180 odst. 2, odst. 3, § 183a, § 235 odst. 2, § 243, § 263 odst. 6, odst. 7, § 265o odst. 2, § 265r odst. 7, § 276, § 282 odst. 1, odst. 2, § 314b odst. 2, § 314d odst. 2 a § 314q odst. 5 tr. řádu). Hlavní líčení je však jeho těžištěm a pouze v něm je garantováno plné uplatnění práva na obhajobu.² V případě porušení některé ze základních zásad trestního řízení z důvodu nesprávné realizace dokazování, může v nejzávažnějších případech dojít k porušení práva na spravedlivý proces.³

Jelikož při procesu dokazování může docházet na jedné straně ke kolizi zájmu společnosti na objasnění trestné činnosti, dopadení a potrestání pachatele, a na druhé straně zájmu společnosti na ochraně a nedotknutelnosti základních lidských práv a svobod všech zainteresovaných osob, je nevyhnutelné, aby obecné soudy a Ústavní soud posuzovaly takové kolize často protichůdných zájmů a vykládaly mj. v zákoně neupravené způsoby dokazování a míru přípustnosti zásahů do základních práv a svobod dotčených osob, především s ohledem na požadavek proporcionality. Z rozhodovací praxe soudů k otázkám dokazování pak vycházejí OČTŘ v dalších obdobných případech, a tak dochází k formování metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů.

Při posuzování přípustnosti zásahů do základních práv a svobod ze strany OČTŘ je třeba přihlížet nejen k právním principům a vnitrostátním předpisům, ale rovněž k mezinárodním smlouvám, kterými je Česká republika vázána. Takovou mezinárodní smlouvou je např.

¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 397.

² DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. Trestní řád: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 876.

³ Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 30. června 2004, sp. zn. IV. ÚS 570/03.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla sjednána v Římě dne 4. 11. 1950 (dále jen „Úmluva“)⁴, zejména její čl. 6 („Právo na spravedlivý proces“). Dle jeho znění má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Čl. 6 odst. 2 Úmluvy vyjadřuje jednu ze základních zásad trestního řízení – presumpci nevinny – a to tím způsobem, že každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. V čl. 6 odst. 3 Úmluvy jsou vyjádřena některá další základní práva obviněného z trestného činu, přičemž z hlediska pojednání o důkazních prostředcích zdůrazňují písm. d), které obviněnému poskytuje právo vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.⁵

Čl. 6 Úmluvy se neaplikuje pouze v trestním právu, ale má přesah i do přestupkového práva, tedy odvětví práva správního, kdy závaznost citovaného ustanovení v přestupkovém právu byla dovozena rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 1976, č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 a 5370/72, kdy soud rozhodoval ve více případech, které jsou souhrnně označovány jako „Engel a ostatní proti Nizozemí“. Citovaným rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva byla vyjádřena tzv. Engelova kritéria, která, pokud jsou naplněna, zavazují dotčené orgány aplikovat rovněž v přestupkovém řízení principy uvedené v čl. 6 Úmluvy.⁶

Na základě shora uvedeného je zřejmé, že k úpravě dokazování v trestním řízení lze nalézt bohatou judikaturu vnitrostátních i mezinárodních soudů, která stanoví mantinely – limity, ve kterých se musí OČTŘ při provádění dokazování pohybovat, aby bylo zajištěno ve všech fázích trestního řízení právo osoby, proti níž se trestní řízení vede, na spravedlivý proces.⁷

Tato práce má za cíl v návaznosti na výše uvedené jednak popsat aktuální stav právní úpravy a navazující judikaturu především vnitrostátních soudů, vztahující se k otázkám dokazování, a tento stav srovnat s judikaturou zahraniční, popř. judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a odbornými vědeckými názory a navrhnout některá řešení pro budoucí

⁴ Publikována pod č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁵ Soudem příslušným rozhodovat spory z porušení Úmluvy je Evropský soud pro lidská práva, který byl zřízen na základě čl. 19 a násl. Úmluvy. Na základě čl. 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, je třeba, v případě rozporu Úmluvy s vnitrostátní právní úpravou, použít úpravu stanovenou v Úmluvě.

⁶ Jedná se o tato kritéria aplikovatelnosti Úmluvy: (1) kvalifikace deliktu ve vnitrostátním právu, (2) povaha deliktu a (3) druh a stupeň závažnosti sankce.

⁷ Srov. JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 399.

legislativní vývoj. V prvních kapitolách práce popisují základní teoretická východiska (rozdělení důkazů, rozsah a předmět dokazování, fáze dokazování), poté popisují a hodnotím limity použití jednotlivých důkazních prostředků upravených v trestním řádu, dále je výklad věnován těm důkazním prostředkům, na které zákonná úprava nepamatuje (dokazování fyziodetekčním vyšetřením) nebo donedávna nepamatovala (konfrontace, rekognice), přičemž důraz je kladem na zákonné a judikaturou stanovené limity provádění a použitelnosti jednotlivých důkazních prostředků v trestním řízení a kritický rozbor této judikatury, včetně oponentních stanovisek odborné veřejnosti.

Tato práce má za cíl přispět k řešení několika výzkumných otázek, které se svou povahou dotýkají současné trestní praxe v oblasti dokazování, přičemž k jednotlivým otázkám jsou uváděny mé návrhy *de lege ferenda*, jakož i právní názory převzaté z odborné literatury či soudních rozhodnutí. Zejména se jedná o zhodnocení v čase narůstajícího množství výjimek ze základních zásad trestního řízení a jejich vlivu na tento systém základních zásad trestního řízení jako celek, a tím nepřímou i proces dokazování, zejména hodnocení institutu dohody o vině a trestu, který se významně dotýká a modifikuje proces dokazování v řízení před soudem. Následně má práce za cíl v souvislosti s ostatními instituty zavedenými do trestního řádu (prohlášení viny či prohlášení některých skutečností za nesporné), zhodnotit praktický dopad těchto institutů na proces dokazování. Rovněž je v práci řešena otázka legislativního přístupu k výčtu důkazních prostředků v trestním řádu – zejména se snažím uvést argumenty svědčící pro a proti taxativnímu výčtu důkazních prostředků v trestním řádu, což bylo zmiňováno v odborné literatuře již dlouho před diskusemi o připravované rekonstrukci trestního řádu. Dále se zabývám judikaturou ve vztahu k jednotlivým důkazním prostředkům (zejm. v kapitole 5). Práce se zaměřuje také na výzkumnou otázku, jaká musí být míra porušení postupu pro provedení nebo získání důkazu, aby byl takový důkaz nepoužitelný v řízení před soudem. Zejména se zaměřuji na v judikatuře řešenou kolizi se zásadou *nemo tenetur se ipsum accusare* a popisují limity této zásady ve vztahu k jednotlivým důkazním prostředkům (např. výslechu svědka a obviněného a odběru biologických stop bez souhlasu osoby, práce s využitím reflexivních úvah při výslechu osoby vypovídající lživě v souladu s poznatky kriminalistické praxe a postup takového výslechu s ohledem na zákaz kladení kapiózních a sugestivních otázek). S těmito úvahami souvisí i úprava tzv. anonymních či utajených svědků a judikatura soudů k tomuto prameni důkazu, zejména Evropského soudu pro lidská práva. V souvislosti s pomyslnou škálou možného porušení zákona při opatřování a provádění důkazů se v práci zabývám také teorií plodů z otráveného stromu a v rámci komparace analyzuji jednotlivé odborné názory na pojetí této teorie jak v rámci angloamerického práva (přístup a judikatura

Nejvyššího soudu Spojených států amerických), tak v rámci kontinentálního, resp. českého práva ve světle judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu. Vyřešení shora uvedených výzkumných otázek má v aplikační praxi vliv na postup vyšetřujících orgánů, neboť ty musí tato rozhodnutí reflektovat při vytváření a aplikaci metodiky vyšetřování. Uvedené má vliv rovněž na efektivitu potírání kriminality, zejména organizované.

V současném volebním období nelze očekávat dokončení legislativního procesu na novém trestním řádu, resp. ministr spravedlnosti uvedl, že nepředloží vládě koncept nového zákona, ale obsáhlou novelu stávajícího trestního řádu.⁸ To nic nemění na skutečnosti, že plánované legislativní změny se budou v budoucnu uskutečňovat, a to s přihlédnutím k návrhům, které jsou v současnosti předmětem odborných diskusí a literatury, přičemž dopad takových legislativních změn na praxi bude pravděpodobně zásadní.

⁸ Srov. článek: Nový trestní řád je podle Blažka neprůchodný, spravedlnost předloží jen novelu, Právní prostor, 16. 5. 2023. In: www.pravniprostor.cz [online]. [cit. 2023-08-30] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/novy-trestni-rad-je-podle-blazka-nepruchodny-spravedlnost-predlozi-jen-novelu>.

1. Základní zásady dokazování v trestním právu

Trestní proces před soudem vychází z principu rovnosti stran vyjádřeného v čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „*Ústava*“), který je dále konkretizován v ústavním zákoně č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen „*Listina*“) a základních zásadách trestního řízení vyjádřených v § 2 tr. řádu. Proces dokazování může být ve větší či menší míře doprovázen zásahy do základních lidských práv a svobod. Základní zásady trestního řízení vypočtené v § 2 tr. řádu mají zabezpečit rovnováhu střetávání zájmu společnosti na zajištění bezpečí obyvatel a zájmu stíhaného jednotlivce (a společnosti) na ochraně jeho základních práv a svobod, resp. ochraně před odsouzením nevinného.⁹

Základní zásady trestního řízení lze definovat jako právní principy, vůdčí právní ideje, jimiž je trestní řízení ovládáno.¹⁰ Tyto základní zásady jsou závazné pro celé trestní řízení. Některé z těchto základních zásad upravují výlučně proces dokazování. Jedná se o zásady, o nichž je pojednáno dále (podkapitoly 1.1.-1.6.), které jsou měřítkem pro rozhodování soudů o tom, zda při procesu dokazování nebylo porušeno právo osoby, proti níž se trestní řízení vede, na spravedlivý proces (případně práv jiných osob na trestním řízení zúčastněných – svědků, poškozených, zúčastněných osob a obětí trestných činů). Základní zásady trestního řízení jsou historicky podmíněné a v čase se mění.¹¹ Některé jsou vyjádřené jako součást ústavního pořádku, případně v mezinárodních smlouvách.

Dokazování se týkají tyto zásady vyjádřené v Listině:

- zásada zajištění práva na obhajobu (čl. 36 odst. 1, čl. 40 odst. 3 Listiny),
- zásada presumpce nevinny (čl. 40 odst. 2 Listiny),
- zásada veřejnosti a ústnosti (čl. 38 odst. 2 Listiny).

Dále Listina stanoví následující základní práva osob zúčastněných na trestním řízení, které se vztahují výlučně k procesu dokazování:

- právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny),
- právo každého odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké (čl. 37 odst. 1 Listiny),
- právo obviněného odepřít výpověď (čl. 40 odst. 4 Listiny).

⁹ MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Dizertační práce, Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2018, str. 42.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, str. 22.

¹¹ HÖLLANDER, Pavel. Filosofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 200-202.

Funkce základních zásad jsou poznávací, interpretační, aplikační a legislativní.¹² Jejich obsah tvoří prvky práva na spravedlivý trestní proces. Před výkladem o jednotlivých základních zásadách je nutné upozornit, že z řady základních zásad trestního řízení existují výjimky; jde zejména o následující nové instituty zavedené do trestního řádu:

- dohoda o vině a trestu (§ 206b tr. řádu),
- prohlášení skutečností za nesporné (§ 206 tr. řádu),
- prohlášení viny (§ 206a tr. řádu).

Uvedené instituty budou dále vyloženy v podkapitolách o jednotlivých základních zásadách. Obecně lze na tomto místě uvést, že při aplikaci výše uvedených institutů se v odpovídajícím rozsahu neprovádí dokazování (srov. § 206c odst. 6 a § 206d tr. řádu k institutům prohlášení viny a prohlášení nesporných skutečností státním zástupcem a současně obviněným a § 314q odst. 5 tr. řádu k institutu dohody o vině a trestu).

Nejvýznamnějším zásahem do systému základních zásad trestního řízení je patrně institut dohody o vině a trestu, který modifikuje téměř všechny základní zásady. Dohoda o vině a trestu je institutem převzatým z angloamerického právního prostředí (*common law*), kde je pro ni používán termín „*plea bargaining*“ – v angloamerickém právu jde o obecný termín, který v sobě zahrnuje několik procesních institutů (*plea bargaining, charge bargaining, count bargaining a sentence bargaining*). Ve Spojených státech jde o institut s tradicí, jejíž historie se počíná kolem doby americké občanské války (1861-1865) u soudů státních (*state courts*). U soudů federálních (*federal courts*) se *plea bargaining* začala hojněji uplatňovat v období prohibice, tedy v první třetině dvacátého století.¹³ Zajímavé je, že námi převzatá „dohoda o vině a trestu“ je v USA vlastně jen „dohodou o vině“, neboť trest v ní (na rozdíl od naší právní úpravy) není uveden. Trest vysloví až soudce na základě uzavřené dohody.¹⁴ Do trestního řádu byl institut dohody o vině a trestu zaveden novelou č. 193/2012 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 9. 2012. Zavedení institutu dohody o vině a trestu do českého právního prostředí bylo konfrontováno s mnoha základními zásadami trestního řízení (nejvíce byly dotčeny zásady materiální pravdy, oficiality a legality, vyhledávací a volného hodnocení důkazů). V literatuře je především uváděno, že dohoda stran v trestním procesu (lze říci pravda formálně sjednaná stranami) je nově upřednostněna před nalezením pravdy materiální. Dále je namítána rovněž

¹² Srov. JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 128.

¹³ NEUBAUER, David W. America's courts and the criminal justice system. 9th ed. Belmont: Thomson, 2008, str. 272.

¹⁴ Převzato ze školení „Dohoda o vině a trestu a způsob jejího sjednávání“, lektor Paul Gregory Byron, federální soudce, Florida, dne 6. 10. 2023.

formalizace ověřování pravdivosti prohlášení obviněného, který je dle § 314q odst. 3 písm. b) tr. řádu ze strany soudu dotazován pouze k tomu, zda prohlášení o spáchání skutku v dohodě učinil dobrovolně a zda rozumí obsahu obvinění a zda si je vědom následků svého prohlášení.¹⁵ *De lege ferenda* navrhuji inspirovat se německou právní úpravou, kdy německý trestní řád nechápe dohodu o vině a trestu jako zvláštní způsob řízení v rámci trestního procesu, ale jako oprávnění soudu uzavřít takovou dohodu v rámci hlavního líčení, bez dotčení materiálního nalezení pravdy (provádění dokazování).¹⁶

Mnohost zaváděných výjimek ze základních zásad a nepromyšlenost při jejich zavádění je částí odborné veřejnosti kritizována, neboť v praxi se v trestním procesu stále častěji vyskytuje otázka, co je vlastně zásadou a co už výjimkou ze zásady.¹⁷ Pro zachování koherence systému základních zásad trestního řízení by podle mého názoru neměly průlomové zásahy zasahovat do podstaty tohoto systému, která vychází z historické zkušenosti. Někteří odborníci přirovnávají plošné zavádění výše uvedených institutů do systému základních zásad dokonce ke „korozi“ systému základních zásad, přičemž považují stav před rokem 1990 za koherentnější z hlediska uvedeného systému.¹⁸ Někdy se dokonce hovoří o směřování k obcházení základních zásad (např. je zmiňován boj proti terorismu).¹⁹ Přikláním se k závěru, že zásah do základní zásady není sám o sobě nesprávný, s ohledem na vývoj společnosti a s ním vyvstávající aktuální potřeby trestního řízení, avšak musí být odůvodněn potřebností, účelností a vhodností zásahu do systému základních zásad jako celku, přičemž pozitiva zaváděné výjimky by měla převažovat nad mírou oslabení systému základních zásad.

Zavádění výše uvedených institutů do trestního řádu je odůvodňováno následujícími argumenty:

- snaha o europeizaci a internacionalizaci trestního práva,
- efektivnější boj proti kriminalitě, zejm. terorismu a organizovanému zločinu,

¹⁵ ZAORALOVÁ, Petra. Institut dohody o vině a trestu a jeho rozpor se základními zásadami trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce. Praha: Leges, 2016, str. 192.

¹⁶ ŠČERBA, Filip. Zásada rychlosti řízení versus zásada materiální pravdy. In: JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce. Praha: Leges, 2016, str. 99.

¹⁷ Srov. JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – stále trauma české trestní legislativy. In: JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce. Praha: Leges, 2016, str. 10.

¹⁸ MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Dizertační práce, Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2018, str. 71; PROVAZNÍK, Jan. Charakteristické rysy koncepce trestního řízení po roce 1990. *Trestní právo*, 2018, č. 2, str. 18-34.

¹⁹ ZÁHORA, Jozef. Limity zásahov do práva na súkromie pri odhaľovaní a vyšetrovaní terorizmu. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017, str. 77-89.

- efektivita, zrychlení a hospodárnost trestního řízení,
- vyhovění požadavkům praxe, zejm. minimalizace přetížení soudů.

Výše uvedené argumenty jsou jistě hodné pozornosti zákonodárce, avšak jak bylo výše uvedeno, zavádění výjimek do systému základních zásad by mělo ctít kontinuitu legislativního vývoje v oblasti kontinentálního trestního procesu, a být dostatečně odůvodněno testem proporcionality, zejména pokud je zasahováno do jiného práva garantovaného ústavním pořádkem, což bývá při zásahu do systému základních zásad trestního řízení pravidlem.

1.1. Zásada materiální pravdy

Zásada materiální pravdy je zakotvena v § 2 odst. 5 tr. řádu. Toto ustanovení ukládá OČTŘ povinnost postupovat v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jeho rozhodnutí. Dále je stanoveno, že doznání obviněného nezbavuje OČTŘ povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu. Termín materiální pravda se používá pro odlišení od pojmu formální pravda (zásada formální pravdy je uplatňována v řízení civilním podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále jen „OSŘ“). V trestním řízení v souladu se zásadou materiální pravdy musí OČTŘ vždy vycházet z toho, jak byl zjištěn skutkový děj, nikoliv z toho, co strana řízení prohlásila za pravdivé, či za pravdivé uznala (s výjimkami, které jsou uvedeny dále). Trestní řád nedovoluje OČTŘ spokojit se se skutkovými zjištěními, o nichž má důvodné pochybnosti, a takové pochybnosti nahradit procesními domněnkami a fikcemi, jak to lze učinit v řízení civilním (srov. možnost rozhodnout rozsudkem pro uznání, či rozsudkem pro zmeškání podle OSŘ).²⁰

Zásada materiální pravdy zajišťuje nejen to, aby pachatelé trestných činů byli usvědčeni bez pochybností, ale také, aby osoby nevinné byly před odsouzením chráněny.²¹ Požadavek stran objasnění věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, neznamená zjištění pravdy absolutní (objektivní) ve filozofickém smyslu (skutečnost tak, jak se událost stala). Takový stav by OČTŘ v praxi nebyly s to zjistit nikdy, vzhledem ke skutečným, že se musejí spoléhat jen na důkazní prostředky, skrze něž zprostředkovaně (rekonstrukcí událostí) zjistily, jak se skutek stal, a jak již bylo výše uvedeno, nemohou rozhodovat o trestném činu, pokud byly samy jeho svědky. Absolutní pravdu mohou dovozovat pouze z jimi získaných a provedených

²⁰ MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Dizertační práce, Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2018, str. 172.

²¹ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 33.

důkazů. Pak však mohou dojít nanejvýš k závěru, že nemají o skutkovém stavu důvodné pochybnosti, nemohou však dojít k závěru, že z důkazních prostředků poznaly pravdu absolutní. Z výše uvedeného důvodu formuluje zákonná úprava (po novele tr. řádu č. 292/1993 Sb.) požadavek zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, kdy tento požadavek reflektuje reálné možnosti praxe. Znění ustanovení § 2 odst. 5 tr. řádu před výše uvedenou novelou bylo následující: „*Orgány činné v trestním řízení postupují tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, a při svém rozhodování z něho vycházejí. Objasňují se stejnou pečlivostí okolnosti svědčící proti obviněnému i okolnosti, které svědčí v jeho prospěch, a provádějí v obou směrech důkazy, nevyčkávané návrhu stran. Doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu.*“ Z porovnání obou znění je patrný ten rozdíl, když na OČTŘ kladla socialistická právní nauka větší požadavky, neboť po nich vyžadovala vyšší míru jistoty o stavu věci. Zásada zjištění skutečného stavu věci byla zakotvena i v tehdejší právu ústavním pro všechny typy řízení („*V řízení postupují soudy tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, a při svém rozhodování z něho vycházejí.*“ – čl. 103 odst. 1 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky). Ke zjištění stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti, ukládá tr. řád OČTŘ postupovat tak, aby v přípravném řízení objasňovaly i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se trestní řízení vede, přičemž doznání obviněného nezbavuje OČTŘ povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.

Ze zásady materiální pravdy existují výjimky, a sice institut prohlášení určitých skutečností za nesporné, prohlášení viny a sjednání dohody o vině a trestu. Tyto instituty vylučují další provádění dokazování, a to v různé míře v závislosti na konkrétním vyřízení věci (srov. § 206d, § 206c odst. 6 a § 314q odst. 5 tr. řádu). Tím, že se v uvedených případech dokazování v různé míře neprovádí, je zásada materiální pravdy v různé míře oslabena.

1.2. Zásada vyhledávací

Uvedená zásada je vyjádřena v § 2 odst. 5 tr. řádu, kdy předmětné ustanovení stanoví, že OČTŘ postupují tak, aby zjistily skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí, a to i bez součinnosti stran, tedy z úřední povinnosti. Trestní řád rozlišuje roli OČTŘ v přípravném řízení, kde je plně zachována zásada vyhledávací spočívající v povinnosti zjišťovat rozhodné okolnosti svědčící ve prospěch

i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede, a roli státního zástupce v řízení před soudem, kde se státní zástupce stává stranou trestního řízení a v souladu se zásadou obžalovací je státní zástupce povinen prokazovat vinu obžalovaného.²² To nevyklučuje povinnost státního zástupce navrhnout důkazy svědčící i ve prospěch obžalovaného, neboť i státní zástupce má být nestranný a má postupovat v souladu se zásadou materiální pravdy a v souladu s ustanovením § 180 odst. 2 tr. řádu, které stanoví, že státní zástupce se při podání obžaloby řídí mj. vnitřním přesvědčením založeným na uvážení všech okolností případu, přičemž v řízení před soudem vystupuje tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby – tedy ve prospěch i neprospěch obžalovaného (jde o odlišnou koncepci než v angloamerickém trestním procesu). Jeho základní povinností je však navrhnout důkazy, které podporují obžalobu (srov. § 180 odst. 3 tr. řádu), neboť je povinen dokazovat vinu obžalovaného (srov. § 2 odst. 5 tr. řádu).

1.3. Zásada volného hodnocení důkazů

Zásada volného hodnocení důkazů je zakotvena v § 2 odst. 6 tr. řádu a zavazuje OČTŘ hodnotit důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeném na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Zásada volného hodnocení důkazů souvisí se zásadou materiální pravdy a je předpokladem jejího zjištění.²³ Legální teorie důkazní, která byla uplatňována v procesu inkvizičním, nemohla zajistit nalezení materiální pravdy, když vyšetřující orgán posuzoval důkazy ryze formalisticky a bez volné úvahy (doznání bylo považováno za korunu důkazů, a to i v případě, že bylo vynucené). OČTŘ mají rozhodovat na základě vlastního uvážení vzhledem k jednotlivým důkazům a rozhodnout, které důkazy (získané zákonným způsobem) považují za relevantní a pravdivé vzhledem k projednávané věci. K tomuto myšlenkovému procesu je třeba pečlivě provést a zhodnotit jednotlivé důkazy samostatně i ve vzájemné souvislosti.

OČTŘ je proto povinen v odůvodnění rozhodnutí vyložit, o které důkazy svá skutková zjištění opřel a úvahy, jimiž se řídil při hodnocení provedených důkazů.

²² ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 36.

²³ JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, str. 39.

V rozsudku je soud povinen odůvodnit, jak se vypořádal s obhajobou, proč nevyhověl návrhům na provedení dalších důkazů a jakými právními úvahami se řídil, když posuzoval prokázané skutečnosti co do otázky viny a trestu. V usnesení je soud nad výše uvedené povinen uvést právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona (srov. § 134 odst. 2 a § 125 odst. 1 tr. řádu).

Zdůrazňuji, že v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů český právní řád nezná stupně důkazní síly u jednotlivých důkazních prostředků, ani nezná pojem „korunní důkaz“, tj. důkaz, který postačí sám o sobě k odsouzení obviněného pro trestný čin. V této souvislosti uvádím, že zejména znalecký posudek má být posuzován jako každý jiný důkazní prostředek, a to včetně jeho věcné správnosti (srov. náleží Ústavního soudu č. 73/2007 Sbírky nálezů a usnesení ÚS). Výsledkem nerespektování zásady volného hodnocení důkazů, ve vztahu ke znaleckým posudkům, a jejich přeceňování oproti jiným důkazům ve věci shromážděným, byla situace (která může přetrvávat do současné doby), kterou popsal bývalý ombudsman JUDr. Otakar Motejl v roce 2007: „trend je takový, že soudci bez znaleckého posudku téměř nerozhodnou, a výsledkem je až taková absurdita, že v podstatě nesoudí soudce, ale znalec.“²⁴ Odborná literatura však uvádí, že v praxi se mnozí znalci diví, pokud soud (v rozporu s jejich očekáváním) neakceptuje jejich znalecký posudek a rozhodne odlišně od znalcových závěrů.²⁵ K otázce znaleckého dokazování srov. podkapitulu 5.4.

1.4. Zásada presumpce neviny

Zásada, že dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem vyslovena vina, nelze na toho, proti němuž se trestní řízení vede, hledět jako by byl vinen, je vyjádřena v § 2 odst. 2 tr. řádu. Uplatňuje se od počátku trestního řízení až do okamžiku právní moci odsuzujícího rozsudku. Zásada vychází z mezinárodního práva (srov. čl. 6 odst. 2 Úmluvy) i z čl. 40 odst. 2 Listiny, dle něžž „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“ Z uvedené zásady vyplývá princip *in dubio pro reo*, který má pro dokazování, zejména hodnocení důkazů, stěžejní význam. V souladu s principem *in dubio pro reo*, má-li soud po provedeném a zhodnoceném dokazování pochybnosti o vině obviněného, musí soudní rozhodnutí vyznít v jeho prospěch.²⁶

²⁴ MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminální právo, 2010, č. 3, str. 189.

²⁵ FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 20.

²⁶ JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, str. 27.

Z toho vyplývá, že zprošťující rozsudek musí být vyneseno nejen tehdy, je-li prokázána nevinou obviněného, ale rovněž tehdy, není-li bez důvodných pochybností prokázána jeho vina. Zásada presumpce nevinou souvisí se zásadou materiální pravdy, neboť usvědčující důkazy musí ve svém souhrnu jednoznačně prokazovat vinu obviněného bez důvodných pochybností, aby soud mohl vynést odsuzující rozsudek. Pokud usvědčující důkazy chybějí a důkazní situace neumožňuje bez důvodných pochybností zjistit skutkový stav, musí být soudem vyneseno rozsudek zprošťující. Jinými slovy na důkazní situace v případě, který zná civilní právo procesní pod pojmem „*non liquet*“ (skutkový stav nebyl objasněn v míře umožňující vyhovět nároku žalobce), se v trestním právu aplikuje princip *in dubio pro reo*.

S uvedenou zásadou souvisí otázka, zda lze v trestním řízení hovořit o důkazním břemenu a kdo jej nese. V souvislosti s rekonstrukcí trestního řádu jsou navrhovány nové prvky, které mají, v souladu s požadavky teoretiků, posílit kontradiktornost trestního řízení – zejm. jde o odpovědnost státního zástupce za výsledek dokazování namísto odpovědnosti soudce, jak je tomu v současné právní úpravě.²⁷ Důkazní břemeno v trestním řízení není chápáno ve formálním smyslu tak, jak je chápáno v řízení civilním. Nelze hovořit o stavu, kdy soudce, příp. státní zástupce nese důkazní břemeno, a dle odborné literatury o takovém stavu nebude možno hovořit ani po rekonstrukci trestního řádu, neboť důkazní břemeno v takovém smyslu není institutem kontinentálního trestního procesu. Takový názor odmítající aplikaci důkazního břemene v trestním procesu vyslovil např. prof. Antonín Růžek, a to z důvodu, že nesplnění důkazní povinnosti nemá žádné procesní důsledky, jež by postihly státního zástupce či jinou stranu. Dle něj nelze hovořit o stavu, kdy by státní zástupce při zproštění obžaloby spor prohrál (důsledek neunesení důkazního břemene, jak jej známe z civilního procesu). Pokud vina nebyla bez pochybností prokázána, nejedná se o soudní rozhodnutí, které by šlo k tíži státu nebo státního zástupce. Opačný koncept by byl podle prof. Růžka v rozporu s povinností obžaloby postupovat v trestním řízení objektivně.²⁸

V právním prostředí *common law* se k důkaznímu břemenu přistupuje poněkud odlišně, pojem „*evidential burden*“ je v literatuře používán²⁹. Dále je uváděno, že břemeno prokázání viny obviněného „nade vši rozumnou pochybnost“ (*beyond reasonable doubt*)³⁰ tíží Korunu

²⁷ PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří. Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, str. 116.

²⁸ Srov. PUDILOVÁ, Anežka. Formální důkazní břemeno státního zástupce v trestním řízení. Praha, 2020. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, str. 27.

²⁹ MUNDAY, Roderick J. C. Evidence. 10th edition. Oxford: Oxford University Press, 2019, str. 76.

³⁰ MUNDAY, Roderick J. C. Evidence. 10th edition. Oxford: Oxford University Press, 2019, str. 75.

(obžalobu). Porota, která hlasuje a rozhoduje o vině, musí být vždy instruována, že obviněný nemá povinnost prokazovat jakkoli svoji nevinu v souladu se zásadou presumpce nevinny.

Objevují se však rovněž odborné názory argumentující pro zakotvení formálního důkazního břemene státního zástupce v novém trestním řádu, tedy jeho povinnosti uvést všechny skutečnosti podporující podanou obžalobu s výhradou, že v souladu s principem zastupování veřejného zájmu by státní zástupce měl soudu oznamovat i skutečnosti ospravedlňující, pokud se o nich dozví.³¹ Tento přístup by jistě zdůraznil princip kontradiktornosti trestního řízení.

Formální důkazní břemeno v trestním právu bývá zmiňováno zejména ve vztahu k uplatňování nároku poškozeného v trestním řízení a k osobě, proti níž se řízení vede, a to při žádosti o bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu nebo pokud osoba čelí hrozbě zabránění části majetku.³² V takovém případě lze hovořit o subjektivním důkazním břemenu ve formálním smyslu. Ochranné opatření zabránění části majetku podle § 102a tr. zákoníku, je možné uložit pachateli, který byl uznán vinným úmyslným trestným činem, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně čtyři léta, nebo trestným činem výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií (§ 192), neoprávněného přístupu k počítačovému systému a neoprávněného zásahu do počítačového systému nebo nosiče informací (§ 230), opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231), pletich při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži (§ 257), pletich při veřejné dražbě (§ 258), nedovoleného pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku podle § 285 odst. 2 až 4, šíření toxikomanie (§ 287), podplacení (§ 332) nebo nepřímého úplatkářství (§ 333), pokud pachatel takovým trestným činem pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch a zároveň má soud za to, že určitá část jeho majetku pochází z trestné činnosti vzhledem k tomu, že hodnota majetku, který pachatel nabyt nebo převedl na jinou osobu nebo do majetku ve svěřenském fondu v době nejdéle 5 let před spácháním takového trestného činu, v době jeho páčání nebo po jeho spáchání, je v hrubém nepoměru k příjmům pachatele nabytým v souladu se zákonem nebo byly zjištěny jiné skutečnosti odůvodňující takový závěr. Zabránění části majetku je institutem, který byl v historii nazýván konfiskace. Formulace citovaného ustanovení tr. řádu požaduje na pachateli, aby prokázal, že věci, které by podléhaly zabránění

³¹ ŠÁMAL, Pavel. Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 12, str. 349.

³² Srov. PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, str. 118.

části majetku, nepocházejí z trestné činnosti. Soudu postačuje mít za prokázané, že hodnota majetku nabytého pět let před spácháním trestného činu, je v hrubém nepoměru k příjmům pachatele a domněnka, že tato část majetku pochází z trestné činnosti. Uvedené ustanovení implementující tzv. konfiskační směrnici, je dle však části odborné veřejnosti zpochybněním zásady presumpce nevinny i zásady volného hodnocení důkazů.³³ Druhý institut, kde tíží důkazní břemeno osobu, proti níž se trestní řízení vede, je právo na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu. Podle § 33 odst. 2 tr. řádu musí nedostatek prostředků na hrazení nákladů obhajoby osvědčit obviněný. Osobě, která chce institut využít, je třeba umožnit předložit a uplatnit důkazy prokazující její nárok.³⁴

1.5. Zásada přiměřenosti

Tato zásada je podstatná zejména pro možnost použití provedených důkazů pro rozhodnutí v trestním řízení. Je vyjádřena v § 2 odst. 4 trestního řádu tak, že OČTŘ projednávají trestní věci „s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.“ Z uvedené zásady vyplývá pro OČTŘ požadavek, aby ve všech fázích trestního řízení postupovaly tak, aby zasahovaly do práv a svobod osob co nejméně. Tento požadavek souvisí se zásadou humanismu coby základní zásadou trestního práva.

Zásada přiměřenosti (na rozdíl od některých jiných zásad) nechrání jen toho, proti němuž se trestní řízení vede, ale chrání práva a svobody dalších osob zúčastněných na trestním řízení (svědci, poškození, zúčastněné osoby, oběti trestných činů). Jak plyne z povahy trestního řízení, dochází v něm často k určitému narušení osobní integrity zúčastněných osob, přičemž největším zásahem je v rámci trestního stíhání (a to i před podáním obžaloby) vazba obviněného. Zásada přiměřenosti je v odborné literatuře chápána jako korektiv, který nevylučuje trestní stíhání ani použití donucovacích opatření (vazba, předvedení, osobní prohlídka, uložení pořádkové pokuty, z hlediska dokazování např. odběr krve nebo úkon spojený se zásahem do tělesné integrity podle § 114 tr. řádu), ale v každém stadiu trestního

³³ PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří. Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, str. 122.

³⁴ PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří. Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, str. 125.

řízení se musí projevit tato zásada tím, že čím větší je zásah do osobnostních práv, tím větší je pro orgány činné v trestním řízení povinnost náležitého odůvodnění takového opatření – zejména stran připuštění provedení důkazů a jejich následného vyhodnocení.³⁵ Rovněž doplňují, že každý takový zásah musí být nejen odůvodněný, ale také proporcionální z hlediska zásahu do základních práv a svobod.

1.6. Zásada bezprostřednosti

Zásada bezprostřednosti je podstatná ve fázi provádění důkazů před soudem. V § 2 odst. 12 trestního řádu se stanoví, že soud smí při rozhodování v hlavním líčení, jakož i ve veřejném, vazebním a neveřejném zasedání přihlídnout jen k těm důkazům, které byly při tomto jednání provedeny. Z této zásady vyplývá, že soud nesmí přihlížet k důkazům, které nebyly provedeny v řízení před ním, tj. takovým, se kterými se osobně neseznámil samosoudce, případně senát. Uvedené vyplývá také z § 220 odst. 2 tr. řádu, který stanoví, že při rozhodování tam, kde bylo provedeno hlavní líčení, smí soud přihlížet jen ke skutečnostem a opírat se jen o důkazy, které byly provedeny při tomto hlavním líčení. Takové skutečnosti by měly vyplývat a být zaneseny v protokolu o hlavním líčení (příp. vazebním zasedání, veřejném či neveřejném zasedání – srov. § 55 odst. 1 písm. d) trestního řádu). Je třeba apelovat zejména na podrobné vylíčení způsobu a průběhu provádění takových důkazních prostředků, jako je konfrontace či rekognice, neboť se jedná z povahy o neopakovatelné úkony. Obdobnou zásadu pro veřejné zasedání stanoví § 237 tr. řádu. Pro neveřejné a vazební zasedání se dle odborné literatury použije analogicky výše uvedených ustanovení, pokud se při nich dokazování též provádí.³⁶

Důkazy, z nichž OČTŘ vycházely, by měly být v souladu s výše uvedenou zásadou volného hodnocení důkazů vypočteny v odůvodnění rozhodnutí, přičemž soud v souladu se zásadou bezprostřednosti nesmí v odůvodnění argumentovat skutečnostmi, které zjistil mimo hlavní líčení (příp. vazební zasedání, veřejné či neveřejné zasedání), a které nebyly před ním provedeny, tudíž se k nim strany nemohly vyjádřit.³⁷ Takové počínání by totiž bylo v rozporu s principem kontradiktornosti trestního procesu.³⁸

³⁵ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 30.

³⁶ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 52.

³⁷ JELÍNEK, Jirí; ŘÍHA, Jirí a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, str. 44.

³⁸ Srov. čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

Za určitou výjimku ze zásady bezprostřednosti lze označit provedení důkazu dožádaným orgánem podle § 53 a § 54 tr. řádu a provedení důkazu mimo hlavní líčení podle § 183a tr. řádu. Tyto úkony je třeba provést zákonným způsobem³⁹ a při provedení důkazu mimo hlavní líčení je třeba vyrozumět státního zástupce a obhájce obviněného, kteří jsou oprávněni se takového úkonu zúčastnit, ledaže nelze provedení takového úkonu odložit a jejich vyrozumění zajistit. Další modifikaci zásady bezprostřednosti představuje použití videokonferenčního zařízení při provádění úkonů dokazování podle § 52a tr. řádu. Použití videokonference je v současné době trestním řádem značně omezeno zákonnými podmínkami, které vycházejí z ochrany práv zúčastněných osob, zejména je podmínkou pro provedení věk a zdravotní stav osob, další bezpečnostní a jiné závažné důvody. *De lege ferenda* bych navrhoval podrobnější úpravu provádění videokonference před soudem v trestním řádu. Dále navrhuji rozšíření její použitelnosti, resp. mírnější podmínky pro provedení při jednání soudu, zejména u výsledku znalců, kteří jsou značně vytíženi dojížděním k mnoha jednáním soudu, kdy nadto znalců (zejména v některých oborech, např. dětská psychiatrie) je v ČR obecně málo. Přitom výsledek znalce přes videokonferenční zařízení zpravidla nebrání uplatnění práv obhajoby, když znalecký posudek je k dispozici v soudním spise v místě jednání soudu a výsledky znalce jsou zpravidla velmi krátké, kdy znalec v mnoha ohledech odkáže na listinné znění posudku. Větší využití videokonferencí by mohlo navýšit časovou kapacitu znalců a urychlit nejen trestní řízení, v němž znalci často participují.

1.7. Zásada ústnosti

Zásada ústnosti je zakotvena v ust. § 2 odst. 11 tr. řádu, v němž se stanoví, že jednání před soudy je ústní a že důkaz výpověďmi svědků, znalců a obviněného se provádí zpravidla tak, že se tyto osoby vyslychájí. Toto ustanovení stanoví závazně postup při provádění výše uvedených důkazních prostředků před soudem tak, že při jednání je nutné tyto osoby vyslechnout (což souvisí se zásadou bezprostřednosti), neboť soud si má udělat úsudek o věrohodnosti a pravdivosti jejich výpovědí osobně, tedy tím, že takové osoby při jednání soudce osobně vyslechne. Zásada ústnosti vychází z čl. 96 odst. 2 Ústavy, kde se stanoví, že jednání před soudem je ústní a veřejné. Tato zásada je závazná pro veškerá řízení před soudem, nejen řízení trestní. Ze zásady ústnosti vyplývá dále povinnost soudu přečíst listiny, které

³⁹ Srov. JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, str. 47.

provádí jako důkaz při hlavním líčení, pokud to strana navrhne (srov. § 213 odst. 2 tr. řádu). Skutečnost, že v uvedeném ustanovení Ústavy je ústnost a veřejnost postavena vedle sebe, není náhodná. Aby bylo jednání soudu veřejné, tedy veřejnost se mohla seznámit s podstatnými důkazy, musí být tyto důkazy provedeny ústně a bezprostředně před soudem, tedy i před veřejností nacházející se v jednací síni. Omezování práva veřejnosti na účast při jednání soudu je nutné považovat za výjimečné opatření, které musí být dostatečně odůvodněno okolnostmi případu. Je nutné trvat na veřejnosti soudních jednání, zejména z důvodu, aby nedošlo k návratu formy kabinetních jednání soudu.

V řízení o řádných a mimořádných opravných prostředcích se zásada ústnosti a bezprostřednosti uplatní zpravidla jen ve veřejném zasedání, neboť v něm se provádí dokazování v omezeném rozsahu (srov. § 259 odst. 3 trestního řádu v řízení o odvolání, § 265o pro dokazování v řízení o dovolání). Soud rozhodující o opravném prostředku totiž zpravidla rozhoduje na základě skutkového stavu, který byl zjištěn v řízení před soudem I. stupně (tj. důkazy provedl soud I. stupně – tj. nalézací soud), zásada ústnosti se proto uplatní při přednesu opravného prostředku, dále při vyjádřeních a konečných návrzích stran.⁴⁰

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 51.

2. Dělení důkazů

Dělení důkazů má význam pro aplikační praxi, neboť umožňuje lépe pochopit povahu jednotlivých důkazů a jejich význam v trestním řízení.⁴¹ Dále s níže uvedenými děleními pracuje judikatura a stanoví na jejich základě požadavky na OČTR při provádění dokazování.

2.1. Usvědčující a ospravedlňující důkazy

Usvědčující jsou takové důkazy, které prokazují okolnosti, které potvrzují obvinění, tedy svědčí proti obviněnému. Naopak důkazy ospravedlňující jsou takové, které potvrzují okolnosti, které obvinění vyvracejí (úplně či částečně), tedy svědčí ve prospěch obviněného.

Uvedené dělení tak nepřímou stanoví skutečnosti, které mají strany před soudem dokazovat, neboť státní zástupce je v řízení před soudem povinen provádět zpravidla takové důkazy, které podporují obžalobu (tj. usvědčující, srov. § 180 odst. 3 věta první tr. řádu), avšak zákon též státnímu zástupci ukládá v řízení před soudem vystupovat tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby (tj. usvědčující i ospravedlňující, srov. § 180 odst. 2 tr. řádu), obhájce pak má povinnost uvádět skutečnosti a navrhnout důkazy, které jsou ospravedlňující (zbavují viny nebo ji zmírňují – srov. § 41 tr. řádu). Z uvedeného vyplývá, že státní zástupce (soudce v řízení před soudem) má povinnost opatřovat důkazy usvědčující i ospravedlňující.⁴² Obhájce nebo obviněný, který nemá obhájce, má právo ve stejném rozsahu provádět důkazy ve prospěch obhajoby (tj. ospravedlňující, srov. § 180 odst. 3 věta druhá tr. řádu). Pro všechny OČTR v přípravném řízení platí povinnost objasnit stejně pečlivě skutečnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede. Také soud je povinen provést dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí, tak aby zjistil skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti (tedy ve prospěch i v neprospěch obžalovaného, srov. § 2 odst. 5 tr. řádu).

2.1.1. Zákaz donucování k sebeobviňování

S usvědčujícími důkazy úzce souvisí zásada zákazu donucování k sebeobviňování (*nemo tenetur se ipsum accusare*), tj. že nikdo nesmí být v trestním řízení jakkoliv donucován,

⁴¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 422.

⁴² CHMELÍK, Jan a Eduard BRUNA. Dokazování v trestním řízení: trestněprávní a kriminalistické aspekty. Praha: VČFS, 2018, str. 53.

aby vůči sobě poskytl jakýkoliv usvědčující důkaz. Tato zásada není vyjádřena mezi zásadami uvedenými v § 2 tr. řádu, ani není na jiných místech tr. řádu explicitně vyjádřena. Projev uvedené zásady však vyjadřuje tr. řád v úpravě dokazování výpovědi svědka v ustanovení § 100 odst. 2 a podání vysvětlení v rámci prověřování § 158 odst. 8, kde se stanoví, že osoby vyslýchané jako svědci nebo podávající vysvětlení, mají právo odepřít svědeckou výpověď nebo vysvětlení, pokud by tím způsobily nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým, přičemž o tomto právu musí OČTŘ vyslýchané osoby vždy poučit před zahájením výslechu či podání vysvětlení v přípravném řízení.

Zásada *nemo tenetur se ipsum accusare* je zčásti vyjádřena i v Listině, resp. Listina ji formuluje rovněž vztahu k výpovědi svědka či obviněného (čl. 37 odst. 1: „Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.“ a čl. 40 odst. 4: „Obviněný má právo odepřít výpověď; tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.“ – srov. blíže v kap. 5). Obecně je však tato zásada dovozována ze zásady presumpce nevinu a z práva na osobní obhajobu (čl. 40 odst. 2 a 3 Listiny).

Tato zásada byla známá již v době starozákonní (talmud – židovský zákon) a dále ji převzalo kanonické právo (katolické církve). Později však byla tato zásada z trestního práva úplně vyloučena z důvodu zavedení inkvizičního trestního procesu, avšak znovu se objevila v době buržoazních revolucí v 18. století. Poprvé byla vyjádřena v Pátém dodatku Ústavy USA.⁴³

Zásada je dnes upravena v mezinárodních smlouvách, jimiž je Česká republika vázána, konkrétně v čl. 14 odst. 3 písm. g) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Ten stanoví, že: „Nikdo nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu“ (v originálním znění: „Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.“). Zákaz nucení k sebeobviňování je podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva součástí čl. 6 Úmluvy, což bylo konstatováno např. v rozhodnutí Saunders proti Spojenému království (srov. rozsudek ze dne 17. 12. 1996, č. 19187/91, konkrétně §§ 68 a 69).

Uvedená zásada byla soudy v USA, ale později také evropskými soudy, rozšiřována na důkazní prostředky získané aktivním konáním obviněného, tedy nejen odepřením výpovědi, ale i zkouškou písma, jeho pohyby a motorikou. Později rovněž judikatura evropská dospěla

⁴³ MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (*nemo tenetur se ipsum accusare*). Kriminálnístika, 2009, č. 4, str. 2.

k závěru, že k takovým úkonům může být obviněný vyzván, ale ne donucován (srov. § 93 odst. 2 tr. řádu).

Ve výše citovaném rozhodnutí Saunders proti Spojenému království bylo také stanoveno, že citovaná zásada se nevztahuje na ty důkazy, které je možné od obviněného získat prostřednictvím nátlaku, avšak které současně existují nezávisle na jeho vůli – ty je možné získat i nátlakem.⁴⁴ Jedná se např. o vzorek DNA, krve nebo moči. Ústavní soud ČR však tuto zásadu extenzivním výkladem rozšířil v jistém smyslu i na pasivní strpění odběru důkazního prostředku, resp. uložení pořádkové pokuty obviněnému za odmítnutí strpění takového odběru označil za odporující uvedené zásadě.

Zásada *nemo tenetur* rovněž nevylučuje možnost opatřit důkazy odnětím usvědčující věci či listiny proti vůli obviněného – srov. nálezn Ústavního soudu č. 32/2001 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, v němž se uvádí, že „*právní možnost zajištění důkazů pro účely řízení kárného (trestního) proti vůli kárně (trestně) obviněného nemůže být chápána jako nezákonné a neústavní donucování obviněných k poskytování důkazu proti sobě samému.*“ Dále stanoví, že „*je nutné odlišovat ústavně zaručené právo nebýt donucován k sebeobvinění, tedy předložit proti sobě důkaz pod donucením, od právní možnosti, kterou má kárná (trestní) moc, opatřovat důkazy i jejich odnětím proti vůli obviněného a v jeho neprospěch.*“

Další judikatura Ústavního soudu týkající se zákazu sebeobviňování se týká ukládání pořádkové pokuty při odnětí věci podle § 79 odst. 1 tr. řádu. Trestní řád stanoví v § 78 odst. 3 v souladu se zásadou zákazu sebeobviňování, že nikoho nelze nutit, aby předložil nebo vydal věc, jež v době, kdy je požádáno o její předložení nebo vydání, může sloužit jako důkaz proti němu nebo proti jeho osobě blízké. To však nevylučuje odnětí věci podle § 79 tr. řádu, která může být odňata mj. při domovní prohlídce, prohlídce jiných prostor a pozemků a osobní prohlídce i proti vůli osoby, jíž se věc odnímá. Podle nálezu Ústavního soudu č. 31/2005 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, OČTŘ, v souladu s uvedenou zásadou, nemá právo nutit osobu k vydání věci pod hrozbou pořádkové pokuty, neboť k uvedenému účelu slouží institut odnětí věci. OČTŘ by proto hrozbou pořádkové pokuty v případě neúspěšné výzvy k vydání věci porušil zásadu zákazu sebeobviňování. Uvedený nález je zajímavý rovněž proto, že pořádková pokuta

⁴⁴ Srov. originální znění rozsudku: „*The right not to incriminate oneself is primarily concerned, however, with respecting the will of an accused person to remain silent (see Allan v. the United Kingdom, no. 48539/99, § 50, ECHR 2002-IX). As commonly understood in the legal systems of the Contracting Parties to the Convention and elsewhere, it does not extend to the use in criminal proceedings of material which may be obtained from the accused through the use of compulsory powers but which has an existence independent of the will of the suspect such as, inter alia, documents acquired pursuant to a warrant, breath, blood and urine samples and bodily tissue for the purpose of DNA testing...*“

v daném případě nebyla uložena obviněnému ani podezřelému (neboť nebylo zahájeno trestní stíhání osoby), ale osobě, která byla zaměstnancem zastavárny, kde byly odnímané věci (kradené šperky) zastaveny. Nejde tedy o sebeobviňování v úzkém smyslu (uvádění skutečností usvědčujících sama sebe), ale extenzivní pojetí tohoto institutu, kdy zákaz sebeobviňování je uplatňován na možné budoucí trestní stíhání osoby, která není v dané chvíli ani podezřelým. Ústavní soud vyslovil, že „není žádného zásadního rozdílu mezi právem osoby (stíhané za konkrétní skutek) odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebýt – pomocí nepřímých, ale velmi účinných nástrojů – nucena k vydání důkazů, které vedle prokázání viny dosud nestíhané osoby mohou přivodit trestní stíhání osoby nucené. Teprve je-li stíhána konkrétní osoba, má osoba vyzvaná k dispozici dostatek informací k tomu, aby se odpovědně (a s vědomím všech následků) rozhodla, zda výzvě vyhoví. Nehledě na to, že teprve touto konkretizací je vytvořena faktická možnost aktivizovat kontrolní nástroje bránící potenciální možnosti zneužití nástrojů daných Policii České republiky trestním řádem. Zde nejde o samoučelné lpění na formalitách – míra konkretizace kontextu, v němž je výzva činěna, podmiňuje možnost kvalifikované obrany dotčených osob. Přitom možnost takové obrany je ústavně zakotvena (čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny).“

Jak je shora uvedeno, není vyloučeno donucovat obviněného k tomu, aby pasivně strpěl opatření usvědčujícího důkazu vůči němu (odnětí věci podle § 79 tr. řádu, sejmutí vzorku pachu podle § 114 odst. 2 věta poslední, odst. 4 tr. řádu)⁴⁵. K pasivnímu odebrání pachových stop, vzorků vlasů, bukalního stěru srov. nález Pl. ÚS-st. 30/10 ze dne 30. listopadu 2010, v němž Ústavní soud konstatoval, že na strpění provedení takových úkonů (které mohou být použity jako usvědčující důkaz) nelze pohlížet jako na úkony, jimiž by byl obviněný či podezřelý donucován k ústavně nepřipustnému sebeobviňování. Dále je v nálezu připuštěno, že k zajištění součinnosti obviněného či podezřelého při opatřování těchto (tj. možných usvědčujících) důkazů je možno užít zákonných donucovacích prostředků. Uvedený právní názor je tudíž shodný s vysloveným názorem Evropského soudu pro lidská práva uvedeným výše. Podle prof. Musila není vyloučeno u takových úkonů uložit pořádkovou pokutu, což je obecně považováno za méně intenzivní zásah do občanských práv než násilné překonání odporu.⁴⁶ Lze říci, že ukládání pořádkové pokuty, coby postihu za nevyhovění různým výzvám OČTŘ k vydání důkazních prostředků, není v teorii ani praxi jednotně pojímáno.

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 1341.

⁴⁶ MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). Kriminalistika, 2009, č. 4, str. 13.

Důsledkem zásady zákazu sebeobviňování je také skutečnost, že za případnou nepravdivou výpověď nemůže být obviněný trestně odpovědný podle § 346 odst. 2 tr. zákoníku za trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku, a to ani tehdy, jestliže ve stejném řízení předtím, než proti němu bylo zahájeno trestní stíhání, vypovídal ve věci spoluobviněného jako svědek, byl-li řádně poučen o právu odepřít výpověď.⁴⁷

Zásada má své důsledky také co do provádění důkazu daty z elektronických zařízení, což je aktuální problém v praxi, neboť je třeba řešit právní otázku, zda není v rozporu s uvedenou zásadou donucení obviněného k vydání uložených dat v mobilním telefonu, počítači či tabletu. Zajištění (resp. odnětí) přístroje je možné na základě ustanovení o odnětí věci v trestním řádu. Zjištění dat je v současnosti věcí zkoumání odborného pracoviště policejního orgánu, který také může disponovat prostředky, kterými lze data získat (konkrétně se jedná o prolomení zabezpečení spočívající v otisku prstu, rozpoznání obličeje nebo číselném či grafickém heslování), avšak informace o možnostech prolomení zabezpečení veřejně policejní orgán neposkytuje. Úprava v trestním řádu, která by určila podmínky pro takový zásah do mobilních či obdobných zařízení, chybí. Dr. Bohuslav poukazuje na precedenční rozhodnutí Nejvyššího soudu amerického státu Minnesota, který v roce 2018 rozhodl, že donucení k odebrání otisku prstu obviněného není v rozporu s pátým dodatkem americké Ústavy, když takové konání poskytuje pouze přístup do konkrétního zařízení a nejde tedy o donucování ke sdělení dosud neobjevených informací.⁴⁸

K zaheslovaným datům je v České republice přistupováno jako k součásti zařízení, které bylo odňato, popřípadě propadnuto či zabráno, stačí tedy (v současnosti) příkaz k odnětí věci či k domovní prohlídce. V souladu s judikaturou Ústavního soudu (srov. výše) nelze obviněného donucovat k aktivnímu jednání směřujícímu k poskytnutí důkazu. Pokud je tedy telefon (resp. data v něm) chráněn heslem, není možné obviněného např. pořádkovými pokutami donucovat k poskytnutí takového hesla, neboť by to bylo porušením zásady zákazu sebeobviňování (lze tak dovozovat zejména z dosavadního vývoje judikatury v podobných věcech). V případě ochrany dat pomocí otisku prstu či detekce obličeje je situace odlišná. V souladu s výše uvedeným, zejm. v článku prof. Musila⁴⁹ lze tvrdit, že donucení obviněného policejním orgánem k poskytnutí otisku prstu či obličeje není porušením výše uvedené zásady.

⁴⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, č. 25/1969 Sb. rozh. tr.

⁴⁸ BOHUSLAV, Lukáš. Zásada zákazu nucení k sebeobviňování ve světle nových technologií a související procesněprávní aspekty. In JELÍNEK, Jiří. Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení. Praha: Leges, 2020, str. 401.

⁴⁹ MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). Kriminalistika, 2009, č. 4, str. 12-13.

Dle mého názoru není v rozporu s výše uvedenou zásadou rovněž případné uložení pořádkové pokuty či překonání odporu spočívající v násilném přiložení prstu na displej či otevření oka za účelem jeho oskenování, v souladu s názorem prof. Musila uvedeným výše.⁵⁰

De lege ferenda (v souvislosti s novou rekonstrukcí trestního řádu) se přikláním k názoru dr. Bohuslava, který uvádí, že současný postoj praxe, který přistupuje k datům v zařízení stejně jako k jiným listinným důkazům, je neudržitelný.⁵¹ Proto by bylo vhodné v nové úpravě (mimo jiné z důvodu právní jistoty obhajoby) zavést úpravu obdobnou odposlechu či záznamu telekomunikačního provozu – tedy odůvodněný příkaz soudu, který by se také jednoznačně vypořádal ve svém odůvodnění s vhodností a účelností konkrétního zásahu do práva na ochranu soukromí podle Listiny. V praxi jsem např. se setkal se situací, kdy odsouzení marně žádali o možnost z odňaté (následně v řízení před soudem propadnuté) věci zálohovat data coby nehmotný statek s odňatou věcí spojený, kdy jejich žádost o vydání telefonu byla soudem zamítnuta s odůvodněním, že veškerá data jsou součástí zařízení coby propadnuté věci a nelze již k nim poskytnout přístup.

2.2. Původní a odvozené důkazy

Rozlišení důkazů na původní a odvozené vychází z pramene (nositele) důkazu. Pramenem důkazu se rozumí osoba či věc, s níž je důkaz spjat a z níž byl získán (např. osoba v případě výpovědi, listina u důkazu listinného).⁵² Původní a odvozené důkazy rozdělujeme podle toho, z jakých pramenů byly získány. Původní důkaz byl získán z bezprostředního pramene, který je v přímé souvislosti k dokazované skutečnosti (např. výpověď svědka, který viděl dokazovaný děj). Odvozený důkaz byl získán z prostředního pramene, který není v přímé souvislosti k dokazované skutečnosti (např. výpověď svědka, který nebyl přímým účastníkem dokazovaného děje, ale slyšel o něm od někoho jiného).

OČTŘ má povinnost získávat k dokázání skutkového stavu důkazy původní (zásada bezprostřednosti), neboť zprostředkující články oslabují informační hodnotu důkazu. Jen v případech, kdy nelze prokázat skutkový stav důkazy původními, lze prokazovat i důkazy odvozenými, zejm. tehdy, když původní důkaz neexistuje nebo jej nelze opatřit z důvodu, že

⁵⁰ Některé mobilní přístroje nerozpoznají obličej a neodemknou displej, pokud dotčená osoba zavře jedno oko.

⁵¹ BOHUSLAV, Lukáš. Zásada zákazu nucení k sebeobviňování ve světle nových technologií a související procesněprávní aspekty. In JELÍNEK, Jiří. Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení. Praha: Leges, 2020, str. 402.

⁵² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 400.

např. svědek zemřel nebo se odstěhoval na neznámé místo, či originál listiny prokazující určitou skutečnost byl ztracen.⁵³ Pokud však bude OČTŘ prokazovat skutkový děj pomocí odvozených důkazů, i tak by měl zjistit původní pramen důkazu a jeho kvalitu, neboť od ní závisí kvalita odvozeného důkazu (např. by měl identifikovat osobu, která svědkovi o dokazovaném ději řekla). Chybí-li však důkazy původní, lze věc rozhodnout pouze na základě odvozených důkazů, resp. je nutné takto věc rozhodnout, neboť OČTŘ jsou vázány zásadou oficiality a soud má zjistit skutkový stav v rozsahu nezbytném pro jeho rozhodnutí, a to v případě potřeby i na základě odvozených důkazů. Odvozené důkazy také mohou sloužit k nalezení či ověření původních důkazů.⁵⁴

2.3. Přímé a nepřímé důkazy

Rozlišení přímých a nepřímých důkazů má vztah k dokazované skutečnosti. Přímý důkaz dokazovanou skutečnost sám o sobě potvrzuje či vyvrací (např. svědek viděl znásilnění). Důkaz nepřímý potvrzuje či vyvrací jinou skutečnost, která však souvisí se skutečností dokazovanou, a proto je z ní možné (za splnění níže popsanych podmínek) usuzovat, jestli se stala, či nestala skutečnost, o jejíž důkaz jde (např. ze znaleckého posudku vyplývá, že obviněný trpí sexuální deviací, avšak toto zjištění samo o sobě neprokazuje, že spáchal trestný čin znásilnění). Nepřímý důkaz může potvrdit či vyvrátit dokazovanou skutečnost pomocí další skutečnosti s ní související (i nepřímé).

K limitům hodnocení nepřímých důkazů z hlediska prokazování viny obžalovaného v trestním řízení považují za důležité rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, R 38/1970 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. V tomto rozhodnutí, týkajícího se srovnání výpovědí dvou svědků mladších 15 let, přičemž tyto osoby vypovídaly odlišně v přípravném řízení ve věci odhadu času, kdy byly svědky jednání obžalovaného vůči poškozenému, přičemž výsledky provedeného dokazování neposkytly spolehlivý podklad pro zjištění způsobu provedení trestného činu, místa jeho spáchání a ani doby, kdy trestný čin byl spáchán, bylo stanoveno, že soud může opřít výrok o vině i o nepřímé důkazy ovšem jen za předpokladu, že tvoří ve svém souhrnu *„logickou, ničím nenarušenou a uzavřenou soustavu nepřímých důkazů vzájemně se doplňujících a na sebe navazujících, které v celku shodně a spolehlivě dokazují skutečnost nebo skutečnosti, které jsou v takovém příčinném vztahu k dokazované skutečnosti, že je z nich*

⁵³ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 1341.

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 424.

možné dovodit jen jediný závěr a současně vyloučit možnost jiného závěru“ – k tomu lze doplnit, že tato soustava nepřímých důkazů musí usvědčovat ze spáchání obviněného, aby mohl být vynesena odsuzující rozsudek (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 38/1968 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek). Z toho vyplývá, že k prokázání viny nestačí pouze jeden nepřímý důkaz, v takovém případě se o soustavě nepřímých důkazů nedá hovořit; důkaz nepřímý je použitelný jako podklad pro uznání viny jen v souvislosti s dalším, byť nepřímým důkazem. Rovněž bylo judikováno, že nepřímé důkazy nevylučující reálnou možnost, že pachatelem mohla být i jiná osoba, nemohou být dostatečným podkladem pro uznání viny obžalovaného. Nepřímé důkazy samy o sobě tedy nestačí, pokud by po provedení a zhodnocení připouštěly možnost (reálně možnou), že pachatelem trestného činu by mohla být i jiná osoba než obviněný.

Citovaný rozsudek Nejvyššího soudu nejen poskytuje výkladové vodítko pro hodnocení nepřímých důkazů, ale rovněž demonstruje důležitost provedení dokazování v souladu se základními zásadami trestního řízení a zásadní vliv nesprávně zhodnocených důkazů na rozhodnutí o vině. Obžalovaný byl soudem I. stupně odsouzen k trestu smrti za skutek vraždy spáchaný v objektu psychiatrické léčebny. Obžalovaný svoji výpověď v průběhu trestního řízení měnil z důvodu psychické deprese, v níž se nacházel v důsledku neustálých výsledků, tudíž dle Nejvyššího soudu nemohla být jeho výpověď použita jako důkaz v jeho neprospěch (k opakovaným neodůvodněným výsledkům obviněného za účelem získání jeho doznání byla konstatována nezákonnost ve směrnici pléna Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 5. 9. 1966, sp. zn. Pls 6/66 – bylo stanoveno, že by se jednalo o donucování obviněného k doznání a takové počínání by bylo v rozporu se zásadou *nemo tenetur*). V citovaném rozhodnutí se soud vyjádřil i k dalším zásadám hodnocení důkazů: *„Je v rozporu se základními principy trestního řádu usuzovat na vinu, zatím neprokázanou, z toho, že obviněný byl již trestán, že popíral určité skutečnosti, že záměrně vypovídal nepravdu nebo líčil spáchaný skutek v různých obměnách se záměrem svést vyšetřovatele na falešnou stopu apod. Je povinností orgánů trestního řízení (§ 2 odst. 5 tr. ř.), aby vinu obviněného dokázaly a k tomu cíli prováděly důkazy v neprospěch i ve prospěch obviněného. Naproti tomu je výlučně věcí obviněného, pro jaký způsob obhajoby se rozhodne a nikdo mu jej nemůže určovat, ani při řešení otázky viny v jeho neprospěch zhodnocovat. Zejména nutno odmítnout, aby obviněnému bylo vytýkáno, že musel být ‚pracně usvědčován‘ nebo, že v ‚úmyslu zmást vyšetřovatele‘ si vymýšlel nepravdivé skutečnosti apod.“* Důkazů v rozhodované věci bylo vskutku málo. Přímé důkazy chyběly zcela, nepřímé důkazy existovaly, avšak umožnily *„připustit jen určitý, a to poměrně nízký stupeň pravděpodobnosti*

*viny obviněného, zakládající pouhé podezření, odůvodněné tím, že obviněný mohl být po určité, přesně nezjištěnou dobu před 21 hod. 30 min. v prostoru psychiatrické léčebny a že v této době mohlo dojít k útoku na A (pozn.: poškozeného).“ Nejvyšší soud uvedl, že takový důkazní stav nepostačoval k výroku o vině obžalovaného, neboť „...nízký stupeň této pravděpodobnosti je dále podstatně snižován tím, že nebyla zjištěna přesná doba, kdy k útoku na A došlo a nebylo ani spolehlivě prokázáno, že obviněný skutečně po určité dobu před 21 hod. 30 min. se zdržoval v prostoru léčebny [...] ani způsob provedení činu nebyl objasněn a konečně ani předmět, jímž měl být útok spáchán, nebyl nalezen.“ Závěrem soud dodal, že při hodnocení těch nemnohých důkazů, které samy o sobě nepostačovaly k prokázání viny, prvostupňový soud nepostupoval v souladu se zásadou *in dubio pro reo*, nebylo totiž vyloučeno, že by vraždu nemohl spáchat někdo jiný (např. jiný pacient nacházející se v léčebně). Samotný fakt, že obžalovaný byl v době spáchání trestného činu v prostoru léčebny, neopravňoval soud I. stupně rozhodnout o jeho vině trestným činem vraždy, neboť takový stav zakládal podle Nejvyššího soudu pouze podezření, nemohl vést k závěru o vině. Za takové důkazní situace Nejvyšší soud uzavřel, že z důvodu absence zjištění motivu obžalovaného k vraždě, absence přímých důkazů o čase a místě vraždy a v důsledku neobjasněného způsobu provedení, nelze prokázat vinu obžalovaného, zejména z důvodu nevyločení možnosti spáchání jinou osobou nacházející se v objektu léčebny.*

Obžalovaný byl, zejména z důvodu absence vypovídací hodnoty nepřímých důkazů a jejich nesprávného zhodnocení ze strany soudu I. stupně, zproštěn obžaloby pro trestný čin vraždy podle § 219 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v příslušném znění.

3. Předmět a rozsah dokazování podle trestního řádu

Trestní řád stanoví v § 89 demonstrativním výčtem, které skutečnosti je třeba v trestním stíhání dokazovat, tj. stanoví předmět dokazování. Z teoretického hlediska rozumíme předmětem dokazování a) okolnosti důležité pro rozhodnutí ve věci samé, b) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její provedení a c) okolnosti důležité pro postup trestního řízení.⁵⁵ Skutečnosti uvedené v § 89 odst. 1 tr. řádu je v trestním řízení nutno dokazovat vždy, bez ohledu na zvláštnosti případu (s výhradou některých odklonů, kdy se dokazování neprovádí).⁵⁶ Ustanovení § 89 tr. řádu částečně odpovídá znění § 126 tr. řádu, které upravuje, jaké skutečnosti musí soud posoudit při poradě o rozsudku, přičemž uvedené se analogicky použije pro rozhodování samosoudce podle § 314a a násl. tr. řádu.

Okolnostmi důležitými pro rozhodnutí ve věci samé rozumíme okolnosti tvořící znaky trestného činu, okolnosti potvrzující či vyvracející, zda je obviněný pachatelem trestného činu, okolnosti prokazující zánik trestní odpovědnosti, okolnosti odůvodňující stanovení výměry trestu či použití ochranného opatření a okolnosti odůvodňující uložení povinnosti nahradit škodu či nemajetkovou újmu poškozeným, případně odůvodňující odkázání poškozených na řízení civilní. Tento první okruh dokazovaných skutečností je vyjádřen v § 89 odst. 1 písm. a) – e) tr. řádu. Okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její provedení (spáchání) jsou vyjádřeny v § 89 odst. 1 písm. f) tr. řádu (jedná se o tzv. kriminogenní faktory). Tyto okolnosti, jež OČTŘ mají objasnit v rozsahu nezbytném, mohou mít vliv na stanovení míry zavinění a tím povahy a závažnosti trestného činu, která je podstatná pro výměru trestu (§ 39 odst. 2 tr. zákoníku). Také mohou policejnímu orgánu sloužit pro jeho další společenskou úlohu, kterou plní vedle participace v trestním řízení, tj. předcházet trestné činnosti (prevence kriminality) a rovněž mu takové poznatky mohou pomoci zdokonalovat metodiku vyšetřování trestných činů. K prokázání okolností uvedených pod písm. f) slouží především doznání obviněného⁵⁷, dále pak výpovědi a ostatní důkazní prostředky, přičemž na dokazování uvedené okolnosti se v praxi neklade tak velký důraz, jak lze nepřímě seznat z jednotlivých odůvodnění trestních rozsudků.

Okolnostmi důležitými pro postup v trestním řízení rozumíme okolnosti, které odůvodňují např. podmíněně zastavit trestní stíhání, přerušit nebo zastavit trestní stíhání,

⁵⁵ Srov. JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 419-420.

⁵⁶ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 1324.

⁵⁷ CHMELÍK, Jan a Eduard BRUNA. Dokazování v trestním řízení: trestněprávní a kriminalistické aspekty. Praha: VČFS, 2018, str. 67.

rozhodnout o schválení narovnání, rozhodnout trestním příkazem, rozhodnout o vazbě, rozhodnout o dalším postupu v přípravném řízení, podmíněně propustit odsouzeného, přerušit řízení, rozhodnout o svědečném, rozhodnout o ustanovení zmocněnce zvláště zranitelné oběti, zastupující ji na náklady státu etc. V ust. § 89 odst. 1 tr. řádu není tento okruh dokazovaných okolností vypočten (jde o demonstrativní výčet), vyplývá však z povahy trestního řízení a potřeb OČTŘ o dalším postupu řízení v jeho různých fázích rozhodovat.

Demonstrativní výčet okolností, jež je třeba dokazovat, je dán skutečností, že nelze vypracovat obecně platnou právní úpravu, která by stanovila OČTŘ vyčerpávající seznam, jaký okruh skutečností má v trestním řízení dokazovat a do jaké míry jej má dokazovat. Vždy je třeba přihlížet ke konkrétnímu případu a řídit se zásadou vyhledávací ve spojení se zásadou materiální pravdy a volného hodnocení důkazů, tedy zjistit skutkový stav v potřebném rozsahu bez důvodných pochybností a případně doplnit dokazování v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí OČTŘ (§ 2 odst. 5 tr. řádu).

Rozsah dokazování je s přihlédnutím k výše uvedenému stanoven zákonou úpravou, kterou doplňuje teorie a judikatura. Dokazovat je třeba jen okolnosti, které jsou pro trestní řízení důležité, dokazování jiných okolností by nevedlo k objasnění předmětu dokazování a oddalovalo by meritorní rozhodnutí.⁵⁸ Rozsah dokazování se s postupujícím řízením rozšiřuje, tudíž i na rozhodující orgány jsou s postupujícím řízením kladeny z hlediska dokazování větší nároky týkající se odůvodněnosti skutkového stavu provedeným dokazováním (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 5 Tz 174/2001): „*Stupeň pravděpodobnosti (či jistoty) spáchání trestného činu obviněným sice musí být v okamžiku podání obžaloby vyšší, než byl při sdělení obvinění, na druhé straně nelze vyžadovat tento stupeň stejný, jaký je třeba pro vynesení odsuzujícího rozsudku. Jinak řečeno, státní zástupce musí být na podkladě opatřených důkazů důvodně přesvědčen o tom, že trestný čin (skutek), pro který má být podána obžaloba, spáchal právě obviněný, ale důkazy shromážděné v přípravném řízení nemusí poskytovat zcela nezpochybnitelnou jistotu o vině obviněného.*“ Nejedná se však jen o rozhodnutí o vině. Dalším institutem, který demonstruje, že z hlediska dokazování postačí pouze vyšší stupeň pravděpodobnosti, je např. zajištění věci či peněžních prostředků v přípravném řízení coby nástroje či výnosu z trestné činnosti (§ 79a tr. řádu). V této fázi řízení je OČTŘ běžně dostupné pouze omezené množství relevantních informací. Na rozhodnutí o zajištění nástrojů a výnosů

⁵⁸ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2022, § 89, str. 814.

z trestné činnosti lze tedy klást nižší požadavky co do zjištěných skutečností odůvodňujících takový postup než na rozhodnutí o tom, jak bude se zajištěnou věcí dále naloženo (rozhodování o propadnutí věci nebo zabrání věci v řízení před soudem). Ohledně toho, zda jsou dány důvody pro zajištění, tedy postačí vyšší stupeň pravděpodobnosti, který však musí být zjištěnými skutečnostmi dostatečně odůvodněn, přičemž nejde o závěr konečný – může být dalším šetřením vyvrácen (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2061/07 a č. 206/2013 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.). Na takové podezření vyššího stupně nelze aplikovat požadavky hodnověrnosti, věrohodnosti a spolehlivosti, jaké jsou kladeny na důkazy v řízení před soudem, přičemž zajištění věci v přípravném řízení zpravidla musí být provedeno bez zbytečného prodlení, které by jinak při rozsáhlém ověřování důvěryhodnosti a spolehlivosti zdrojů informací o zajištěné věci nemohlo být provedeno. OČTŘ je přesto povinen zjištěné skutečnosti odůvodnit, a to alespoň co do důvodnosti zajištění, tedy přítomnosti vyššího stupně pravděpodobnosti, že věc je nástrojem či výnosem z trestné činnosti. Obdobné požadavky platí pro zajištění náhradní hodnoty (§ 79g tr. řádu). Je odpovědností OČTŘ, aby sám v konkrétní fázi řízení, s ohledem na jím provedené důkazy, rozhodl o dalším procesním postupu, případně o potřebě provést další dokazování.

K charakteru dokazování v trestním řízení nutno dodat, že tr. řád (od novely provedené zákonem č. 333/2020 Sb.) zná institut skutečností, které nemusejí být předmětem dokazování („nesporné skutečnosti“). Novela stanovila, že podle § 196 odst. 2 tr. řádu předseda senátu spolu s doručením opisu obžaloby upozorní obžalovaného, že má právo se v jím stanovené lhůtě vyjádřit ke skutečnostem uvedeným v obžalobě, zejména, zda se cítí být nevinný, nebo vinný spácháním skutku anebo některého ze skutků uvedených v obžalobě a z jakých důvodů, zda má zájem uzavřít se státním zástupcem dohodu o vině a trestu, nebo zda chce v hlavním líčení prohlásit svou vinu, zda souhlasí s popisem skutku a jeho právní kvalifikací a s navrženým trestem, případně ochranným opatřením, případně které skutečnosti považuje za nesporné. Stejně tak předseda senátu učiní v hlavním líčení po přednesení obžaloby (§ 206a odst. 1 tr. řádu). Státního zástupce předseda senátu vyzve podle § 206 odst. 1 tr. řádu rovněž, aby uvedl, které skutečnosti považuje za nesporné, což státní zástupci v praxi často činí již v podané obžalobě. Důsledek označení skutečností za nesporné je ten, že soud může rozhodnout o upuštění od dokazování takových skutečností, přičemž: a) označit je za nesporné musí obviněný, příp. obžalovaný i státní zástupce a b) s ohledem na ostatní zjištěné skutečnosti není závažný důvod o těchto prohlášeních pochybovat. Soudu je necháno k uvážení, zda bude věřit prohlášení stran o nesporných skutečnostech, nebo nikoliv; to má posoudit s ohledem na ostatní

zjištěné (tj. již dokázané skutečnosti). Institut nesporných skutečností znal tr. řád i před účinností citované novely, a to v tzv. zjednodušeném řízení navazujícím na zkrácené přípravné řízení, v němž byly projednávány věci skutkově jednoduché a méně společensky škodlivé, přičemž horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody za stíhaný trestný čin nesměla přesahovat pět let. Dle názorů odborné veřejnosti však může zavedení nesporných skutečností do hlavního líčení přinést některé komplikace.⁵⁹

Trestní řád nezná institut známých skutečností (notoriet), které najdeme v řízení civilním (srov. § 121 OSŘ). Teorie se však shoduje na tom, že pokud o okolnostech obecně známých z vnějšího světa (notoriet) nemá OČTŘ pochybnosti, nemusí je dokazovat.

Dále se v trestním řízení nedokazují skutečnosti, které patří mezi předběžné otázky, které nejsou OČTŘ oprávněny řešit samostatně – tj. takové, kde existuje pravomocné rozhodnutí soudu či jiného státního orgánu, pokud nejde o posouzení viny obviněného a otázky týkající se osobního stavu, o nichž se rozhoduje v civilním řízení (srov. § 9 tr. řádu), dále předběžné otázky v působnosti Soudního dvora EU, rozhodnutí Ústavního soudu rušící zákon (působnost coby negativní zákonodárce) a rozhodnutí Nejvyššího soudu o vynětí osoby z pravomoci OČTŘ. Ostatní předběžné otázky posuzují OČTŘ samostatně, to znamená, že k jejich posouzení nezbytné dokazování dle potřeby provedou.

Negativní výčet skutečností, které není třeba dokazovat v trestním řízení, lze zakončit právními předpisy České republiky, mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána a předpisy práva EU. Toto pravidlo nestanoví zákonná úprava (na rozdíl od řízení civilního, kde OSŘ v § 121 stanoví, že není třeba dokazovat právní předpisy uveřejněné nebo oznámené ve Sbírce zákonů České republiky). V trestním řízení je uvedené pravidlo dovozeno teorií a judikaturou Nejvyššího soudu, neboť takový výklad vyplývá ze zásady „soud zná právo“. Nejvyšší soud v souladu s uvedenou zásadou stanovil, že s obsahem právních norem uveřejněných ve Sbírce zákonů se soud neseznamuje v důkazním řízení a také, že není povinen provádět důkazy ani nemůže být žádnými důkazy vázán při výkladu takových norem.⁶⁰ Je však nutno dokazovat znění cizího právního předpisu. Nejvyšší soud konstatoval, že *„zákaz výslechu svědka, jenž byl (má být) vyslechnut cestou mezinárodní právní pomoci prováděné na podkladě Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních (č. 550/1992 Sb.), je třeba posuzovat*

⁵⁹ Blíže srov. MULÁK, Jiří a Jan PROVAZNÍK. Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. Bulletin advokacie, č. 1-2, 2022.

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, R 53/1989 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

*podle právního řádu dožadaneho státu, v němž byl (má být) tento výslech proveden. Tento právní řád je třeba v trestním řízení dokazovat.*⁶¹

3.1. Dokazování toho, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin

Dokázání toho, zda se skutek, pro nějž je vedeno trestní stíhání, stal, je základní podmínkou pro jakýkoliv postup v trestním řízení již od jeho počátku, neboť pro zahájení úkonů trestního řízení je nutno, aby byly prokázány skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin (srov. § 158 odst. 3 tr. řádu). V záznamu o zahájení úkonů trestního řízení OČTŘ uvede popis skutkových okolností, pro které trestní řízení zahajuje. Z takového popisu musí důvodně vyplývat, proč se policejní orgán domnívá, že se jedná o trestný čin.

Předmětem dokazování jsou všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, pro nějž se trestní stíhání vede. K nutnosti prokázat objektivní stránku trestného činu srov. nálezy Ústavního soudu č. 13/2002 Sbírky nálezů a usnesení ÚS. Součástí dokazování spáchání skutku je rovněž prokázání skutečnosti, zda nedošlo k zániku trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin, nebo nejsou přítomny okolnosti vylučující protiprávnost – srov. rozsudek Nejvyššího soudu SSR z 10. 6. 1988, R 44/1989 tr.: *„O zisťovaní podmienok zániku trestnosti platia všeobecné zásady trestného konania, teda v dokazovaní aj zásada vyhľadávania. Okolnosti odôvodňujúce zánik trestnosti musia orgány činné v trestnom konaní objasňovať z úradnej povinnosti. Nie je povinnosť obvineného, aby dokazoval tieto okolnosti.*“ OČTŘ tedy z úřední povinnosti takové okolnosti vyhledávají a dokazují v souladu s vyhledávací zásadou.

3.2. Dokazování toho, zda skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek

Obviněným se podle tr. řádu rozumí i obžalovaný a odsouzený, pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného (§ 12 odst. 7). Dokazování toho, zda skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek, se proto vztahuje i na procesní postavení obžalovaného v rámci hlavního líčení. Pro přehlednost budu nadále v rámci této práce používat označení „obviněný“ jako termín nadřazený i pro další výše uvedené osoby stejně, jako tak činí zákon. Uvedený požadavek prokázání spáchání skutku tím, proti němuž se trestní řízení vede, platí i vůči podezřelému (s požadavkem menší míry pravděpodobnosti), neboť pro zahájení trestního

⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, R 40/1997 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

stíhání je třeba, aby byl dostatečně odůvodněn závěr, že skutek spáchala určitá osoba. Obdobné platí při zkráceném přípravném řízení, které se vede proti podezřelému (srov. § 179a a násl. tr. řádu), neboť míra jistoty, že skutek spáchal podezřelý vychází ze skutečnosti, že byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, případně byly zjištěny jiné skutečnosti odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že jej bude možno do dvou týdnů postavit před soud (tj. závěr o spáchání skutku podezřelým má být stejnou mírou odůvodněný, jako při zahájení trestního stíhání). Obviněný, případně podezřelý, musí být OČTŘ již od počátku trestního řízení ztotožněn – srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 4. 1992, R 9/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Ten stanovil, že pokud je to možné, je třeba totožnost obviněného zjistit již v přípravném řízení a teprve po spolehlivém potvrzení totožnosti obviněného tak, aby byla vyloučena jeho záměna za jiné osoby, může být podána obžaloba. Totožnost obžalovaného je nutné ověřit i v hlavním líčení – tam je zjištění totožnosti zodpovědností soudu. Pokud má soud podezření, že obviněný užívá padělané doklady pro zastření své totožnosti, lze použít k jeho ztotožnění i jiné metody dokazování – dotaz u příslušného úřadu v místě uváděného bydliště, srovnání otisků prstů, u cizinců dotaz na zastupitelský úřad domovské země – zejména je tento postup doporučován v trestním řízení vedeném pro opakované maření trestu vyhoštění cizích státních příslušníků z oblasti východní Evropy, kde ve zvýšené míře dochází k padělání a pozměňování dokladů totožnosti. Soudce se proto může setkat v jednací síni se stejnou osobou několikrát za svoji profesní kariéru, avšak ta může mít pokaždé odlišný padělaný doklad totožnosti.

Do uvedeného okruhu dokazovaných skutečností je zahrnuto prokázání toho, zda je pachatel trestně odpovědný z hlediska hmotného práva, tj. zda dovršil požadovaný věk patnácti let věku, zda byl v době spáchání činu příčetný, případně u mladistvého posouzení rozumové a mravní vyspělosti v době spáchání skutku.

U fyzické osoby se dokazuje zavinění jako subjektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Je třeba dokázat, zda byl trestný čin spáchán úmyslně, nebo z nedbalosti, včetně stupně zavinění, neboť takové posouzení má vliv na posouzení trestní odpovědnosti za okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby u kvalifikované skutkové podstaty podle § 17 tr. řádu. Rovněž má míra zavinění vliv na stanovení druhu trestu a jeho výměry, neboť mírou zavinění je určována povaha a závažnost trestného činu, jako jedna ze zkoumaných skutečností při stanovení druhu trestu a jeho výměry. K nutnosti prokázat zavinění pachatele srov. nálezy Ústavního soudu č. 54/1998 Sbírky nálezů a usnesení ÚS a č. 50/2001 Sbírky nálezů a usnesení ÚS. Další nálezy Ústavního soudu (č. 81/2004 Sbírky nálezů a usnesení ÚS,

č. 144/2008 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, a č. 2/2010 Sbírky nálezů a usnesení ÚS) požadují nutnost mít prokázáný nepřímý úmysl provedenými důkazy – nestačí mít skutečnost o nepřímém úmyslu pachatele prokázanou ze zjištění v obdobných případech či jej předpokládat, zároveň však připouštějí, že jej lze učinit i z objektivních skutečností, např. z povahy činu a způsobu jeho provedení. Zavinění u právnických osob se dovozuje pomocí teorie přičitatelnosti vycházející z § 8 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „*TOPO*“), proto se nedokazuje zavinění, ale skutečnost, zdali lze jednání fyzické osoby právnické osobě přičíst ve smyslu § 8 odst. 1, 2 *TOPO*.⁶²

Požadavek na prokázání toho, zda skutek spáchal obviněný, se vztahuje i na způsob spáchání činu – zda pachatel spáchal trestný čin sám, nebo jako nepřímý pachatel, ve spolupachatelství, či jako účastník ve formě organizátorství, návodu nebo pomoci. Soud má povinnost zjistit všechny relevantní skutečnosti naplňující skutkovou podstatu trestného činu, které zahrnují také jednání participujících osob.⁶³

Způsob spáchání činu – konkrétně pohnutka pachatele, musí být zkoumána soudem i kvůli možnosti uložit mu ochranné opatření, zejm. ochranné léčení nebo zabezpečovací detenci. Soud totiž musí zkoumat, zda pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou.

3.3. Dokazování okolností majících vliv na posouzení povahy a závažnosti činu

Posouzení povahy a závažnosti trestného činu má význam zejména při ukládání trestu, resp. stanovení druhu trestu a jeho výměry. S přihlédnutím k § 38 odst. 1 a § 39 odst. 1 tr. zákoníku musí soud zkoumat povahu a závažnost trestného činu, která je podle § 39 odst. 2 tr. zákoníku určována zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.

Výše uvedené atributy mohou být předmětem dokazování v jednotlivých fázích trestního řízení. Posouzení povahy a závažnosti trestného činu má vliv na rozhodnutí v trestním

⁶² ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 1326.

⁶³ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 4. srpna 1999, sp. zn. IV. ÚS 222/99.

řízení (zejm. rozhodnutí o odklonech – zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu, vliv na zájem státního zástupce na sjednání dohody o vině a trestu, podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. řádu, neboť uvedený institut užije soud či v přípravném řízení státní zástupce s přihlédnutím mj. k „okolnostem případu“ – tedy okolnostem týkajícím se povahy a závažnosti trestného činu, a v neposlední řadě narovnání podle § 309 tr. řádu). Povaha a závažnost trestného činu je vypočtena v § 60 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku jako jedna z podmínek, která musí být zkoumána, pokud soud zvažuje uložení trestu domácího vězení. Obdobné platí při ukládání trestu obecně prospěšných prací (srov. § 62 odst. 1 tr. zákoníku), ukládání peněžitého trestu za přečin (srov. § 67 odst. 2 písm. b) tr. zákoníku), ukládání trestů zákazu činnosti, zákazu držení a chovu zvířat, zákazu pobytu, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění, a to jako trestů samostatných (srov. § 73 odst. 2, § 74a odst. 2, § 75 odst. 2 a § 76 odst. 2, § 80 odst. 1 tr. zákoníku). Uvedené hledisko posuzování povahy a závažnosti činu se užije i při ukládání trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu podle § 81 odst. 1 tr. zákoníku, neboť zákon rovněž zavazuje přihlídnout k okolnostem případu.

3.4. Dokazování osobních, rodinných a majetkových poměrů obviněného

Osobní, rodinné a majetkové poměry obviněného nemají souvislost s výrokem o vině, ale jsou podstatné pro výrok o trestu, mají vliv na stanovení druhu trestu a výměru, případně slouží jako podklad pro rozhodování o ochranném opatření. Z toho důvodu se uvedené poměry posuzují ke dni rozhodování soudu, nikoliv v době spáchání trestného činu.

Osobní, rodinné a majetkové poměry obviněného zahrnují rodinný stav, počet dětí, zaměstnání, finanční situaci, sociální kontakty a bydlení. Finanční situace je důležitá zejména pro výměru denní sazby při ukládání peněžitého trestu, přičemž soud při výměře jedné denní sazby vychází z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně za jeden den.⁶⁴

⁶⁴ Peněžitý trest nemá být likvidační, ani nemá být ukládán pachateli, pokud je zřejmé, že by tento trest byl zjevně nedobytný, avšak zároveň má být pro pachatele citelným zásahem do osobní sféry, jen tak bude splněn výchovný účel trestu. Nelze proto souhlasit s praxí některých soudů, kdy u finančně poměrně zajištěných odsouzených je vyměřována výše denní sazby v řádech stokorun. Pak může docházet k situacím, kdy odsouzený je povinen zaplatit vyšší peněžitou částku na nákladech obhajoby a nákladech trestního řízení (nemluvě o případných nákladech zmocněnce poškozeného), než kolik činí částka samotného peněžitého trestu. Taková situace (zejména v obsáhlých a déletrvajících kauzách) je dle mého názoru nežádoucí, neboť je tím zdůrazněna formální stránka trestního procesu před jeho účelem – potrestáním pachatele. Při výměře peněžitého trestu má být soudem přihlíženo k osobě pachatele a především k jeho majetkovým a sociálním poměrům, přičemž se vychází z toho, zda pachatel je zaměstnán či je osobou samostatně výdělečně činnou, případně bez zaměstnání, ale s trvalým pravidelným příjmem (rentiéri), k výši měsíčního výdělku, pokud je

Podle §§ 55-58 ZSVM je nutné zjišťovat u mladistvých další skutečnosti týkající se jejich osobních, rodinných a sociálních poměrů, a to se zvláštní pečlivostí. Vedle toho je nutné také zjistit stejně pečlivě příčiny provinění mladistvého. OČTŘ mají provést šetření potřebná pro poznání osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého, jakož i prostředků vhodných k jeho znovuzачlenění do společnosti a zamezení opakování provinění. Je nutné také zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého. Všechny uvedené skutečnosti pak musí soud zohlednit při ukládání opatření podle ZSVM. Zákon v § 56 umožňuje také uložit ze strany předsedy senátu a v přípravném řízení státního zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo též Probační a mediační službě vypracování podrobné zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého, k níž přihlédne při rozhodování o ukládaném opatření. Zdroje poznatků o výše uvedených skutečnostech mohou být zejména následující důkazní prostředky: výslech rodičů, učitelů či vychovatelů nebo vyjádření školy. Zdroj poznatků o rozumovém a mravním vývoji mladistvého pak mohou být vyjádření pedagogicko-psychologických poraden, diagnostických ústavů či znalecké posudky znalců psychologů nebo dětských psychiatrů.⁶⁵

3.5. Dokazování okolností týkajících se následku trestného činu a dokazování výše škody trestným činem způsobené

Okolnosti, které umožňují stanovení následku trestného činu, jsou další skupinou skutečností, které je OČTŘ povinen prokázat. Následek je znak skutkové podstaty, který se zjišťuje v rámci zkoumání, zda se stal skutek, pro nějž se trestní řízení vede. Písm. e) ustanovení § 89 odst. 1 tr. řádu zahrnuje dokazování týkající se následku trestného činu, tedy zda se jedná o trestný čin ohrožovací, nebo poruchový.⁶⁶ Následek souvisí s povahou a závažností trestného činu, neboť ji určuje. Tak má nepřímo vliv na stanovení druhu a výměry trestu (srov. § 39 odst. 2 tr. zákoníku).

Následek souvisí také se způsobenou škodou či bezdůvodným obohacením trestným činem způsobenými. Vedle zjišťování způsobené škody pro výrok o vině u některých trestných činů (srov. výkladové pravidlo v § 138 tr. zákoníku) má zjištěná škoda, způsobená trestným

uveden, k jeho majetkovým poměrům (zda vlastní nemovitosti a jaké, motorová vozidla a jakých značek) apod., a na základě takovýchto zjištění lze pak odhadnout životní a majetkovou úroveň pachatele a určit konkrétní výši peněžitého trestu (srov. zprávu Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012).

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 501.

⁶⁶ DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. Trestní řád: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 875.

činem, vliv na odsuzující rozsudek stran adhezního výroku a také možnosti užití některých odklonů v trestním řízení. Zejména se jedná o dohodu o vině a trestu, kdy je třeba dbát na zájmy poškozeného, tedy brát v potaz způsobenou škodu (srov. § 175a odst. 5 tr. řádu), obligatorní povinnost nahrazení škody či vydání bezdůvodného obohacení je pak vyžadována pro využití institutu podmíněného odložení návrhu na potrestání (srov. § 179g odst. b) a c) tr. řádu), stejně tak je povinnost nahrazení škody či vydání bezdůvodného obohacení vyžadována při podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. řádu, a schválení narovnání podle § 309 tr. řádu. U mladistvých lze navíc odstoupit od trestního stíhání v případě, že byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil či bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil. Ze slova „zejména“ v návěti odst. 3 § 70 ZSVM se jeví, že odstoupit od trestního stíhání mladistvého lze za splnění podmínek v odst. 1, i když uvedená podmínka náhrady škody či vrácení bezdůvodného obohacení není splněna, a to částečně či úplně – zákonodárce snad chtěl uplatnit mírnější postup u mladistvých ve srovnání s dospělými pachateli. Dle odborné literatury však mladistvý musí svými konkrétními činy dát najevo, že tak chce učinit, a to způsobem, z něhož je zřejmé, že jde o cíl, jenž je pro něj reálně dosažitelný, a že ho chce dosáhnout ve vztahu ke všem poškozeným.⁶⁷ Zejména může s poškozeným uzavřít dohodu o budoucí náhradě škody, či jinak prokázat svůj zájem škodu nahradit.

OČTŘ by tudíž měly vždy objasnit totožnost poškozeného či poškozených (především, pokud nejsou oznamovateli trestného činu, tedy nejsou ztotožněni hned od zahájení úkonů trestního řízení)⁶⁸ a také skutečnost, zda byla škoda či bezdůvodné obohacení pachatelem již poškozenému nahrazeno, případně o něm rozhodnuto v řízení občanskoprávním⁶⁹ (což nebývá časté, neboť trestní řízení bývá zpravidla rychlejší).

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 595.

⁶⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. července 1965, sp. zn. 10 Tz 33/65.

⁶⁹ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. července 2001, sp. zn. 7 Tz 167/2001.

4. Průběh dokazování

Proces dokazování má různé fáze, které se dají členit jednak v závislosti na fázi trestního řízení a jednak podle fáze procesu dokazování. Jak bylo uvedeno v Úvodu, dokazování je ze strany OČTŘ prováděno v každé fázi trestního řízení, ačkoliv hlavní líčení poskytuje nejširší možnosti pro uplatnění práv obžalovaného v souladu s principem kontradiktornosti procesu (zejména může klást vyslýchaným svědkům a znalci otázky apod.), a proto je těžištěm dokazování. Již ve fázi přípravného řízení (od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů) opatřují pomocí různých důkazních prostředků OČTŘ důkazy a vyhledávají za tím účelem nositele důkazů. Je třeba zdůraznit, že je nepřijatelné, aby pro rozhodnutí o vině a trestu byly použity důkazy opatřené před zahájením trestního řízení nebo mimo rámec trestního řízení (např. získané podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, sdělení pachatele učiněné v restauraci před známým o tom, že spáchal trestný čin, vysvětlení učiněné před zahájením trestního stíhání nebo přiznání se k trestnému činu při rozhovoru se znalcem) – takové důkazy nejsou použitelné v trestním řízení.⁷⁰ Je tomu tak proto, že takové důkazy by nebyly provedeny v souladu s trestním řádem (např. by nedošlo k poučení před započítáním výslechu, mohly by být pokládány sugestivní a kapciózní otázky, přestože by byl postup znalce z lékařského hlediska přípustný, tj. *lege artis*). Jako důkaz nemůže sloužit ani oznámení o trestném činu – oznamovatel musí být vyslechnut jako svědek (srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze, R 46/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Takové oznámení nemůže samo o sobě být ani podkladem pro zahájení trestního stíhání.

4.1. Dokazování v přípravném řízení

V přípravném řízení se rozsah dokazování liší podle typu přípravného řízení (zkrácené, standardní, rozšířené). Ve zkráceném přípravném řízení podle § 179a a násl. tr. řádu, se provádějí úkony podle hlavy deváté tr. řádu – tedy úkony, které se konají u standardního přípravného řízení ve fázi prověřování – před zahájením trestního stíhání (zejm. se jedná o podání vysvětlení, ohledání věcí a místa činu, vyžadování odborných vyjádření, provádění zkoušek krve a odběru biologického materiálu, použití operativně pátracích prostředků podle §

⁷⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 434-435, DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. Trestní řád: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 875.

158b a násl. tr. řádu – předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta⁷¹ – přičemž podle § 158b odst. 3 tr. řádu lze zvukové, obrazové a jiné záznamy získané při jejich použití použít jako důkaz). Dále lze při provádění zkráceného přípravného řízení provádět úkony podle hlavy čtvrté tr. řádu, ale jen za podmínky, že se jedná o neodkladné nebo neopakovatelné úkony. Jedná se o úkony uvedené v oddílu čtvrtém, pátém, šestém a sedmém hlavy čtvrté, tedy o zajištění věcí důležitých pro trestní řízení. Konkrétně může být prováděno odnětí věci, zajištění nástrojů a výnosů z trestné činnosti, domovní prohlídka, prohlídka jiných prostor a pozemků (např. vozidla), osobní prohlídka, zadržení, otevření a záměna zásilky, odposlech a záznam telekomunikačního provozu a zjištění údajů o telekomunikačním provozu. Takové úkony mohou být provedeny ve zkráceném přípravném řízení (i standardním a rozšířeném přípravném řízení – srov. 158 odst. 3 písm. i) tr. řádu) pouze tehdy, jedná-li se o neodkladné nebo neopakovatelné úkony. Výslech svědka nebo rekognici lze provést pouze, pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, a to za účasti soudce. Výčet úkonů, které lze provádět podle § 158 odst. 3 tr. řádu při prověřování (zkráceném přípravném řízení), ale neobsahuje některé další zvláštní způsoby dokazování (konfrontace, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě) – lze dovodit, že jde o výčet demonstrativní, proto tyto úkony lze provádět za podmínek uvedených u příslušných způsobů dokazování §§ 104a-104e tr. řádu, v kterémkoliv stádiu trestního řízení, avšak např. u konfrontace platí omezení v § 104a odst. 7 tr. řádu, pro rekognici ve fázi prověřování pak platí, že může být provedena jen za účasti soudce (§ 158a tr. řádu).

Ve standardním přípravném řízení platí o fázi prověřování (před zahájením trestního stíhání) to, co je uvedeno výše pro zkrácené přípravné řízení. Pro fázi po zahájení vyšetřování (od vydání usnesení o zahájení trestního stíhání) platí, že policejní orgán se řídí ustanovením § 164 tr. řádu a může shromažďovat důkazy obdobně jako ve fázi prověřování, avšak s některými rozšířenými možnostmi dokazování. Policejní orgán může provádět výslechy svědků pouze, pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, ale již ne za účasti soudce, dále jde-li o výslech osoby mladší patnácti let, osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat existují s ohledem na její psychický stav pochybnosti, nebo pokud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že na svědka by mohl být vyvíjen nátlak. Dále lze

⁷¹ Operativně pátrací prostředek použití agenta však nebude ve zkráceném přípravném řízení možné použít s ohledem na požadavek, aby bylo pro možnost použití uvedeného operativně pátracího prostředku vedeno trestní řízení pro zločin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let, přičemž zkrácené přípravné řízení lze konat o trestných činech, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let (srov. § 158e odst. 1 a § 179a odst. 1 tr. řádu).

vyslechnout svědky, hrozí-li, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, zejména je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování. Lze rovněž vyslýchat obviněného za podmínek §§ 90-95 tr. řádu. Lze také provádět zvláštní způsoby dokazování, za podmínek uvedených výše, avšak při fázi vyšetřování se neuplatní omezení vyžadující přítomnost soudce u rekognice.

V rozšířeném přípravném řízení (při vyšetřování trestných činů, kde koná řízení v prvním stupni krajský soud) je rozsah prováděného dokazování nejširší; výslech svědků lze provádět bez splnění požadavků uvedených v § 164 odst. 1 tr. řádu.

Princip zachování práva na obhajobu vyžaduje, aby i strana obhajoby mohla již v přípravném řízení navrhnout důkazy k doplnění vyšetřování, které mohou vést až k zastavení trestního stíhání již v přípravném řízení (příp. postoupení věci či jiné vyřízení odklonem). Proto § 166 odst. 1 tr. řádu stanoví, že policejní orgán umožní při skončení vyšetřování obhajobě prostudování spisu a (především) učinění návrhů na doplnění vyšetřování – tj. v praxi navrhování provedení dalších důkazů. Policejní orgán o takovém návrhu rozhoduje formou vyrozumění (stížnost proti němu není přípustná).⁷² V odborné literatuře je kritizována chybějící povinnost odůvodnění v případě odmítnutí takového návrhu na doplnění dokazování policejním orgánem. *De lege ferenda* by bylo vhodné (zejména z hlediska pozdější přezkoumatelnosti postupu policejního orgánu), kdyby policejní orgán měl zákonem danou povinnost vyložit důvody, proč důkaz navržený obhajobou na konci vyšetřování odmítl (mimo obecný argument, že důkaz není podstatný pro objasnění věci); navíc v situaci, kdy je v judikatuře tolik dáván důraz na opomenuté důkazy v řízení před soudem (srov. kap. 4.5.) a policejním orgánem mohou být v praxi v rozporu se zásadou vyšetřovací vyhledávány a navrhovány především důkazy v neprospěch obviněného – usvědčující⁷³, což může vyústit v někdy až překvapivý zvrát v řízení před soudem, kdy se ukáže, že důkaz považovaný na konci vyšetřování za marginální, může být důvodem pro pozdější zproštění viny. Nejjednodušším řešením by pravděpodobně bylo stanovit zákonem formu usnesení pro odmítnutí takového důkazu podle § 166 tr. řádu, jak navrhuje taktéž prof. Jelínek.⁷⁴ V současné situaci má obhájce v zásadě jen možnost využít

⁷² FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 23.

⁷³ VANTUCH, Pavel. Trestní řízení z pohledu obhajoby: detailní výklad, praktické pokyny, vzory podání. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 308.

⁷⁴ JELÍNEK, Jiří a UHLÍŘOVÁ, Marta. Obhájce v trestním řízení. Praha: Leges, 2011, str. 271.

postup podle § 157a odst. 1 a požádat státního zástupce o přezkum postupu policejního orgánu.⁷⁵

4.2. Dokazování při předběžném projednání obžaloby a v hlavním líčení

Ve fázi předběžného projednání obžaloby, která je fakultativní fází trestního řízení, se provádí dokazování pouze v rozsahu potřebném pro rozhodnutí o otázce, kterou je nutno zodpovědět podle § 186 tr. řádu. Zákon stanoví, že předseda senátu může k usnadnění rozhodnutí vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení. Takové výpovědi se budou týkat nikoliv otázky viny a trestu, ale zpravidla procesních otázek – otázky přítomnosti důvodů pro zastavení trestního stíhání, otázky porušení procesních předpisů v přípravném řízení etc. Za dobu mé praxe coby asistenta soudce jsem se setkal s předběžným projednáním obžaloby jen jednou, přičemž v rámci dokazování byly pouze přečteny písemnosti ve spisu, neboť bylo možno rozhodnout na podkladě obžaloby a znaleckého posudku založeného ve spise, kdy pro flagrantní vady takového posudku, který však byl podstatným důkazem, na němž byla obžaloba postavena, byla věc vrácena státnímu zástupci k došetření. Předběžnému projednání obžaloby je vyhrazeno neveřejné zasedání (není-li důvod pro projednání ve veřejném či vazebním zasedání) a v něm zpravidla rozsáhlejší dokazování nebývá prováděno (srov. § 243 tr. řádu).

Hlavní líčení je těžištěm dokazování v trestním řízení. Dokazování se v něm (zejména po novele tr. řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb., která posílila dokazování v hlavním líčení oproti přípravnému řízení) provádí v největším rozsahu a s největší možností uplatnění práv obžalovaného. Vzhledem k omezeným možnostem výslechu svědků ve standardním přípravném řízení (§ 164 odst. 1 tr. řádu), budou takové výslechy zpravidla prováděny až v řízení před soudem a svědci budou policejním orgánem v přípravném řízení vyslýcháni zpravidla v rámci podání vysvětlení podle § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu – v takovém případě policejní orgán sepíše úřední záznam o podání vysvětlení, pokud nebude dán důvod, aby byla osoba vyslechnuta jako svědek podle § 101 a násl. tr. řádu (o takovém výslechu se sepíše protokol). Úřední záznamy zpravidla vůbec v hlavním líčení nemohou být použity jako důkaz, neboť slouží jen pro rozhodnutí policejního orgánu, zda zahájit vyšetřování, či pro státního zástupce, zda podat obžalobu (při podání vysvětlení nemusí být podezřelý poučen podle § 33 a § 95 tr. řádu, neboť se ještě nejedná o obviněného) nebo pro rozhodnutí, zda osobu

⁷⁵ VANTUCH, Pavel. Trestní řízení z pohledu obhajoby: detailní výklad, praktické pokyny, vzory podání. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 309.

podávající vysvětlení vyslechnout jako svědka. Výjimku představuje § 211 odst. 6 tr. řádu. Úřední záznamy o vysvětlení osob mohou být čteny pouze se souhlasem státního zástupce a obžalovaného, přičemž souhlas není dán, pokud se k hlavnímu líčení obžalovaný bez omluvy nedostaví.⁷⁶ Problematické je znění § 211 odst. 6 tr. řádu, neboť doslovně vzato se vztahuje na veškeré písemnosti nazvané „úřední záznamy“. V praxi jsem se však setkal s případy, kdy byl takový úřední záznam týkající se provedení dalších úkonů posuzován v materiálním smyslu – podle obsahu, např. v situaci, kdy došlo pouze k jinému pojmenování listiny policejním orgánem („úřední záznam o ohledání místa činu“ namísto „protokol o ohledání místa činu“). Důsledkem bylo, že k provedení důkazu úředním záznamem o ohledání místa činu (který by mohl být nazván i protokolem) nebyl ve smyslu § 211 odst. 6 tr. řádu vyžadován souhlas státního zástupce a obžalovaného. S takovým postupem souhlasím, neboť opačný postup se jeví jako formalistický a mohl by znemožnit provedení některých relevantních důkazů opatřených v přípravném řízení. Uvedené však nelze aplikovat stran protokolů o výpovědi, neboť procesní rámec pro jejich provedení je trestním řádem podrobně upraven.

Při podání vysvětlení v přípravném řízení podle § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu se svědek, resp. osoba podávající vysvětlení, nemůže dopustit trestného činu křivé výpovědi podle § 346 tr. zákoníku, neboť při podání vysvětlení není v postavení svědka a nejedná se tedy o výslech svědka, o němž se sepisuje protokol (srov. výjimku § 158a tr. řádu). Taková osoba, podávající před OČTŘ vysvětlení o trestném činu, se však může dopustit přestupku křivého vysvětlení podle § 6 zákona č. 251/2016 Sb. o některých přestupcích, a může jí být uložena pokuta až do výše 50 000 Kč.

Protokoly o výpovědi obžalovaného lze v hlavním líčení číst, pokud se jedná v jeho nepřítomnosti, když odepře vypovídat nebo když se objeví podstatné rozpory mezi jeho dřívější výpovědí a tím, co uvedl při hlavním líčení (srov. § 207 odst. 2 tr. řádu). Uvedené platí, pokud byl výslech proveden po sdělení obvinění (obviněný obdržel opis usnesení o zahájení trestního stíhání) a výslech byl proveden podle ustanovení tr. řádu, tzn. obviněný byl řádně poučen o svých právech, zejména o právech podle § 33 (obecná práva obviněného) a podle § 95 tr. řádu (práva co do protokolu o jeho výpovědi).

Protokol o výpovědi spoluobžalovaného lze číst, pokud uvedená osoba zemřela, stala se nezvěstnou, pro dlouhodobý pobyt v cizině nedosažitelnou, nebo onemocněla chorobou, která natrvalo nebo po dohlednou dobu znemožňuje její výslech, nebo šlo o neodkladný nebo

⁷⁶ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 2659.

neopakovatelný úkon provedený podle § 158a tr. řádu. Uvedené platí i pro čtení protokolu o výpovědi svědka.

Protokol o výpovědi svědka lze v hlavním líčení číst i tehdy, jestliže státní zástupce i obžalovaný s takovým postupem souhlasí. Jestliže se obžalovaný, který byl k hlavnímu líčení řádně předvolán, bez omluvy nedostaví, nebo se bez vážného důvodu z jednací síně vzdálí, souhlas obžalovaného s přečtením takového protokolu o výsledku svědka není třeba a postačí souhlas státního zástupce (srov. rozdíl u čtení záznamů o podání vysvětlení; tam je vždy nutný souhlas obžalovaného, ten není dán tehdy, pokud se bez omluvy nedostaví k hlavnímu líčení). Protokol o výpovědi svědka lze číst také tehdy, pokud v hlavním líčení odepřel vypovídat bez oprávnění (setkal jsem se v takovém případě se současným uložením pořádkové pokuty podle § 66 tr. řádu) nebo se v podstatných bodech odchyluje od své dřívější výpovědi a současně je splněna některá z alternativních podmínek uvedených v § 211 odst. 3 písm. a), b) nebo c) tr. řádu.

Obecně platí, že možnosti pro čtení protokolů o výsledku svědků a obžalovaných jsou v hlavním líčení širší než možnost čtení úředních záznamů o vysvětlení osob. Současně je u výpovědi svědka a spoluobviněného dána možnost předestření jejich dřívější výpovědi z přípravného řízení podle § 212 tr. řádu.

V případě, že věc je vyřízena mimo hlavní líčení trestním příkazem, procesní dokazování se neprovádí, avšak trestní příkaz lze vydat jen, pokud je věc spolehlivě prokázána již opatřenými důkazy. Samosoudce tedy vychází pouze z obžaloby, případně z návrhu na potrestání a ze spisového materiálu shromážděném v přípravném řízení, kde se uplatňuje zásada vyhledávací. Samosoudce tedy vychází z toho, co bylo již vyhledáno a provedeno v jiném stadiu řízení. Samosoudce si nanejvýš může ověřit informace v centrálních evidencích (rejstřík trestů, rejstřík přestupků, centrální evidence vězněných osob, centrální evidence stíhaných osob). Před vydáním trestního příkazu nikoho nevyslýchá ani nic neprojednává, proto se zásada vyhledávací při vydávání trestního příkazu samosoudcem neuplatňuje, v některých případech se uplatňuje omezeně.⁷⁷ Za spolehlivé prokázání skutkového stavu nelze považovat případ, kdy se např. liší výpovědi obviněného a poškozeného stran výše způsobené škody. Za takové situace by nebylo možné trestní příkaz vydat, ale bylo by třeba provést hlavní líčení, aby byla skutečná výše škody dokazováním spolehlivě zjištěna.⁷⁸

⁷⁷ NOVÁK, Petr. Trestní příkaz. Dizertační práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2020, str. 72.

⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2001, T 167 Souboru trestních rozhodnutí NS.

Stejně tak se neprovádí dokazování skutečností uznaných za nesporné a v řízení o schválení dohody o vině a trestu. Dohodu o vině a trestu však soud neschválí, pokud je nesprávná nebo nepřiměřená vzhledem ke zjištěnému skutkovému stavu (§ 314r odst. 2 tr. řádu). Za dobu své praxe jsem se však zatím se situací, že by soud dohodu o vině a trestu neschválil, nesetkal, ačkoliv bývá tímto způsobem řešeno stále větší množství napadlých trestních věcí (stále ne však takové množství, jako v USA, kde je dohodou o vině a trestu řešeno přibližně 97 % trestních věcí před federálními soudy⁷⁹).

4.3. Dokazování v odvolacím řízení a v řízení o mimořádných opravných prostředcích

V odvolacím řízení se dokazování provádí v rozsahu potřebném pro rozhodnutí o odvolání, nejde-li o doplnění dokazování rozsáhlé a obtížně proveditelné; v takovém případě odvolací soud zpravidla vrátí věc soudu I. stupně (§ 259 odst. 1 tr. řádu). Analogicky se uvedené pravidlo může použít i na rozhodování o stížnosti proti usnesení, neboť § 149 tr. řádu jej neobsahuje a zákon nijak neukládá, na základě jakých měřítek nadřízený orgán buď rozhodne o stížnosti sám, nebo věc vrátí. Dle mého názoru by bylo vhodné stanovit obdobná pravidla pro vyřizování stížností, neboť v současnosti se nadřízený orgán rozhoduje zcela volně i ve velmi důležitých rozhodnutích; setkal jsem se například se situací, kdy soud I. stupně nepravomocně podmíněně propustil odsouzeného, kdy státní zástupce podal stížnost a odvolací soud rozhodnutí zrušil a věc vrátil soudu I. stupně k novému projednání. Poté soud I. stupně opět nepravomocně podmíněně propustil odsouzeného, načež státní zástupce opět podal stížnost a odvolací soud tentokrát již věc nevrátil, ale sám rozhodl o zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění. Stejně tak se může jednat o otázku vazby či výši obhajného.

V odvolacím řízení se dokazování provádí v souladu s principem vymezeného přezkumu, tedy odvolací soud přezkoumá zákonnost a odůvodněnost jen těch oddělitelných výroků rozsudku, proti nimž bylo podáno odvolání, i správnost postupu řízení, které jim předcházelo, a to z hlediska vytýkaných vad. K vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, odvolací soud přihlíží, jen pokud mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání. Z uvedeného lze odvodit, že rozsah dokazování bude odpovídat skutečností, které

⁷⁹ Převzato ze školení „Dohoda o vině a trestu a způsob jejího sjednávání“, lektor Paul Gregory Byron, federální soudce, Florida, dne 6. 10. 2023.

bude třeba objasnit a proti kterým bylo odvolání podáno, pokud nebude možno rozhodnout na základě zjištěného skutkového stavu soudem I. stupně.

Odvolací soud nemůže posuzovat správnost hodnocení důkazů soudem I. stupně, neboť taková činnost je vyhrazena soudu, který o věci rozhoduje v daném stupni. „*Odvolací soud nemůže vady rozsudku shledat a vytknout tam, kde nalézací soud postupoval důsledně v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, tedy kdy důkazy hodnotil podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu a učinil logicky odůvodněná úplná skutková zjištění. Nedodržení uvedených zásad je porušením práva na spravedlivý proces.*“⁸⁰ Nerespektováním uvedeného postupu by došlo k nahrazování činnosti soudu I. stupně, neboť těžištěm dokazování je hlavní líčení, nikoliv veřejné zasedání před odvolacím soudem. Lze se však setkat se situací, kdy soud I. stupně nepostupoval v mezích zákona, ale vybočil ze zásady volného hodnocení důkazů – srov. např. rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 67 To 108/2021-2821, kde se stanoví, že do procesu hodnocení důkazů může odvolací soud vstupovat „*toliko ojediněle, a to v případech, kdy ve věci provedené důkazy nejsou soudem I. stupně hodnoceny v souladu s trestním řádem, zejména se zásadou volného hodnocení důkazů vyjádřenou v § 2 odst. 6 tr. řádu, tedy jednotlivě i ve všech vzájemných souvislostech, pokud je v hodnocení důkazů uplatňována libovůle, důkazy jsou překrucovány či jsou upřednostňovány důkazy svědčící ve prospěch obžalovaného na úkor důkazů svědčících v jeho neprospěch a naopak.*“

V řízení dovolacím se vzhledem k charakteru důvodů dovolání vypočteným v § 265b tr. řádu dokazování zpravidla neprovádí, avšak je možné provést šetření, přičemž se postupuje obdobně podle hlavy páté tr. řádu (srov. § 265o tr. řádu). Obdobně se postupuje v řízení o stížnosti pro porušení zákona (§ 276 tr. řádu) a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení (§ 282 odst. 1 tr. řádu).

4.4. Dokazování ve vykonávacím řízení

Ve vykonávacím řízení se provádí dokazování pro účely rozhodnutí o uloženém trestu či ochranném opatření. Proto je dokazování závislé na konkrétní řešené otázce. Zpravidla se po právní moci rozsudku (trestního příkazu) rozhoduje o nákladech obhajoby, pokud byl odsouzenému obhájce ustanoven. Stran provedených právních úkonů lze provádět dokazování. Stejně tak pokud se jedná o sledování ve zkušební době podmíněného odsouzení. Ve zkušební

⁸⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 4. 2015, 67/2015 Sbirky nálezů a usnesení ÚS.

době soud sleduje, zda odsouzený vede řádný život, což zjišťuje zejména z opisu evidence rejstříku trestů či přestupků a z centrální evidence stíhaných osob (případně ze zpráv Probační a mediační služby, pokud byl odsouzenému uložen dohled). Pokud zjistí, že odsouzený byl ve zkušební době pravomocně uznán vinným, zpravidla nařídí veřejné zasedání, přičemž jako důkaz může být (a zpravidla je) čtena listina obsahující uvedené odsouzení. To pak může vést k rozhodnutí o tom, že se podmíněný trest odnětí svobody vykoná, nebo budou přijata jiná opatření uvedená v § 83 odst. 1 tr. zákoníku. Stejně tak lze provádět dokazování, pokud je po právní moci rozsudku žádáno o obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu (nejedná se o otázku vykonávacího řízení, ale je třeba o ní rozhodnout po právní moci rozsudku). Zde se setkáváme (zcela výjimečně) s důkazním břemenem ve formálním smyslu, a to na straně žadatele (obviněného, odsouzeného), neboť on musí tvrdit a také prokázat nárok na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu. Může se jednat o doložení skutečnosti, že žadatel je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnání od příslušného úřadu práce, potvrzení, že je zařazen do rekvalifikace uchazečů o zaměstnání, potvrzení, že je mu poskytována podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, potvrzení od obce jeho místa trvalého bydliště, že není vlastníkem žádného majetku, který by mohl být použit k úhradě nákladů obhajoby, daňové priznání, pokud ho podává, výpis z jeho bankovního účtu, pokud jej má, výpis z katastru nemovitostí, čestné prohlášení, že nevlastní žádný další majetek, z něhož by mohl hradit náklady obhajoby apod.⁸¹ V případě neunesení důkazního břemene bude žádost o bezplatnou obhajobu zamítnuta. O bezplatné obhajobě či obhajobě za sníženou odměnu však může být rozhodnuto i bez návrhu v případě, že uvedený nárok vyplývá z již shromážděných důkazů, zákon však ani tehdy nestanoví povinnost soudu provádět šetření stran majetkových poměrů odsouzeného. Takové rozhodnutí bude zpravidla činěno v době, kdy se rozhoduje o náhradě nákladů trestního řízení, tedy po právní moci odsuzujícího rozsudku.

Obdobně musí odsouzený podložit důkazy žádost o priznání odkladu výkonu či povolení splácení peněžitého trestu, žádost o přerušení výkonu trestu odnětí svobody či žádost o odklad výkonu trestu odnětí svobody.

⁸¹ ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 412.

4.5. Proces dokazování

V odborné literatuře se proces dokazování rozděluje na následující fáze:

1. vyhledávání a zajištění důkazů,
2. provádění důkazů,
3. hodnocení důkazů.

Vyhledáváním důkazů se rozumí „činnost, která směřuje k nalezení pramenů informací sloužících jako důkaz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení“.⁸² Fáze vyhledávání důkazů není v trestním řádu komplexně upravena, ust. § 89 odst. 2 tr. řádu stanoví, že každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Dále trestní řád upravuje podmínky pro zajištění věcí důležitých pro trestní řízení v hlavě čtvrté, oddíle čtvrtém, to se však týká specifických zajišťovacích institutů (domovní, osobní prohlídka etc.). Zpravidla vyhledává důkazy zejména policejní orgán v přípravném řízení, přičemž v řízení před soudem již dochází k minimálnímu vyhledávání důkazů. Na příkaz předsedy senátu však policejní orgán (§ 183 odst. 1 tr. řádu) nebo státní zástupce (§ 180 odst. 2 tr. řádu) musí důkaz opatřit. Rovněž na příkaz státního zástupce má policejní orgán povinnost opatřit důkazy i po podání obžaloby (§ 179 odst. 2 tr. řádu).

Vyhledání dostatečného množství usvědčujících důkazů v přípravném řízení umožňuje samosoudci vydat trestní příkaz, je-li na jejich základě spolehlivě prokázán skutkový stav. Státní zástupce má povinnost důkazy vyhledávat, předkládat, popř. provádět, neboť má prokazovat vinu obžalovaného, obhajoba má naopak právo, ne povinnost, vyhledávat a provádět důkazy v řízení před soudem (§ 180 odst. 3 tr. řádu). Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal OČTŘ, totiž není důvodem k odmítnutí takového důkazu. I strana obhajoby tak může důkazy vyhledávat (i v přípravném řízení), avšak musí dbát na to, aby získané skutečnosti byly využitelné jako důkazy v rámci trestního řízení. Zákon v § 164 odst. 3 ukládá přezkoumat OČTŘ důkazy navrhané obhajobou. V souvislosti s § 41 tr. řádu a také postavením obhájce v trestním řízení (vyplývajícího také z § 16 zákona č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů) je dovozováno, že obhájce může navrhnout pouze důkazy, které viny obviněného zbavují nebo ji zmírňují, případně slouží k jeho prospěchu.⁸³ *A contrario* jiné důkazy navrhnout nesmí, jinak by se mohl dopustit kárného provinění – nejednal by v nejlepším zájmu klienta. Obhájce může využít služby soukromých detektivů či vyhledat důkazy postupem

⁸² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 428.

⁸³ JELÍNEK, Jiří a UHLÍŘOVÁ, Marta. Obhájce v trestním řízení. Praha: Leges, 2011, str. 261.

podle zákona o svobodném přístupu k informacím.⁸⁴ Obhájce potřebuje pro úspěšnou obhajobu znát alespoň rámcově obsah výpovědi svědka, jehož výslech hodlá navrhnout v řízení před soudem – k tomu může sloužit předběžný rozhovor s ním. Pokud by neznal stanovisko svědka, mohlo by se stát, že výpověď svědka by byla důkazem usvědčujícím. Obhájce se při takovém předběžném rozhovoru se svědkem musí vyhnout nepřipustnému ovlivňování svědka – v krajním případě by se mohl dopustit trestného činu maření spravedlnosti podle § 347a odst. 2 tr. zákoníku, případně návodu k trestnému činu křivé výpovědi podle § 346 odst. 2 tr. zákoníku, mohla by být taktéž vyvozena kárná odpovědnost obhájce. Pokud by při rozmluvě se svědkem obhájce sepsal o „výpovědi“ svědka před obhájcem jakýkoliv záznam, nebyl by za současného legislativního stavu procesně použitelný, zejména proto, že takový výslech obhájcem by nebyl zpravidla proveden v souladu s trestním řádem (může chybět poučení a úvaha o neodkladnosti či neopakovatelnosti úkonu etc.) a účel jednání obhájce s potenciálním svědkem má být pouze ten, aby se obhájce mohl rozhodnout, zda navrhne jeho výslech (srov. analogicky funkce úředních záznamů o podání vysvětlení pro obžalobu). Odborníky je navrhováno, aby v současném stavu, kdy v trestním řádu chybí podrobná úprava vyhledávání důkazu spočívajícím ve výslechu svědka obhajobou, obhájce obsah údajů, které mu potenciální svědek sdělil, nechal zaznamenat formou notářského zápisu podle notářského řádu.⁸⁵ Takový zápis by také byl v jistém smyslu analogický k úřednímu záznamu o podání vysvětlení, který sepisuje policejní orgán, neboť ten slouží OČTŘ ke zvážení, zda bude taková osoba v procesním postavení svědka vyslechnuta či navrhnutá k vyslechnutí v obžalobě.

Odmítnutí důkazu navrhovaného (příp. vyhledaného, získaného) obviněným (obhájcem) může být soudem učiněno, avšak musí být vždy odůvodněno, jinak by mohlo být porušeno ústavní právo na spravedlivý proces. Jedná se o problematiku tzv. opomenutých důkazů. Soud vždy musí odůvodnit, proč nevyhověl návrhu stran na provedení důkazu v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. K tomu odkazují na judikaturu Ústavního soudu, zejm. nález č. 26/2004 Sbírky nálezů a usnesení, kde Ústavní soud vypočítává tři taxativní důvody, kdy soud neakceptuje důkazní návrh obviněného: *„prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, dle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací*

⁸⁴ NETT, Alexander. K problematice opatrování důkazů obhajobou. In JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právníké dny, květen 2016, trestní sekce. Praha: Leges, 2016, str. 92.

⁸⁵ NETT, Alexander. Opatrování důkazu výpovědi svědka obhajobou. In JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, str. 177.

potenci. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, dle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.“ Judikatura Ústavního soudu k otázce tzv. opomenutých důkazů vykládá zásadu volného hodnocení důkazů a požadavky na odůvodnění soudního rozhodnutí tak, aby bylo přezkoumatelné. Nejen soud, ale již policejní orgán (potažmo státní zástupce), by měl znát tuto judikaturu a důvody pro odmítnutí důkazního návrhu, neboť i policejní orgán má pravomoc odmítat návrhy obhajoby na doplnění vyšetřování (§ 166 odst. 1 tr. řádu). Státní zástupce pak posuzuje stanovisko policejního orgánu k nevyhovění dalších důkazních návrhů.

Provádění důkazů je činnost, kdy OČTŘ opatřuje znalosti o zjišťovaných skutečnostech. Trestní řád upravuje postup při provádění důkazů jen u vybraných (nejdůležitějších a v praxi nejčastějších) důkazních prostředků. Jedná se o důkazní prostředky upravené v hlavě páté trestního řádu (výslech obviněného, svědka, zvláštní způsoby dokazování, postup při znaleckém dokazování, ohledání). Provádění vybraných důkazních prostředků je věnována kapitola 5. Provádět důkazy může také obhájce, a dokonce i sám obžalovaný (srov. § 215 odst. 2 tr. řádu). Toto ustanovení provedené novelou č. 292/1993 Sb. podle odborné literatury přispívá ke kontradiktornosti procesu.⁸⁶ Právo obhajoby provádět důkazy podle § 215 odst. 2 se však nevztahuje na přípravné řízení. Otázka, zda by bylo účelné, aby obhájce mohl provádět důkazy i v přípravném řízení (nemusel by takticky ponechávat provedení důkazu až na řízení před soudem), zůstává otevřená odborné diskusi. Odborníky je *de lege ferenda* navrhováno několik způsobů, jak upravit postup opatrování a provádění důkazů (nejčastěji by v praxi šlo o výslech svědka, jak je uvedeno výše) obhajobou v trestním řádu.⁸⁷ Je navrhováno inspirovat se úpravou v trestním řádu pro předkládání znaleckých posudků obhajobou, případně přímo v trestním řádu věnovat zvláštní oddíl svědecké výpovědi, kterou by zajistil obhájce. Poté by mohly být takové výpovědi svědků prováděny v hlavním líčení obdobně jako výpovědi, které byly získány OČTŘ.

Hodnocení důkazů spočívá v hodnocení závažnosti, zákonnosti a pravdivosti důkazu, přičemž důkazy nehodnotí jen soud, ale všechny OČTŘ, a to podle příslušné fáze řízení (např. policejní orgán, když rozhoduje o zajištění věci, nebo státní zástupce, když rozhoduje o podání, či nepodání, obžaloby). Orgány činné v trestním řízení především dbají na zachování zásady

⁸⁶ JELÍNEK, Jiří a UHLÍŘOVÁ, Marta. Obhájce v trestním řízení. Praha: Leges, 2011, str. 276.

⁸⁷ NETT, Alexander. Opatřování důkazu výpovědi svědka obhajobou. In JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, str. 179.

volného hodnocení důkazů, zakotvené § 2 odst. 6 tr. řádu (srov. kapitola 1.3.). Hodnocení důkazů je věnována kapitola 6.

5. Jednotlivé důkazní prostředky a limity jejich použití v trestním procesu

5.1. Výpověď obviněného, taktické postupy, zákaz kladení sugestivních a kapciózních otázek

Výpověď obviněného je v trestním řádu upravena v §§ 90-95. Výslech je definován jako postup k získání výpovědi coby důkazního prostředku. Podle § 76 odst. 5 tr. řádu je třeba přiměřeně aplikovat uvedená ustanovení o výslechu obviněného i tehdy, pokud je vyslýchána zadržovaná osoba, proti níž ještě nebylo zahájeno trestní stíhání. Ne každý projev obviněného či zadržovaného je použitelný jako důkazní prostředek, jak bylo uvedeno výše (např. jeho doznání se před známým, nebo jeho projevy učiněné před zahájením trestního stíhání). Obviněný musí být totiž poučen o svých právech před započítím výslechu. Pokud by nebylo respektováno právo obviněného odeprít výpověď, jednalo by se o nezákonné donucení, které zákon sankcionuje absolutní neúčinností důkazu (§ 89 odst. 3 tr. řádu, srov. dále).

Výslech se dělí na fáze, které jsou rámcově upraveny v § 92 tr. řádu, bližší postup při výslechu je záležitostí teorie – zejm. kriminalistické vědy. V úvodní fázi je obviněný dotázán na osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry, a to v rozsahu nezbytném pro stanovení druhu trestu a jeho výměry (pokud bude uznána vina). Také je dotazován k předchozím trestům a trestním stíháním, která jsou proti němu vedena – uvedené má rovněž vliv na stanovení výměry, když recidiva je přinejmenším přitěžující okolností, případně u zvlášť závažného zločinu důvodem k mimořádnému zvýšení trestní sazby. Dále může být tato informace důležitá pro úvahu o souhrnném či společném trestu. Obviněný je povinen strpět úkony vedoucí ke ztotožnění – např. pokud odmítá předložit doklad totožnosti, může být jeho totožnost zjištěna snímáním daktyloskopických otisků, zjišťováním tělesných znaků, měřením těla, pořizováním obrazových, zvukových a jiných záznamů a odebíráním biologických vzorků umožňujících získání informací o genetickém vybavení, a to i v případě, kdy má OČTŘ podezření, že doklad předložený obviněným je padělaný (srov. § 63 odst. 4 zákona č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky). Obviněný musí být obeznámen s podstatou sděleného obvinění a poučen o svých právech. K závěrům policejního orgánu ohledně viny se smí obviněný vyjádřit (§ 33 odst. 1 tr. řádu) a také může navrhnout důkazy podporující jeho tvrzení. V případě, že je možno v přípravném řízení uzavřít dohodu o vině a trestu se státním zástupcem (což nelze pouze v řízení proti uprchlému a před novelou trestního řádu nebylo možné ani při obvinění ze zvlášť závažného zločinu), musí být na to obviněný před výslechem upozorněn. Pokud je obviněných více, musí se vyslýchat odděleně, to neplatí pro řízení před soudem, neboť § 208 tr. řádu dává

předsedovi senátu pouze možnost učinit opatření k oddělenému výslechu spoluobžalovaných. V takovém případě má předseda senátu povinnost obžalovaného před výslechem seznámit s obsahem výpovědi spoluobžalovaných, kteří byli vyslechnuti v jeho nepřítomnosti. Po úvodním stadiu výslechu se doporučuje dotázat se vyslýchané osoby, zda porozuměla poučení, využije práva odepřít výpověď, není nositelem státního či státem uznávaného tajemství vztahujícího se k předmětu výslechu a zda pochopila předmět výslechu.⁸⁸

Další fází výslechu je monolog vyslýchané osoby, kdy se osoba vyslýchaná nechá volně hovořit k dané věci, přičemž v tomto stádiu může obviněný využít práva vyjádřit se ve smyslu § 33 odst. 1 tr. řádu. V této fázi je vhodné vyslýchanou osobu pouze usměřňovat co do obsahu výpovědi, nikoliv ji přerušovat bez důvodu. Po monologické fázi se pokračuje dialogem mezi vyslýchaným a vyslýchajícím. Vyslýchající klade vyslýchanému otázky, na něž vyslýchaný odpovídá. Ve fázi dialogu se více může uplatnit taktika výslechu ze strany vyslýchajícího, zejména pomoc vyslýchanému k překonání zdánlivě zapomenutého či osvětlení chybných vzpomínek. Lze využít asociace – např. ukázání věci, která se zjišťovanou skutečností souvisí, nechat vyslýchaného hovořit i o vedlejších, zdánlivě nesouvisejících okolnostech, neboť mohou být impulzem pro rozpomenutí se na okolnosti podstatné. Pro pomoc k rozpomenutí může vyslýchající vyslýchanému předkládat různé barvy, katalogy, seznamy ulic etc., je však třeba vyhnout se, zvláště při předkládání předmětů určených pro rozpomenutí se, pokládání sugestivních otázek (zejm. napovídání).⁸⁹

Kriminalistická věda se zabývá rovněž možnými řešeními situace, kdy vyslýchaný vypovídá dle názoru vyslýchajícího lživě. Na takovou osobu lze působit využitím reflexivních úvah lživě vypovídajícího, v limitech zákonnosti a etiky, za účelem dokázat nelogičnost výpovědi. Je třeba vyvarovat se úskočných (kapciózních) otázek – to jsou takové, které předstírají nepravdivou skutečnost, popř. pravdivou, ale dosud nepotvrzenou, a také otázek sugestivních – to jsou takové, které předstírají okolnosti, které mají být zjištěny teprve z výpovědi, tedy s naznačením, jak na ně odpovědět. Lež je možné odbourat odhalením příčiny motivující ke lži, případně lze vypovídajícímu předložit důkazy vyvracející jeho lživé tvrzení a také lze poukázat na vnitřní rozpory ve výpovědi či rozpory s jinými důkazy či využít reflexivních úvah lživě vypovídajícího. Podstata reflexivních úvah spočívá v navození asociací,

⁸⁸ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 61.

⁸⁹ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 66.

kteřé mohou přimět vyslychaného z důvodů morálních či etických vypovídat pravdu. Jako příklad lze uvést umístění předmětů, jež byly předmětem krádeže či jejich atrap do výslechové místnosti, přičemž během lživé výpovědi je položena otázka: „*Nepřipomínají Vám tyto předměty něco?*“ – taková otázka není ani kapciózní, protože nepředstírá nepotvrzenou okolnost, ani sugestivní, neboť není naznačeno, jak na ni odpovědět. Otázka a zejména následující myšlenkový pochod vyslychaného může vyústit v rozhodnutí vypovídat pravdivě z důvodu morálního či z důvodu další neúčelnosti lživé výpovědi. Je však třeba vyhnout se otázkám kapciózním, např.: „*Jak jste se zbylými předměty naložil?*“.⁹⁰ Dále je možné poskytnout vyslychanému informaci o množství jiných důkazů a informací, zejména těch, které prokazují opačná zjištění, než uvádí vyslychaný, kdy uvedené se v souhrnu může pro vyslychaného jevit jako důvod pro budoucí neudržitelnost lživé výpovědi.

Je však třeba připomenout, že při uvedeném postupu je třeba zvýšeně dbát ze strany vyslychajícího na správnou formulaci otázek směřujících k odstranění nejasností a rozporů ve výpovědi a vyvarování se přesvědčování vyslychaného o nepravdivosti jeho výpovědi; obviněný může být upozorněn na rozpory a nejasnosti ve vztahu k jiným skutkovým zjištěním, nikoli však přesvědčován o nepravdivosti jeho výpovědi. V rozsudku Nejvyššího soudu ČSSR, R 49/1968 Sbířky soudních rozhodnutí a stanovisek bylo např. uvedeno, že „*je v rozporu s § 92 odst. 3 tr. ř., je-li obviněný při kladení otázek za účelem doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů přesvědčován, že jeho výpověď je nepravdivá a je mu předstírán názor vyslychajícího na obsah výpovědi s cílem přizpůsobit výpověď obviněného tak, aby byla v souladu s výsledky místního ohledání a pitvy, které jsou známy vyslychajícímu.*“

Nesprávný postup při výslechu, např. pokládání kapciózních a sugestivních otázek, může vést k tomu, že výpověď bude absolutně neúčinná, to však jen v závažných případech, nikoli pokud je taková otázka položena ohledně méně významné okolnosti. Takový postup totiž může být považován za nepřímý nátlak psychického charakteru na vyslychaného.⁹¹ V ostatních případech nebude vada řízení tak závažná, aby nebylo možné výpověď použít jako (usvědčující) důkaz.

⁹⁰ FRYČOVÁ, Linda. Taktika výslechu. 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva, str. 49.

⁹¹ Srov. ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GŘIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1. sv., str. 1420.

5.1.1. Právo obviněného odepřít výpověď

Obviněný má právo odepřít výpověď vždy, tento postoj nesmí být považován za doznání či důkaz jeho viny (srov. výše citované rozhodnutí Nejvyššího soudu, R 38/1968 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Uvedené rozhodnutí také stanoví, že nelze vinu obviněného prokazovat tím, že vypovídal záměrně nepravdivě. S tímto postojem se ztotožňuji, neboť vina má být prokázána bez důvodných pochybností a důkaz nepravdivou výpovědí obviněného se jeví jako nedostačující k uznání viny. Pokud se obviněný rozhodne vypovídat až v další fázi řízení (např. před soudem), když při vyšetřování vypovídat odmítl, musí mu to být umožněno.

V souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále také „ESLP“) však může být mlčení obviněného za jistých okolností považováno za důkaz viny (srov. rozhodnutí ESLP ve věci John Murray proti Spojenému království).⁹² Soud Spojeného Království odsoudil člena Irské republikánské armády (John Murray) za zbavení osobní svobody, kdy za důkaz viny (vedle jiných nepřímých důkazů) pokládal fakt, že obviněný Murray odmítl před soudem ke skutku vypovídat. ESLP při přezkumu rozhodnutí britského soudu uvedl, že odsouzení nemůže být založeno pouze na mlčení (odepření výpovědi) obviněného, mlčení však lze vzít v úvahu při hodnocení usvědčujících důkazů, pokud tyto vyžadují vysvětlení obviněného. ESLP neshledal v uvedeném případě porušení práva na spravedlivý proces.

Právo odepřít výpověď je zaručeno Listinou základních práv a svobod – čl. 37 odst. 1, kdy toto ustanovení bylo inspirováno Pátým dodatkem americké ústavy (1791). Jeho znění „*no person shall ... be compelled in any criminal case to be a witness against himself*“ – „nikdo nesmí být v trestní věci donucován k tomu, aby vystupoval jako svědek proti sobě“, bylo původně vykládáno tak, že zákaz donucování k sebeobviňování se vztahoval jen k důkaznímu prostředku výsledkem obviněného. Teprve v dalším vývoji judikatury v USA (i v Evropě) došlo k rozšíření výkladu tohoto principu tak, že obviněný nesmí být donucován nejen k výpovědi, ale k žádnému aktivnímu jednání, jímž by přispíval k získání důkazů proti sobě – *princip nemo tenetur*, o němž bylo pojednáno výše (blíže např. nález Ústavního soudu č. 89/2007 Sbírky nálezů a usnesení ÚS a odlišné stanovisko ústavního soudce Jana Musila). Ústavní soud shledal uložení pořádkové pokuty za odmítnutí podrobit se sejmutí srovnávací pachové stopy za neústavní, neboť bylo porušeno právo stěžovatele podle čl. 37 odst. 1 Listiny. Z odlišného stanoviska soudce Jana Musila lze citovat následující pasáž: „*sejmutí srovnávacího vzorku pachu (prováděné několikaminutovým přiložením sterilního textilního snímače k tělu*

⁹² Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 2. 1996, sp. zn. 18731/91 (John Murray proti Spojenému Království).

obviněného) je typickým příkladem postupu, při němž obviněný má toliko strpět zajištění objektivně existujícího vzorku hmoty; tělo obviněného je tu pasivním objektem ohledání, nevyžaduje se žádná jeho aktivní součinnost. Na tyto situace uplatnění zásady *nemo tenetur* nedopadá [...] Při posuzování toho, jaký stupeň ústavněprávní ochrany poskytnout tomuto principu, je třeba zvažovat také obecný zájem společnosti na efektivním výkonu trestní spravedlnosti. Excesivní výklad principu *nemo tenetur* by mohl vést k paralyzování účinného potírání kriminality. Ochrana společnosti před kriminalitou ospravedlňuje požadavek, aby obviněný strpěl některá přiměřená omezení a aby byl k takovému strpění důkazních úkonů přiměřeně donucován. Takovéto donucení (v našem případě uložení pořádkové pokuty) není porušením ústavních práv a svobod.“ Je zřejmé, že princip *nemo tenetur*, úzce související s právem odepřít výpověď, byl a je judikaturou (tuzemskou i evropskou) stále vykládán a nejsou jasné shody na výkladu. Je však obecně přijímáno, že pasivní strpění úkonů povolených trestním řádem (domovní prohlídka, ztotožnění, bukální stěr etc.) je možno vynucovat a překonat i odpor obviněného. Na sankcionování pořádkovou pokutou (vzhledem k výše uvedenému), ve vztahu k různým důkazním prostředkům a vynucováním součinnosti k jejich provedení, nepanuje shoda.

Při výslechu obviněného se uplatňuje i kriminalistická nauka, jak bylo uvedeno výše, neboť stanoví postup pro výslech osob tak, aby vyslychající dospěl k potřebným poznatkům (např. využití reflexivní úvahy vyslychaného – srov. výše), avšak s ohledem na právo obviněného vždy odepřít výpověď, platí, že působení na vyslychanou osobu ze strany vyslychajícího (ať lze záměrně či nevědomky) smí být využito pouze v případě, že obviněný neodmítne vypovídat. Je třeba dbát na zákaz obviněného k výpovědi donucovat fyzickým či psychickým nátlakem, neboť takovou výpověď, byť by byla pravdivá, by nebylo možné použít jako důkaz o vině (srov. § 89 odst. 3 tr. řádu). Znamená to, že důkaz by byl absolutně neúčinný (srov. dále).

V praxi jsem se setkal s přístupem soudu, kdy právo odepřít výpověď bylo pojímáno pouze ve vztahu ke všem skutečnostem důležitým pro trestní řízení, k nimž měl obviněný vypovídat; soudem nebylo akceptováno, pokud obviněný odmítl vypovídat ke všem skutečnostem, ale zároveň se dožadoval vyjádřit pouze k některým skutečnostem (tj. učinit před soudem prohlášení, které se však nemuselo ve všech bodech týkat skutečností důležitých pro trestní řízení – zejm. šlo o případy verbálních trestných činů). Takový požadavek byl soudem zamítnut s odkazem na vůli obviněného odepřít výpověď.

5.1.2. Hodnocení doznání obviněného

Zákon stanoví, že k doznání nesmí být obviněný nucen žádným způsobem (§ 92 odst. 1 tr. řádu), a to ani nepřímou. Např. bylo dovozeno, že pachatel trestného činu nemůže být stíhán pro trestný čin křivé výpovědi podle § 346 tr. zákoníku (resp. trestný čin křivé výpovědi podle § 175 tr. zák. 140/1961 Sb.), pokud vypovídá v postavení svědka nepravdu ohledně jím spáchané trestné činnosti (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 25/1969 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). V projednávaném případě, i když bylo bezpečně prokázáno, že obviněný odstranil svůj motocykl tím, že jej potopil v řece Orlici, a následně odcizení motocyklu ohlásil bezpečnostním orgánům za tím účelem, aby mohl uplatnit u inspektorátu Státní pojišťovny v Hradci Králové nárok na vyplacení pojistné náhrady, byla výpověď obviněného před policejním orgánem učiněna ještě v procesním postavení svědka, který se tím snažil zatajit svoji trestnou činnost. Nejvyšší soud uvedl, že ani v případech, kdy svědek nevyužije svého práva odepřít výpověď a vypovídá nepravdu ve snaze zatajit vlastní trestnou činnost, nenaplnuje znaky trestného činu křivé výpovědi.

Dále bylo podobně judikováno, že zatajení výnosu z trestné činnosti v daňovém přiznání a neodvedení daně z takového výnosu nelze posuzovat jako trestný čin zkrácení daně – v současnosti § 240 tr. zákoníku (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 53/1974 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Soud své rozhodnutí odůvodnil tak, že v opačném případě by se tím pachatel nepřímou nutil k oznámení své vlastní trestné činnosti v daňovém přiznání, což je v rozporu se zásadou zákazu sebeobviňování.

Doznání obviněného nezbavuje OČTŘ povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu (§ 2 odst. 5 tr. řádu). Z uvedeného pravidla plyne, že doznání se považuje za věrohodné pouze tehdy, pokud je jeho obsah prokázán dalšími důkazy (věrohodnými). Nelze prokázat vinu, pokud kromě doznání obviněného nejsou k dispozici či neexistují další důkazy. Opačný postup byl Ústavním soudem označen za odporující principu presumpce nevinny (srov. nález Ústavního soudu č. 116/2011 Sbírky nálezů a usnesení ÚS).

5.1.3. Fyziodetekční vyšetření (detektor lži) a limity jeho použití

Detektor lži (polygraf) je přístroj určený k odhalení neupřímnosti ve výpovědi osoby na základě analýzy změny hodnot čtyř tělesných funkcí (dechu, odporu kůže, tlaku krve a srdečního tepu) vyslychané osoby. Pátá tělesná funkce – změna hlasu – se měří samostatným přístrojem vedle polygrafu. Podle usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3.

1992, sp. zn. 6 To 12/92 lze v trestním řízení použít jen ty poznatky, které obviněný poskytl v souladu s ustanovením § 91 a násl. tr. řádu, což v případě vyšetření na tzv. detektoru lži splněno není. Na rozhodnutí navazuje náleží Ústavního soudu, který uvedl, že právní názor Nejvyššího soudu nehodnotil z hlediska ochrany základních práv a svobod (srov. náleží Ústavního soudu, č. 40/1996 Sbírky nálezů a usnesení ÚS). Dle současné judikatury tedy nelze využít výstup z polygrafu pro vynesení odsuzujícího rozsudku proti obviněnému a nelze jej použít jako důkaz v řízení před soudem, neboť v případě výsledku na detektoru lži nejsou splněny podmínky pro výslech obviněného (především se jedná o donucování k doznání).

Jediný polygraf má Policie ČR k dispozici v Kriminalistickém ústavu Praha, kde byl poprvé využit v roce 1981 a nachází se zde v současnosti jediné specializované pracoviště, které výsledky na detektoru lži provádí.⁹³ Vzhledem k nemožnosti využití výstupu vyšetření jako důkazu v řízení před soudem, přesto detektor lži v kriminalistické praxi využití má, a sice ve fázi ověřování a vylučování vyšetřovacích verzí. Je jím možné ověřit pravdivost výpovědi podezřelé osoby či vyloučit nevinné osoby z okruhu podezřelých. Otázky musí být formulovány tak, aby na ně bylo možné odpovědět pouze ANO/NE, přičemž výslech musí vést proškolený specialista. Policie zveřejnila některé případy, kdy polygraf pomohl při vyšetřování trestné činnosti; jedná se např. o nalezení těla zavražděné 71leté ženy z Mikulova, kdy z trestného činu byl podezřelý její manžel. Během vyšetření na polygrafu vyšlo najevo, že muž atypickým způsobem reagoval na slovo „garáž“. Následně se ukázalo, že tam ukryl její tělo. Muž byl následně obviněn z trestného činu vraždy.⁹⁴ Je třeba uvést, že polygraf neodhalí lež, ale pouze analyzuje změny hodnot čtyř, resp. pěti, tělesných funkcí – dechu, odporu kůže, tlaku krve, srdečního tepu a hlasu. Vyhodnocení údajů je v kompetenci specializovaného pracovníka. Druhý přístroj analyzující hlasové změny pak může stanovit míru stresu přítomnou v hlasovém projevu. Analýzou všech pěti hodnot z obou přístrojů může být dovozena neupřímnost výpovědi, případně snaha o zatajování skutečností. Existují však osoby, které dokáží ovládnout své tělesné reakce, a tím zkreslit výsledek vyšetření na detektoru lži.⁹⁵

⁹³ Detektor lži - 30 let slouží české policii. Kpt. Mgr. Petra Srnková. 7. 2. 2011. In: www.policie.cz [online]. [cit. 2023-09-01] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/detektor-lzi-30-let-slouzi-ceske-policii.aspx>.

⁹⁴ Detektor lži - 30 let slouží české policii. Kpt. Mgr. Petra Srnková. 7. 2. 2011. In: www.policie.cz [online]. [cit. 2023-09-01] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/detektor-lzi-30-let-slouzi-ceske-policii.aspx>.

⁹⁵ KALVODOVÁ, Věra, Pavel ŠÁMAL a Milana HRUŠÁKOVÁ. Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty. Brno: Masarykova univerzita, 2015, str. 129.

5.2. Výpověď svědka

Svědkiem se rozumí osoba odlišná od obviněného, která byla OČTŘ vyzvána, aby vypovídala o skutečnostech, které vnímala svými smysly.⁹⁶ Z uvedené definice vyplývá, že svědek nemůže být zastoupen jinou osobou. Svědkem může být i poškozený, ale ne obhájce (§ 35 odst. 3 tr. řádu). Na rozdíl od obviněného je svědek povinen svědčit – vypovídat (§ 97 tr. řádu), pokud se nejedná o výjimku podle § 99 nebo § 100 tr. řádu. Povinnost svědčit je definována okruhem otázek, na něž je svědek povinen odpovídat; jedná se o okolnosti spáchání trestného činu, osobu pachatele a okolnosti důležité pro trestní řízení – k tomu srov. výčet v § 89 odst. 1 tr. řádu. *A contrario* k jiným otázkám svědek není povinen vypovídat a může bez následků odmítnout. Svědek má, stejně jako obviněný, při výslechu právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny.

Povinnost svědčit zahrnuje kromě povinnosti vypovídat i povinnost dostavit se na předvolání k OČTŘ. Dostavit se k OČTŘ jsou povinni i svědci, kteří mají právo odepřít výpověď (§ 100) nebo jejichž výslech je zakázán (§ 99), ne však svědci, kteří požívají výsad a imunit podle § 10 tr. řádu.⁹⁷ Povinnost svědčit lze vynucovat uložením pořádkové pokuty podle § 66 tr. řádu nebo předvedením podle § 98 tr. řádu, přičemž uložit pořádkovou pokutu je možné vedle předvedení.

5.2.1. Právo svědka odepřít výpověď

Právo svědka odepřít výpověď je zakotveno v § 100 tr. řádu. Jedná se o oprávnění – tudíž je třeba se jej ze strany svědka dovolat – na rozdíl od zákazu výslechu podle § 99 tr. řádu, k němuž OČTŘ přihlíží *ex officio*.

Právo odepřít výpověď mají příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh (§ 100 odst. 1). Pro odepření výpovědi z uvedeného důvodu stačí prokázat uvedený vztah a svědek pak může odepřít výpověď jako celek, tedy nesmí být nucen odpovídat ani na jednotlivé otázky. Proto prohlášení o odepření zpravidla vyslychaný učiní bezprostředně po poučení před zahájením výpovědi.

Svědka má právo výpověď odepřít taktéž z důvodu, že by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozcenci, osvojiteli,

⁹⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 440.

⁹⁷ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 444.

osvojení, manžel, partner nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní (§ 100 odst. 2). Tento důvod pro odepření výpovědi, který vyplývá již z čl. 37 odst. 1 Listiny, se od prvního liší tím, že svědek není oprávněn odepřít celou výpověď, ale může odmítnout odpovídat pouze na konkrétní otázky, které by mohly způsobit nebezpečí trestního stíhání výše uvedených osob.⁹⁸ Prohlášení o odepření výpovědi tedy svědek nebude činit po poučení, tj. před zahájením výslechu, ale zpravidla až jako reakci na konkrétní otázku vyslychajícího, např.: „*Pomáhal/a jste obviněnému ukrýt odcizené předměty?*“ Uvedený důvod pro odepření výpovědi je posuzován OČTŘ individuálně, neboť je třeba objasnit podmínky, za nichž k odepření výpovědi dochází. Pokud OČTŘ neuzná důvod pro odepření výpovědi jako relevantní, svědek je povinen vypovídat a může být k výpovědi donucován pořádkovými pokutami. OČTŘ posuzuje důvodnost odepření výpovědi jako předběžnou otázku, přičemž vyslychaný má povinnost uvést důvodnost obavy spočívající ve výslechu – srov. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 1. 9. 1997, R 47/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Odůvodnění takové obavy naráží na limit, který spočívá v účelu institutu odepření výpovědi – tedy v utajení informace, která má být zamlčena. Nesmí tudíž podrobným odůvodněním důvodů odepření výpovědi ze strany vyslychaného současně dojít k vyjádření zamlčované informace. Svědek rovněž nemá právo odepřít výpověď v situaci, že by se vystavil odpovědnosti za přestupek, tj. nikoliv trestnímu stíhání; v takovém případě by mohl být k výpovědi nucen i ukládáním pořádkových pokut (srov. usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 8. 7. 1998, R 21/2000 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

5.2.2. Procesní postup výslechu svědka

Stejně jako výslech obviněného má i výslech svědka tři části. První je část úvodní, kde je svědek dotazován na poměr k projednávané věci, obviněnému, ostatním svědkům (příp. poškozeným) a je především poučen o svých právech na zákaz výslechu a odepření výpovědi. Po této úvodní fázi by měl být svědek dotázán, zda chce využít práva odepřít výpověď či zda se na jeho výpověď nevztahuje zákaz výslechu podle § 99 tr. řádu (je povinností OČTŘ respektovat tento zákaz, i když by svědek chtěl vypovídat). Dalším stadiem výslechu svědka je monolog, kdy svědek volně hovoří vlastními slovy o věci, jež je předmětem výslechu, přičemž by měl být usměrňován ze strany vyslychajícího co možná nejméně, aby byla výpověď co

⁹⁸ Nález Ústavního soudu, č. 149/1997 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

možná nejvíce autentická. V následující fázi dialogu jsou svědkovi kladeny otázky. Stejně jako obviněnému nesmějí být svědkovi kladeny otázky sugestivní či kapciózní (srov. § 101 odst. 3 tr. řádu). V trestním řádu je zdůrazněno, že otázky směřující do intimní oblasti svědka mají být kladeny šetrně a vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech opakovat. Zejména se jedná o poškozené trestným činem znásilnění (a trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti), kteří mohou mít problém hovořit o průběhu skutku, zejména, je-li v jednacím síni přítomna veřejnost. Mohou se však objevit výjimky, kdy poškozený je po činu schopen o něm hovořit a nemá žádné bezprostřední psychické následky, přičemž dále v osobním životě funguje jako by k trestnému činu nedošlo. Psychické následky se mohou u některých obětí projevit až s časovým odstupem třeba i šesti měsíců (posttraumatická stresová porucha), a to v reakci na zdánlivě nesouvisející podnět.⁹⁹ Snahou zákonodárce je zmírnit hrozbu tzv. sekundární viktimizace obětí trestných činů. Proto byl do trestního řádu s účinností od 1. 1. 2023 novelou č. 422/2022 Sb. vložen § 101b, který nařizuje klást při výslechu otázky poškozenému v řízení o trestných činech proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestném činu obchodování s lidmi, týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí, jen prostřednictvím OČTŘ. Výklad není prozatím ustálen, proto jsem se v praxi u zatím jednoho projednávaného případu (v době šest měsíců po účinnosti novely) setkal pouze s takovým výkladem uvedeného ustanovení, kdy z procesní opatrnosti v řízení před soudem státní zástupce také, stejně jako obhájce a obžalovaný, pokládal poškozené otázky prostřednictvím soudce, neboť v řízení před soudem je i státní zástupce stranou řízení. Je však možné, že budoucí praxe zaujme jiný výkladový postoj.

Svědka může být znalecky vyšetřen stran jeho duševního stavu – znalce přibere OČTŘ podle fáze trestního řízení, v níž se vyšetření provádí. Vyšetření duševního stavu svědka je možné provést pouze za splnění dvou kumulativních podmínek:

1. svědecká výpověď je pro rozhodnutí ve věci zvláště důležitá a
2. OČTŘ má závažné pochybnosti, zda není podstatně snížena schopnost svědka správně vnímat nebo vypovídat.

Svědka však nesmí být pozorován ve zdravotnickém ústavu podle § 116 odst. 2 tr. řádu (na rozdíl od obviněného), a *contrario* vyšetření duševního stavu svědka může být provedeno pouze ambulantní formou, a to znalcem z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie.

⁹⁹ Převzato ze školení „Znalecké psychologické zkoumání – trestní oblast“ lektorka PhDr. Jindřiška Záhorská, Ph.D., dne 22. 6. 2023.

5.2.3. Výslech utajeného svědka a jeho přípustnost

Tzv. utajovaný svědek, resp. předpoklady k utajení totožnosti a podoby svědka, jsou v trestním řádu upraveny v § 55 odst. 2, jenž se týká protokolace v trestním řízení. *De lege ferenda* by tento institut systematicky mohl být upraven v oddíle o svědecké výpovědi.

Utajení totožnosti svědka je v určité kolizi se zásadou bezprostřednosti a ústnosti a také se zásadou zajištění práva na obhajobu. Čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy stanoví, že obviněný má právo vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě. Uvedené zásady vyjadřují kontradiktornost trestního procesu, která je postavena na přímé konfrontaci stran trestního řízení, kdy soudu předkládají tvrzení a důkazy o skutkovém stavu s cílem dobrat se materiální pravdy.

Evropský soud pro lidská práva se právním postavením anonymního svědka zabýval zpočátku v případě *Kostovski proti Nizozemí* (sp. zn. 10/1988/154/208). Nejvyšší soud Nizozemí měl v době rozhodování ESLP již ustálenou praxi, která dovolovala utajit totožnost svědka, resp. neuvádět jméno svědka v protokolu o výslechu. Taková výpověď mohla být použita jako důkaz (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Nizozemska NJ 1938/709 a NJ 1982/268). V řízení před ESLP bylo namítáno porušení čl. 6 Úmluvy, konkrétně odst. 3 písm. d) z důvodu, že obviněnému nebylo umožněno klást otázky anonymnímu svědkovi ani reagovat na jeho výpověď. V případě nešlo přímo o výslech utajeného svědka před soudem, nýbrž procesní stav byl takový, že před soudem byla jako důkaz použita prohlášení dvou anonymně vystupujících osob z fáze řízení, která se dá přirovnat k tuzemskému přípravnému řízení („*investigation stage of criminal proceedings*“), přičemž uvedené osoby nebyly slyšeny následně před soudem, ale pouze před policejním orgánem. Evropský soud pro lidská práva uznal, že procesní úprava provádění dokazování je v pravomoci jednotlivých smluvních států a jejich procesních předpisů, avšak s tím, že ESLP je oprávněn přezkoumat, zda proces jako takový je spravedlivý podle Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva uvedl, že veškeré důkazy musí být veřejně provedeny v přítomnosti obžalovaného (myšleno k vynesení odsuzujícího rozsudku), to však nebrání použít anonymní oznámení či výpovědi za účelem vyšetřování v rámci přípravného řízení. Soud dále uvedl, že obžalovaný má mít právo vyjádřit se k výpovědi svědka a také má mít právo klást mu otázky. V uvedeném případě ESLP shledal porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy. Řečeno jinými slovy, ESLP stanovil určitý limit pro důkaz svědeckou výpovědí tak, že nelze v řízení před soudem použít jako důkaz výpověď anonymní osoby učiněnou v přípravném řízení, a to i se zřetelem k zájmu společnosti na potírání

organizované kriminality. Bylo vysloveno, že zájem společnosti na spravedlivém trestním procesu je v demokratické společnosti tak důležitý, že jej není možné obětovat účelnosti („*it cannot be sacrificed to expediency*“).

Později však ESLP judikoval, že v určitých případech není v rozporu s čl. 6 Úmluvy užít anonymního svědectví v řízení před soudem, resp. použít jej jako důkaz k vynesení rozsudku. V případě Doorson proti Nizozemí (sp. zn. 54/1994/501/503) byl procesní stav takový, že při odsuzujícím rozsudku nad obchodníkem s drogami vycházel nizozemský soud z výpovědí anonymních svědků – narkomanů. Ti vypovídali jen v přípravném řízení, neboť měli strach z pomsty ze strany pachatele a odmítli proto vypovídat veřejně před soudem. Odsuzující rozsudek nebyl založen výlučně na jejich výpovědích a současně strana obhajoby tyto anonymní svědky nemohla konfrontovat v řízení před soudem. Před ESLP bylo opět (jako v případě Kostovski proti Nizozemí) namítáno porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy. Při vyšetřování případu před nizozemskými orgány byli svědci vystaveni strachu, že jim bude vyhrožováno tak, jak se stalo dříve v obdobných případech. Proto během vyšetřování zůstali v anonymitě, když identifikovali podezřelého (kromě dvou svědků, jejichž totožnost byla odhalena). Evropský soud pro lidská práva v rozsudku odkázal na případ Kostovski proti Nizozemí a opět zdůraznil, že přípustnost důkazního prostředku je záležitostí vnitrostátní právní úpravy, stejně jako hodnocení důkazů vnitrostátními soudy; ESLP posuzuje, zda řízení jako celek bylo spravedlivé („*fair trial*“). Bylo opět uvedeno, že ve vyšetřovacím stadiu lze vycházet z anonymních výpovědí. Bylo však navíc dovozeno, že při posuzování porušení čl. 6 Úmluvy je třeba brát v úvahu oprávněné zájmy svědků, zejm. ochranu života, svobody a bezpečnosti (čl. 8 Úmluvy). Evropský soud pro lidská práva tedy reflektoval pohnutku nizozemského vnitrostátního soudu, který neodhalil identitu svědků z důvodu zajištění jejich bezpečnosti a zjišťoval, zda takový důvod ob stojí v konfrontaci s právem na spravedlivý proces. Od případu Kostovski se lišil tím, že v řízení před soudem vyslyšající soudce znal totožnost svědků, nešlo tedy o zcela anonymní prohlášení, avšak obhajoba totožnost svědků neznala. Obhájce byl přítomen při výslechu svědků v jiné místnosti a bylo mu umožněno klást jim otázky s výjimkou těch, které by vedly k odhalení jejich totožnosti. Evropský soud pro lidská práva v tomto případě neshledal porušení práva odsouzeného na spravedlivý proces, resp. neshledal porušení čl. 6 odst. 1 či odst. 3 písm. d) Úmluvy, s odkazem na ochranu života, svobody a bezpečnosti svědků.

Se zřetelem ke shora uvedené judikatuře právní úprava v § 55 tr. řádu stanoví, že učinit opatření k utajení totožnosti svědka lze pouze v případech, kdy zjištěné okolnosti nasvědčují

tomu, že svědkovi nebo osobě jemu blízké hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí z hlediska jeho základních práv. Další podmínkou utajení totožnosti je, že ochranu svědka nelze zajistit jiným způsobem – osobní ochranou, přestěhováním (včetně příslušníků domácnosti) a pomocí za účelem sociálního začlenění v novém prostředí či zastíráním skutečné totožnosti (jedná se o způsoby zvláštní ochrany podle § 3 odst. 1 zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů). Takovou zvláštní ochranu schvaluje ministr vnitra na návrh policejního orgánu, státního zástupce nebo soudce (státní zástupce a soudce návrh podávají prostřednictvím ministra spravedlnosti).

Utajení podoby svědka přichází v úvahu i v přípravném řízení, zejm. při rekognici. Je třeba se vyvarovat situace, kdy by byl svědek odhalen nejen během úkonu samotného, ale i v přilehlých prostorách policejní stanice, což by zmařilo účel ochrany – pokud by se např. při odchodu z výslechové místnosti setkal s poznávanou osobou, resp. obviněným, na chodbě.

Jako svědek (ani utajený) nebývá zpravidla vyslýchán policejní informátor, neboť by tím došlo k jeho odhalení a znemožnění další činnosti. Informace jím získané mají své využití ve fázi prověřování a vyšetřování, zejm. tvorbě vyšetřovacích verzí. Pokud je ve zvláštních případech informátor jako svědek vyslýchán, děje se tak zpravidla za užití utajení jeho totožnosti. Stejně tak platí o agentovi – ten se zpravidla vyslýchá jako utajený svědek za podmínek § 102a odst. 1 tr. řádu, který je ve vztahu speciality k § 55 tr. řádu.

5.3. Vybrané zvláštní způsoby dokazování podle trestního řádu a zákonný postup jejich provádění

V této práci se vzhledem k rozsáhlosti tématu zvláštních způsobů dokazování budu zabývat dvěma vybranými zvláštními způsoby dokazování a jejich limity – konfrontací a rekognicí.

5.3.1. Postup při provádění konfrontace a její limity

Konfrontace je zvláštní druh výslechu a metoda kriminalistické praxe, která spočívá v postavení dvou dříve vyslechnutých osob tváří v tvář, a to za účelem odstranění rozporů

v jejich výpovědích, které nelze odstranit jinak.¹⁰⁰ Konfrontace je subsidiární způsob dokazování, který slouží k odstranění nejasností ve výpovědích. Cílem konfrontace je vyjasnění rozporů mezi výpověďmi obviněného a spoluobviněného nebo obviněného a svědka. Metoda pracuje se silným psychologickým působením na konfrontované osoby, kdy pod tíhou takové konfliktní situace může jedna z konfrontovaných osob změnit svou výpověď a začít vypovídat pravdu, avšak situace s sebou nese i riziko, že dosud pravdivě vypovídající osoba začne vypovídat nepravdu, případně mohou dosud lživě vypovídající osoby sjednotit své lživé výpovědi.¹⁰¹ Zákon v § 104a odst. 5 zakazuje konfrontaci utajeného svědka, poškozeného mladšího osmnácti let proti obviněnému z trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a stanoví, že osobu mladší osmnácti let (procesní postavení není specifikováno) lze konfrontovat jen zcela výjimečně.

Pro OČTŘ vyplývá při použití této kriminalistické metody zvláštní povinnost stanovená v § 55 odst. 3 tr. řádu, kdy je třeba v protokolu o provedení konfrontace zapisovat doslovně výpovědi konfrontovaných osob, jakož i položené otázky a odpovědi. V protokolu lze uvést i jiné důležité okolnosti – např. chování a neverbální projevy konfrontovaných osob v průběhu úkonu, které mohou mít vliv na hodnocení důkazu z hlediska věrohodnosti svědka či obviněného. K dosažení účelu konfrontace se doporučuje ze strany osoby, která provádí tuto metodu, aby se nejprve otázala konfrontovaných na jejich osobní vztah a v průběhu konfrontace vyžadovala, aby si konfrontované osoby hleděly do očí. Průběh konfrontace je zpravidla následující – nejdříve jsou konfrontovaným kladeny otázky k vyjasnění rozporů (příčemž na odpovědi jednoho může následně druhý reagovat) a až poté může být konfrontovaným umožněno klást si otázky navzájem.¹⁰²

Přestože je konfrontace druh výslechu, lze ji provádět v každé fázi trestního řízení, tj. neuplatní se omezení pro čtení protokolu o dřívější výpovědi při hlavním líčení. Platí však omezení stanovená v § 104a odst. 7 tr. řádu, tedy před podáním obžaloby ji lze provést jen tehdy, pokud cíle nelze dosáhnout jinak a současně lze očekávat výrazné přispění k objasnění věci touto metodou.

¹⁰⁰ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 70-71.

¹⁰¹ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 71.

¹⁰² KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 74.

S ohledem na množství rozporných výpovědí v trestních řízeních (zpravidla se liší výpovědi svědka – poškozeného a obviněného, přičemž rozpory se vyskytují téměř v každém trestním řízení před soudem, pokud není prohlášena vina nebo uzavřena dohoda o vině a trestu), se nabízí zamyšlení nad otázkou, proč je tato kriminalistická metoda v praxi tak málo používána (srov. výsledky výzkumné činnosti¹⁰³) a zda uvedený stav spočívá v obtížnosti praktického provedení konfrontace a nárocích na erudici osob, které ji provádějí, či v nedostatcích v právní úpravě. *De lege ferenda* by mohlo být přínosné jednoznačné zakotvení této metody již do přípravného řízení, aby ji policejní orgány mohly více využívat zejm. při prověřování, zda se vůbec skutek stal; možná by se předešlo tak častému řešení rozporů ve výpovědích až v jednacích síních a v mnoha případech by možná ani nemuselo dojít k obvinění. Tato otázka je však součástí širší otázky vztahu mezi přípravným řízením a řízením před soudem, která by v této souvislosti musela být řešena.

5.3.2. Postup při provádění rekognice osob a věcí, hodnocení rekognice

Rekognice je kriminalistická metoda spočívající ve srovnání znovupoznaného obrazu osoby nebo věci se zapamatovanou skutečností (paměťová stopa). Rekognicí může dojít buď ke ztotožnění (poznání), nebo naopak vyloučení osoby nebo věci z množiny poznávaných objektů. Stejně jako o konfrontaci i o rekognici platí, že jde o zvláštní formu výslechu svědka nebo obviněného (příp. podezřelého).

Možnost provést rekognici je v přípravném řízení širší než možnost provést konfrontaci, neboť rekognice je zpravidla úkonem neodkladným a neopakovatelným. Lze ji provést i ve fázi prověřování trestného činu (před sdělením obvinění). Podle § 158a tr. řádu, pokud je rekognice prováděna ve fázi prověřování (srov. kap. 4.1), je třeba ji provést na návrh státního zástupce za účasti soudce, soudci však nepřísluší hodnotit závěr státního zástupce o neodkladnosti či neopakovatelnosti úkonu.

¹⁰³ Statistika využití konfrontace (podle krajů) mezi lety 2015-2020:
Krajské ředitelství Policie Pardubického kraje: v roce 2017 byly provedeny 2 konfrontace, v letech 2016, 2019, 2020 bylo provedeno ročně po 1 konfrontaci.
Krajské ředitelství Policie Středočeského kraje: v letech 2016 a 2018 provedeno ročně po 1 konfrontaci.
Ostatní krajská ředitelství Policie nebyla schopna poskytnout údaje o počtu provedených konfrontací z důvodu náročnosti manuálního vyhledávání ve spisech.
Soudy taktéž nebyly schopny poskytnout údaje o konfrontacích ve stadiu soudních řízení ze svých databází, neboť by musely přistoupit k rozsáhlému manuálnímu vyhledávání ve spisech.
Zdroj: CHOVANČÁKOVÁ, Jaroslava. Konfrontace v kriminalistické praxi. Bakalářská práce. AMBIS vysoká škola, a.s. Katedra bezpečnosti a práva, 2022, str. 34-36.

Rekognici lze klasifikovat do dvou skupin podle toho, zda poznávající osoba zná, nebo nezná informace o poznávaném objektu. První skupinou je rekognice, při níž poznávající osoba nezná informace o objektu rekognice – ten je pro ni neznámý, avšak dříve jej vnímala – např. ztotožnění neznámého pachatele. Druhou skupinou je rekognice, kdy poznávající osoba zná poznávaný objekt z dřívějška – jedná se např. o ztotožnění mrtvoly či odcizené věci.¹⁰⁴

Neodkladnost rekognice (ukázání osob svědkovi) je zachována v případě, kdy nejsou jiné důkazy, které by odůvodňovaly zastavení trestního stíhání. V takovém případě bylo judikaturou dovozeno, že nepřítomnost obhájce při rekognici nemá za následek procesní nepoužitelnost důkazu před soudem (srov. usnesení Vrchního soudu v Olomouci, R 33/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Před rekognicí je třeba, aby orgán, který provádí rekognici, vybral objekty, které budou porovnávány spolu se ztotožňovaným objektem. Podle § 104b odst. 5 má být ukázána osobě spolu s věcmi téhož druhu (např. poznávané automobily budou jiné značky, ale stejného typu karoserie a barvy). Je třeba, aby orgán provádějící rekognici rozhodl, jakým způsobem bude úkon prováděn, zejména zda budou objekty předváděny sekvenčně – tj. jeden za druhým, simultánně – tj. všechny současně, nebo bude předváděn jen jeden poznávaný objekt. Kriminalistická věda doporučuje obecně předvádění poznávaných objektů sekvenčně, aniž bude žádáno, aby poznávající identifikoval poznávaný objekt, a poté předvádění objektů simultánně s žádostí o identifikaci poznávaného objektu.¹⁰⁵ Uvedený postup se zpravidla neuplatní např. u rekognice nemovitostí – tam je možný pouze sekvenční postup, nebo u rekognice neznámé mrtvoly – předvádí se jen jeden objekt.

Hodnocení rekognice příslušným orgánem závisí do značné míry na kvalitě zpracování protokolu z ní; proto trestní řád stanoví podrobně požadavky stran toho, co vše má být v protokolu o rekognici uvedeno (srov. § 55 odst. 3) – zejm. požadavek na pořízení obrazových záznamů u rekognice prováděné v přípravném řízení. Pokud poznávající žádný z objektů neidentifikuje, musí být tato skutečnost taktéž v protokolu uvedena. Fakultativně lze pořídít videozáznam z úkonu, který lze přiložit na nosiči dat k protokolu. Při hodnocení se vychází nejen z tvrzení učiněných poznávající osobou v průběhu rekognice, ale také z jejího

¹⁰⁴ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 89.

¹⁰⁵ KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, str. 91.

předchozího výsledku, který je obligatorní (§ 104b odst. 2 tr. řádu). Je třeba porovnat znaky, které poznávající uvedl při předchozím výsledku a ty, které identifikoval na poznávaném objektu. Na základě porovnání může být určena věrohodnost poznávajícího, resp. provedené rekognice. Věrohodnost rekognice zvyšuje také větší množství dalších provedených rekognic, které byly provedeny s jinými subjekty (poznávajícími osobami) a stejnými objekty, pokud byl identifikován shodný objekt. Konečně v posledním kroku je nutné porovnat výsledek rekognice s ostatními důkazy, které má OČTŘ zatím k dispozici a vyhodnotit její věrohodnost.

5.4. Znalecké dokazování

Znalecké dokazování představuje vedle výpovědi jeden z nejvýznamnějších a nejčastějších důkazních prostředků. OČTŘ však posuzují znalecký posudek jako každý jiný důkazní prostředek, nejsou jím nijak vázány (srov. blíže kap. 5.4.4.) a mohou jej podrobit kritickému hodnocení. Postavení znalce upravuje zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech (č. 254/2019 Sb.), který je účinný od 1. ledna 2021. Tento zákon nahradil zákon o znalcích a tlumočnících (č. 36/1967 Sb.). Podmínky pro výkon znalecké činnosti upravuje § 5 odst. 1 zákona, dále rovněž upravuje podmínky odborné způsobilosti znalce a vypočítává přestupky, kterých se může znalec v souvislosti s výkonem znalecké činnosti dopustit. Zákon upravuje také postavení znaleckého ústavu.

5.4.1. Opatření o přibrání znalce, námítky a řízení o nich

OČTŘ přibírá znalce v trestním řízení formou opatření. Opatřením přibere znalce, pokud je třeba odborných znalostí k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení a nelze se spokojit s odborným vyjádřením. Proti opatření o přibrání znalce nelze podat opravný prostředek. Trestní řád nehovoří o tom, že by opatření mělo obsahovat odůvodnění (*a contrario* § 134 odst. 1 písm. c) tr. řádu), avšak v praxi bývá opatření odůvodněno, zejména za účelem informování znalce, na které skutečnosti se má v posudku blíže zaměřit (kromě otázek, které má znalec zodpovědět – ty jsou zpravidla uvedeny ve výroku opatření). Odůvodnění je třeba také proto, aby bylo jasné, proč orgán, který znalce přibral, položil znalci právě položené otázky, neboť strany (nejčastěji obhajoba) mohou vznést proti formulaci položených otázek námítky. Zákon nestanoví, jakou formou orgán rozhodující o námítkách rozhodne; bylo by možné dovodit, že usnesením, proti němuž není přípustná stížnost (§ 119 odst. 1, § 141 odst. 2

tr. řádu), avšak v praxi jsem se setkal s vypořádáním jen formou přípisu – vyrozumění obhájce o vyřízení námitek, v němž bylo odůvodněno, jak orgán rozhodující o námitkách postupoval, zda námitkám vyhověl a zda otázky pro znalce změnil. Zákon také nestanoví žádnou lhůtu pro podání námitek. Zákon také nevyklučuje položené otázky znovu napadat dalšími námitkami poté, co byly předchozí námitky vypořádány (spolu s tím může být obhájcem podána žádost státnímu zástupci podle § 157a odst. 1 tr. řádu, aby přezkoumal postup policejního orgánu, pokud otázky pro znalce formuloval policejní orgán, případně navrhnout zastavení trestního stíhání podle § 172 tr. řádu, pokud to obhájce považuje za účelné).

Opatření o přibrání znalce je třeba doručit obviněnému a v řízení před soudem také státnímu zástupci. Zpravidla se ve výroku opatření také stanoví lhůta pro znalce, do kdy je třeba posudek vypracovat. Spis bývá předán znalci spolu s opatřením o přibrání, tudíž soud nemůže během zpracovávání znaleckého posudku činit významnější procesní úkony ve věci. Je proto vhodné být předem se znalcem domluven na časovém úseku, kdy bude schopen posudek vypracovat a také si naplánovat předání spisu tak, aby byl vrácen před vypršením lhůt pro jiné rozhodování soudu, zejména o dalším trvání vazby, pokud jde o věc vazební.

5.4.2. Expertní pracoviště policejního orgánu a expertiza jako důkaz před soudem

Policejní orgán využívá v přípravném řízení často svých vlastních lidských zdrojů – odborníků, kteří nemají postavení znalce, ale jsou označováni jako experti (srov. např. kap. 5.1.3., kde je pojednáváno o polygrafu). Taková pracoviště policejního orgánu jsou zapsaná v seznamu ústavů a jsou rovněž oprávněna k poskytování znalecké činnosti. Expertizy policejního orgánu nejsou znaleckým posudkem, neboť kriminalistický expert nebyl přibrán opatřením jako znalec podle tr. řádu. Takové expertizy se pak v řízení před soudem neprovádějí jako znalecké posudky, ani nejsou vyslýcháni jejich zhotovitelé, ale provádějí se jako listinné důkazy; trestní řád totiž pojem expertiza nezná.¹⁰⁶ *De lege ferenda* bych se přiklonil k podrobnější úpravě expertizy coby důkazního prostředku v trestním řádu, a to za účelem právní jistoty stran. Zejména by zákon mohl obsahovat otázku přezkoumatelnosti expertizy, tedy období revizního znaleckého posudku podle § 109 tr. řádu.

¹⁰⁶ FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 44.

5.4.3. Přezkoumatelnost znaleckého posudku

Soud nemůže nahradit odborný názor znalce vlastním. Takový závěr uvedl Nejvyšší soud ČSSR v usnesení publikovaném pod č. R 40/1972 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek. Dále Nejvyšší soud uvedl, že obecný soud může hodnotit, zda znalec zhodnotil všechny skutečnosti, které mají význam pro znalecký posudek a také, zda skutková zjištění, z nichž znalec vycházel, byla náležitě zjištěna. Může tedy hodnotit, zda znalec nevycházel při zpracování znaleckého posudku ze skutečností, které jsou pochybné či odporující jiným výsledkům dokazování. Také může hodnotit, zda závěry znalce odpovídají výchozím skutečnostem, které vyplývají z dokazování. V praxi může soud mít pochybnosti o správnosti předloženého znaleckého posudku. V takovém případě může žádat znalce o vysvětlení a pokud nebude s vysvětlením znalce spokojen, může přibrat jiného znalce (§ 109 tr. řádu).

V trestním řízení musí být znalec vždy řádně přibrán výše uvedeným formálním opatřením. Pokud je totiž třeba provést výslech znalce, který byl přibrán v řízení jiném (např. daňovém), nemůže být takový znalec vyslýchán, pokud nebyl řádně přibrán. V takovém případě lze v hlavním líčení provést jeho posudek jen jako listinný důkaz, avšak vyslechnout jej k odborným otázkám, které byly v posudku řešeny, lze pouze po jeho předchozím přibrání (srov. usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. 6. 2022, sp. zn. 3 To 100/2021).

5.4.4. Vady znaleckého posudku

Jak bylo výše uvedeno, je znalecký posudek hodnocen OČTŘ jako každý jiný důkaz v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. OČTŘ hodnotí v první řadě jeho zákonnost. Ta zahrnuje i skutečnost, zda znalec nevybočil ze svých kompetencí a neposuzoval otázky, které přísluší posuzovat pouze soudu (otázky právní). K této problematice odkazují např. na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze 4. 6. 1986, č. R 12/1987 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, kdy Nejvyšší soud uvedl, že znalec z oboru psychologie není oprávněn posuzovat skutečnost, zda je výpověď obviněného nebo svědka věrohodná, či nikoliv. Jedná se o hodnocení důkazů, které přísluší jen soudu. Věrohodnost psychologové dělí na specifickou a obecnou, kdy není vyloučeno, že obecně nevěrohodná osoba (např. stížená chorobou s bludy a halucinacemi) může být specificky věrohodná (má tzv. světlou chvíli) ve vztahu ke konkrétní výpovědi. Znalec má v takových případech pouze kompetenci vyjádřit se k rysům osobnosti, které mohou mít na věrohodnost výpovědi vliv. Otázka posuzování právních otázek znalci se netýká jen posuzování věrohodnosti výpovědi, ale rovněž např. posuzování otázky příčetnosti,

kteřá taktéř nepatřĩ do kompetencĩ znalce, neboť se jedná o otázku právní, kteřá je hodnocena v souvislosti s ostatními shromážděnými důkazy. Znalec posuzuje jen okolnosti mající na přĩčetnost vliv. Otázka kompetencĩ soudu a znalce co do posuzování dílčích skutečností a vyvozování závěřů z nich, je v praxi řeřena judikaturou. Ve vztahu k výře zmĩněnému rozhodnutí Nejvyššího soudu např. někteřĩ znalci psychologové nechtějí věrohodnost výpovědi posuzovat vřbec, jinĩ se tomu nebrání, avřak zdůrazňují, že neposuzují, zda je odpověď pravdivá, či nikoliv, ale posuzují rysy osobnosti a faktory, kteřé mají na věrohodnost vliv. Dalším kritériem hodnocení znaleckého posudku je podle odborné literatury jeho správnost.¹⁰⁷ Hodnocení správnosti (věrohodnosti) znaleckého posudku předpokládá, že OČTŘ disponuje odbornými znalostmi o řeřených otázkách.¹⁰⁸ Prof. Musil uvádĩ, že věrohodnost lze posuzovat z hlediska postupu znalce, tedy předepsané metodiky. Dále se jedná o posouzení těchto dílčích skutečností: zpřisobilost znalce jako odbornĩka (kvalifikace, zaměření, vědecké aktivity); hodnocení podkladových materiálu, z nichž znalec vycházel při zpracování posudku a odůvodněnost posudku (zejm. věrohodnost metody, s jejíř pomocí dospěl ke svým závěřům). Je vřak třeba (v pozici OČTŘ) vyhnout se odmĩtnutĩ závěřů znalce spojené s nahrazením jeho odborného závěřu vlastním laickým názorem. Na druhé straně vřak judikatura zapovĩdá i opačnou pozici, kdy by OČTŘ přebĩraly závěřy znalce bez kritického hodnocení (srov. výře). Nejúčelnějším řeřením v pochybnostech o správnosti znaleckého posudku se tak jeví postup podle § 109 tr. řádu, tedy vyslechnout znalce a požádat jej o vysvětlení. V případě, že takový postup nepostačuje k odstranění pochybností, je na místě nechat zpracovat revizní znalecký posudek. I revizní znalecký posudek vřak soud hodnotĩ v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, není jĩm nikterak vázán. V případě neztotožnění se s jeho závěřy by mohlo dojít k uzavřenému kruhu. Jediným východiskem v takové situaci se jeví v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů řádné a podrobné odůvodnění všech provedených důkazních prostředků a jejich hodnocení v rozsudku (popř. usnesení), aby rozhodnutí bylo přezkoumatelné a nebylo napadnutelné co do porušení práva na spravedlivý proces – zejm. stran nevypořádanĩ se s ostatními provedenými důkazními prostředky.

Pokud znalecký posudek vykazuje vady, kteřé jsou objeveny při posuzování výře uvedených podmĩnek zákonnosti a správnosti, může to vést až k jeho nepoužitelnosti jako důkazu v trestním řízení. Vada může být odstranitelná či neodstranitelná. Za neodstranitelnou vadu se považuje napřĩklad, pokud si znalec sám opatřĩ důkaz, kteřý použije jako podklad pro

¹⁰⁷ MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika, 2010, č. 3.

¹⁰⁸ FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 83.

vypracování znaleckého posudku¹⁰⁹ (za takový důkaz však nelze považovat např. výpověď posuzované osoby učiněná před znalcem psychologem či psychiatrem, neboť se nejedná o výsledk ve smyslu trestního řádu, ale o lékařský diagnostický rozhovor). Za odstranitelnou vadu posudku se považuje např. absence formálních náležitostí posudku nebo neurčitost odůvodnění. Tyto vady mohou být zhojeny v rámci dalšího dokazování, a to buď písemnou opravou posudku nebo výsledkem znalce v řízení před soudem.

5.5. Demonstrativní, či taxativní výčet důkazních prostředků?

V souvislosti s výčtem důkazních prostředků v trestním řádu se nabízí otázka, zda je současná právní úprava dostatečná, nebo by bylo vhodnější *de lege ferenda*, vzhledem k připravované rekodifikaci (případně novele) trestního řádu, aby byl výčet důkazních prostředků v něm taxativní.

Podle současné právní úpravy v tr. řádu může za důkaz sloužit vše co může přispět k objasnění věci. Důkazní prostředek schopný přispět k objasnění věci nemůže být z dokazování vyloučen z důvodu, že není obsažen ve výčtu § 89 odst. 2 tr. řádu. Rovněž takový důkazní prostředek také nemůže být vyloučen z toho důvodu, že tr. řád neobsahuje procesní postup pro provedení takového důkazu, neboť v trestním právu procesním je obecně přípustné postupovat analogicky (oproti trestnímu právu hmotnému, kde je analogie vyloučena zásadou *nullum crimen sine lege stricta*).

Trestní řád zpravidla nestanoví, že nějaká skutečnost v trestním řízení má být prokázána určitým důkazním prostředkem, až na prohlídku a pitvu mrtvol a vyšetření duševního stavu – u takových úkonů stanoví tr. řád povinnost přibrat znalce, u důkazu prohlídky a pitvy mrtvol dva znalce (§ 105 odst. 4 tr. řádu). U mladistvého je stanovena povinnost přibrat k vyšetření duševního stavu dva znalce, a sice jednoho z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii, a druhého z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii (§ 58 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen „ZSVM“). U vyšetření duševního stavu dospělého trestní řád nepředepisuje povinnost OČTŘ přibrat rovněž znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychologie, ale často se v praxi takový znalec přibírá současně vedle znalce psychiatra. Oba znalci se totiž navzájem doplňují – jen psychiatr může

¹⁰⁹ FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 87.

diagnostikovat duševní poruchy a hodnotit nezbytná léčebná opatření, hodnotit přítomnost deviací a závislostí a hodnotit rozpoznávací a ovládací schopnosti, naopak jen znalec psycholog může stanovit přítomnost poruch osobnosti, příčiny jednání posuzovaného, možnost resocializace pachatele (např. pokud žádá o podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody), objasnit strukturu osobnostních rysů, strukturu inteligence a paměti a hodnotit věrohodnost výpovědi (jak obecnou, tak specifickou). Zároveň také psycholog shromažďuje podklady, které může poskytnout psychiatrovi, který z nich může vycházet při stanovení diagnózy. Podle mého názoru je vhodné, aby byli zpravidla přibíráni znalci z obou oborů, neboť znalecký posudek bude objektivnější z hlediska celé osobnosti posuzovaného (v praxi mohou oba znalci vypracovat i jeden společný znalecký posudek). Odděleně totiž znalci mají jen omezené možnosti z hlediska zkoumání duševního stavu – psychiatr vychází pouze z klinického diagnostického rozhovoru s posuzovanou osobou, psycholog má i další metody diagnostiky osobnosti – metody dotazníkové a projektivní (psychologické testy určené ke zkoumání osobnosti – např. Rorschachův test osobnosti, hand test, apod.). *De lege ferenda* bych v trestním řádu upřednostnil úpravu obdobnou ZSVM; tedy povinnost přibrat vždy rovněž znalce z oboru zdravotnictví, odvětví klinická psychologie.

Demonstrativní výčet důkazních prostředků, jak je uvedeno výše, umožňuje, aby v trestním řízení OČTŘ vycházely při svém rozhodování i z takových důkazních prostředků, jež v současné době nejsou v tr. řádu uvedeny. V praxi se jedná např. o analýzu DNA, provedení pachové zkoušky (z pachové stopy), záznam z kamerového systému etc.

Dle mého názoru by mohlo být vhodnější, aby výčet důkazních prostředků v novém trestním řádu, případně jeho novele, byl taxativní za podmínky, že by byl současně doplněn o důkazní prostředky v současné praxi využívané, které nyní v demonstrativním výčtu zahrnuté nejsou (analýza DNA, pachové stopy, kamerové záznamy). Pro demonstrativní výčet důkazních prostředků svědčí argument neustálého vývoje vědeckého poznání, neboť s ním se okruh důkazních prostředků zvětšuje a zákonodárce zpravidla reaguje jejich zařazením do zákona až se zpožděním (srov. novelu tr. řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., kterou byly zavedeny zvláštní způsoby dokazování podle § 104a – § 104e tr. řádu – jedná se o prostředky, které kriminalistická praxe znala již dlouho před jejich zavedením do zákonné úpravy). V reakci na tento argument však lze citovat protiargument dr. Bohumila Repíka: „*Dosavadní zkušenosti ukazují, že zákon se mění častěji a rychleji než v praxi již po desetiletí, ne-li staletí používané důkazní prostředky. Kromě toho je výčet pronikáním nových vědeckých postupů do procesu*

*dokazování. Důkazem toho je i skutečnost, že v rámci daném trestním řádem se v kriminalistice nerušeně uplatňují stále nové a nové poznatky moderních věd.*¹¹⁰

Pro taxativní výčet svědčí argument právní jistoty, neboť stav, kdy by výčet důkazních prostředků byl taxativní, by zabránil situaci, kdy by přípustnost některých v zákoně neuvedených důkazních prostředků řešila až judikatura (srov. dále kap. 5; jedná se např. o polygraf či pachové stopy). Pokud by byl výčet důkazních prostředků v tr. řádu taxativní, obhajoba by měla větší právní jistotu co do možností získávání důkazů ze strany OČTŘ. Demonstrativní výčet ponechává soudům volnost v uvážení, které důkazní prostředky akceptují, a které nikoliv, což není z hlediska právní jistoty žádoucí. Příkladem může být novela trestního řádu, která výslovně zakotvila zvláštní způsoby dokazování (konfrontace, rekognice etc.). Tato úprava ukončila sporné výklady o přípustnost, která nebyla z důvodu demonstrativního výčtu najisto postavená. Zejména se objevovaly námitky proti použitelnosti takových způsobů dokazování ze strany obhajoby.¹¹¹ Legislativní řešení taxativním výčtem důkazních prostředků v trestním řádu by podle mého názoru více odráželo kontinentální pojetí trestního procesu – zdůraznění autority zákona před soudními precedenty. Na druhé straně by v takovém případě mohlo dojít k situaci, že ani obhajoba by nebyla schopna některým nevypočteným důkazním prostředkem (ospravedlňujícím) vyvrátit důkaz vypočtený v taxativním výčtu (usvědčující). Např. by kamerovým záznamem (pokud by chyběl v taxativním výčtu) nebylo možno vyvrátit tvrzení svědka, který by lživě uváděl, že viděl obviněného na místě činu spáchat trestný čin, když kamerový záznam by byl způsobilý prokázat, že svědek se v danou dobu na místě činu vůbec nenacházel. Z toho vyplývá jednoznačný závěr, že pokud by výčet důkazních prostředků byl taxativní, vyžadoval by současný výčet obsažený v trestním řádu doplnění a případně i specifikaci pramenů důkazů, z nichž lze důkazní prostředky čerpat. Poté by se praxe nemusela potýkat se situací, že by v řízení nebylo možné provést některé důkazy jen z důvodu jejich absence v taxativním výčtu, jak je namítáno v odborné literatuře.¹¹²

¹¹⁰ REPÍK, Bohumil. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, Bulletin advokacie. 1982, 7-8, str. 133.

¹¹¹ SCHELLE, Karel. Vývoj trestního řízení. Ostrava: Key Publishing, 2012, str. 76.

¹¹² Srov. FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 21.

6. Hodnocení důkazů

Obecně jsem se hodnocením důkazů zabýval v kapitole 1.3. v souvislosti se zásadou volného hodnocení důkazů. Tato kapitola má za cíl zhodnotit a analyzovat tři množiny otázek, které jsou při hodnocení důkazů OČTŘ posuzovány, a vliv na jejich případnou neúčinnost, která úzce souvisí s hodnocením zákonnosti důkazů. Rovněž hodnocení přípustnosti souvisí s teorií plodů z otráveného stromu, která je dále popsána a vyložena v komparaci s jejím angloamerickým pojetím a současnými postoji praxe.

6.1. Přípustnost (zákonnost)

Přípustností či zákonností důkazu se rozumí skutečnost, zda důkazní prostředek, z něž důkaz pochází, je přípustný pro použití v trestním řízení, byl získán podle zákona a proveden zákonným způsobem. Posouzení zákonnosti vychází z požadavků zákonného procesu, který je zakotven zejm. v čl. 6 Úmluvy a dalších mezinárodních dokumentech, v trestním řádu pak v § 2 odst. 1. Lze říci, že zásada zákonnosti procesu (nebo také spravedlivý proces – *fair trial*) je nadřazena zásadě materiální pravdy.¹¹³ Za účelem poznání pravdy totiž nelze použít či zneužít jakékoliv, tj. i nezákonně získané skutečnosti, a to i za cenu, že v trestním řízení nedojde k poznání pravdy a bude muset být rozhodnuto podle zásady *in dubio pro reo*. Tento přístup je však ověřen historickým vývojem, kdy sice může dojít k neodsouzení pachatele, avšak cílem zákona je rovněž zabránit odsouzení nevinného tak, že bude důsledně vyžadován zákonný postup. Trestní řád stanoví explicitně, že nelze použít důkazy získané nezákonným donucením nebo hrozbou donucení - § 89 odst. 3. Ostatní důkazní prostředky získané v rozporu se zákonem, lze hodnotit jako neúčinné na základě jednotlivých zvláštních ustanovení trestního řádu, o nichž je mj. pojednáno v kapitole 5. o jednotlivých důkazních prostředcích či na základě porušení principu spravedlivého trestního procesu (např. OČTŘ odmítne akceptovat odepření výpovědi svědka ze zákonného důvodu a vyslechne jej v rozporu s ustanovením § 100 odst. 1 tr. řádu – takový výslech je neúčinný ne proto, že byl důkaz získán nezákonným donucením, ale proto, že byl získán v rozporu s ustanovením § 100 odst. 1 tr. řádu, neboť bylo porušeno právo svědka odepřít výpověď).

¹¹³ ŠÁMAL, Pavel. Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 12, str. 349.

6.2. Závažnost

Hodnocením závažnosti důkazu se rozumí posuzování toho, zda získaný důkaz je způsobilý přispět k poznání zkoumaného skutku. OČTŘ tak hodnotí, zda důkaz podává informace o okolnostech uvedených v § 89 odst. 1 tr. řádu (srov. kap. 3). Důkaz, který nesplňuje takovou podmínku, by neměl být zahrnut do důkazů tvořících podklad pro rozhodnutí OČTŘ ve věci a výslechy osob v trestním řízení ke skutečnostem v § 89 odst. 1 tr. řádu neuvedeným, by neměly být prováděny, neboť se jedná o vybočení z pravomoci OČTŘ.

6.3. Věrohodnost a pravdivost

Hodnocení pravdivosti důkazu je patrně nejobtížnější otázka, kterou musí OČTŘ při hodnocení důkazu brát na zřetel. OČTŘ, resp. v konečném důsledku soud, má za úkol stanovit, zda nějaká skutečnost, o níž důkaz podává zprávu, existuje, či nikoliv.¹¹⁴ Při takovém posuzování se zpravidla uplatní i znalosti OČTŘ, kterými disponuje z mimoprávních oborů (např. psychologie, lékařství, ekonomie etc.), pokud se nejedná o tak závažnou odbornou otázku, jejíž zodpovězení by bylo vyhrazeno znalci. Například soud má z oborů geografie a fyziky vlastní poznatky o vzdálenostech měst a ví, že cesta z Prahy do Brna autem trvá asi 2 hodiny. Z toho důvodu ví, že nemůže být pravdivý důkaz, resp. část výpovědi obviněného, že v 15:00 se nacházel v Praze a v 15:30 již v Brně. Své úvahy, které ho vedly při posuzování pravdivosti, ale i přípustnosti a závažnosti jednotlivých důkazů, by měl soud v odůvodnění rozsudku podrobně vylíčit, aby rozhodnutí bylo přezkoumatelné. V případě pochybení při hodnocení důkazů, a to extrémních a nejzávažnějších, která představují zásah do ústavně zaručených základních práv a svobod, je dle konstantní judikatury Ústavního soudu i Ústavní soud oprávněn zasáhnout do pravomoci obecných soudů týkající se hodnocení důkazů. Například tehdy, pokud jsou skutková zjištění obecných soudů v extrémním nesouladu s provedenými důkazy, tedy *„jinými slovy tehdy, když rozhodnutí obecných soudů svědčí o jejich možné libovůli“* (nález Ústavního soudu, č. 195/2014 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, dále srov. nález Ústavního soudu, č. 79/1995 Sbírky nálezů a usnesení ÚS).

¹¹⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 430.

6.4. Neúčinnost důkazu

Vady důkazu (porušení zákonného postupu při dokazování) mohou způsobovat absolutní či relativní neúčinnost důkazu, popřípadě mohou být tak marginální, že neúčinnost nezpůsobí. Obecně lze říci, že neúčinnost důkazu nelze hodnotit pouze na základě kritérií uvedených v trestním řádu, ale je třeba přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu. Judikatura se vyslovila tak, že pro absolutní (nezhojitelnou) neúčinnost důkazu musí být vada důkazu podstatná (taková vada pak automaticky způsobuje neústavnost).¹¹⁵ Ústavní soud vyslovil tezi, že „*právo na spravedlivý proces je [...] limitem práva na řádný zákonný proces v tom významu, že ne každá nezákonnost rovná se nespravedlivosti a neústavnosti, ale pouze taková, která vede za uvedených předpokladů k vině obviněného.*“

Rovněž je pro absolutní neúčinnost důkazu vyžadován další atribut, kterým je nezhojitelnost (neodstranitelnost) vady. Z výše uvedeného lze například dovodit, že důkaz výpovědi obviněného, při níž jsou mu předstírány klamavé skutečnosti ohledně podstatné okolnosti, je důkazem absolutně neúčinným, neboť tento nedostatek nelze již v řízení zhojit.¹¹⁶

Při hodnocení závažnosti vady důkazu se zhodnocují následující faktory a) charakter vady řízení, b) vliv na konkrétní důkaz a c) význam důkazu pro řízení.¹¹⁷ V současné právní úpravě absentuje rozlišení absolutní a relativní neúčinnosti důkazu, tudíž je tato otázka ponechána judikatuře. Ta považuje za závažné vady například získání listiny při nepovolené domovní prohlídce, záznamy rozhovorů osob pořízené v rozporu se zákonem, výpověď obviněného s užitím kapciózních a sugestivních otázek (týkajících se podstatné okolnosti) nebo výpověď obviněného, pokud nemá obhájce, ač ho mít měl a úkon současně nebyl neodkladný, výslech svědka bez poučení o právu odepřít výpověď etc.¹¹⁸ *De lege ferenda* navrhuji legislativní řešení absence zákonné úpravy návrhem zařazení generální klauzule neúčinnosti a demonstrativním výčtem hlavních důvodů neúčinnosti důkazů do trestního řádu (vylučovací normy), kdy takový výčet by umožnil judikatuře jej doplňovat podle aktuálních potřeb praxe, ne však jej nahrazovat.

¹¹⁵ Srov. nález Ústavního soudu, č. 69/2003 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

¹¹⁶ JELÍNEK, Jirí. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, str. 411.

¹¹⁷ ZAORALOVÁ, Petra. Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze. Praha: Leges, 2018, str. 49-50.

¹¹⁸ ŠÁMAL, Pavel. Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. Trestněprávní revue, 2008, č. 12, str. 349.

6.5. Teorie plodů z otráveného stromu

Teorie plodů z otráveného stromu reaguje na situaci, k níž může dojít při hodnocení zákonnosti důkazu. V trestním řízení se lze setkat se situací, kdy je z jednoho důkazu či postupu OČTŘ v trestním řízení odvozen (vyhledán, zajištěn a následně proveden) další důkaz. Může jít například o situaci, kdy je osoba zadržena a jsou jí vzaty otisky prstů. Problematika teorie plodů z otráveného stromu není v trestním řádu upravená, proto je její řešení ponecháno judikatuře a praxi. Nezákonně získaný důkaz je pro názornost představován stromem a důkazy odvozené z takového nezákonně získaného důkazu jsou označovány jako plody takového stromu. Podle jedné části odborné veřejnosti důkazy získané na základě důkazů získaných nezákonným způsobem, nemohou být vůbec použity jako důkaz v trestním řízení, tedy je nelze za žádných okolností připustit jako důkaz. Jinými slovy plody z otráveného stromu jsou vždy otrávené. Znamená to, že důkazy odvozené od nezákonného důkazu jsou nezákonné a v trestním řízení nepřipustné.¹¹⁹ Existují i názory opačné, např. prof. Musil poukazuje na různou míru nezákonnosti postupů, na základě nichž jsou odvozené důkazy získány, a podotýká, že názor, že plody z otráveného stromu jsou vždy otrávené, je prakticky bezcenný, už jen proto, že pomyslný stupeň „toxicity“ vadných postupů se pohybuje na škále od naprosté neškodnosti až po totální a bezpodmínečné znehodnocení důkazu.¹²⁰ Odvozené důkazy (od nezákonných) tedy dle uvedeného názoru mohou být za určitých okolností použitelné při rozhodování.

Zemí, kde tato doktrína vznikla a byla obšírně vykládána v rozhodnutích Nejvyššího soudu, byly Spojené státy americké. I tam lze nalézt oba protichůdné názory na teorii plodů z otráveného stromu uvedené výše. Ve dvacátém století tuto doktrínu vykládal Nejvyšší soud Spojených států amerických, kdy různé senáty tohoto soudu reprezentovaly odlišné názory – modely. První – model kontroly kriminality – zastával stanovisko, že potírání kriminality je nadřazeno zákonnému postupu (cílem trestního práva je kontrola kriminality). Druhý – model zákonného postupu – zastával stanovisko, že vyšší hodnotou trestního práva je zákonnost postupu. Zjednodušeně řečeno je lépe osvobodit pachatele než jej odsoudit na základě nezákonně získaných důkazů.¹²¹ Lze říci, že názor zastávající druhý model (zákonosti

¹¹⁹ NETT, Alexandr. Plody z otráveného stromu. *Acta Universitatis Brunensis Iuridica*, č. 181, 1997, str. 9. JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 9. aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2022, str. 815.

¹²⁰ MUSIL, Jan. Několik otázníků nad judikaturou Ústavního soudu ČR v době postmoderny (na příkladu prohlídky jiných prostor a pozemků). *Kriminalistika*, 2011, č. 1, str. 19-26.

¹²¹ HALAS, Norbert, Barbora KOLLÁROVÁ a Veronika POLIAKOVÁ. *Dokazovanie v prípravnom konaní: trestnoprávne aspekty*. Praha: Leges, 2021, str. 96.

postupu) byl vyjádřen např. v rozsudku *Mapp v. Ohio*, v němž bylo vyjádřeno, že obžaloba nemůže stavět na důkazech, které byly zajištěny při protiústavní domovní prohlídce – tedy takové, která byla policií provedena bez soudního příkazu. Tento rozsudek také zavázal k uplatňování pravidla vylučujícího nezákonný důkaz (tzv. *exclusionary rule*) jednotlivé státy federace. Dále také v případě *Miranda v. Arizona* Nejvyšší soud stanovil, že je absolutně neúčinný důkaz získaný výpovědí obviněného bez poučení o právu nevypovídat a bez možnosti poradit se s obhájcem. Rozhodnutím soudu došlo k průlomů do praxe provádění policejních výslechů obviněných, kdy policie je povinna obviněné vždy před výslechem poučit o základních právech, která vyplývají z Ústavy USA. Toto poučení je pak v praxi známo jako „*Miranda warning*“, které se sděluje především osobám, které byly zadrženy. Lze říci, že i v současné době se judikatura ve Spojených státech k této otázce stále vyvíjí, avšak převažuje názor nepřipustnosti plodů z otráveného stromu v řízení. Argument podporující takový postoj je ten, že nelze obcházet znění příslušných dodatků americké Ústavy, které zaručují práva trestně stíhaných osob. Judikatura amerických soudů však z výše uvedeného pravidla absolutní nepřipustnosti vyvodila některé výjimky, zejména pokud policejní orgán jedná v dobré víře. Šlo např. o případ *Leon v. Spojené státy*: soud vydal příkaz k domovní prohlídce (*search warrant*), v onom případě však absentoval podstatný atribut umožňující takový příkaz vydat, a sice důvodné podezření, že je trestná činnost páchána. Policejní orgán následně v bytě podezřelého Leona našel drogy a výstup z domovní prohlídky byl použit jako důkaz. Nejvyšší soud Spojených států amerických následně rozhodl tak, že nelze sankcionovat policejní orgány za pochybení soudu vydávajícího příkaz k domovní prohlídce. Důkaz získaný policejním orgánem, který jednal v dobré víře v zákonnost příkazu k domovní prohlídce, lze použít v řízení. Judikaturou byly formulovány i další výjimky – např. se jedná o stav, kdy by byl důkaz získaný na základě nezákonného důkazu nalezen i za situace, kdy by nebyl získán pomocí nezákonného důkazu, nebo v případě, že se jedná o marginální zásah do základních práv občanů. Ve Spojených státech se judikatura v této otázce formuje na základě vyvažování dvou společenských hodnot: ochrany lidských práv a zájmu společnosti na potírání kriminality a trestání pachatelů. Pokud by (dle pojetí *common law*) pravidlo zákazu použití plodů z otráveného stromu nebylo soudy důsledně aplikováno, hrozilo by, že policejní orgány budou získávat v předsoudní fázi řízení účelově důkazy z nezákonných zdrojů bez ohledu na ochranu

lidských práv, což je v současné době považováno za hodnotově nepřijatelné (srov. výše kap. 6.1.).¹²²

V českém právu, které je součástí kontinentálního systému práva, se k doktríně plodů z otráveného stromu nepřistupuje tak důsledně, jako v systému angloamerického práva. K doktríně se několikrát vyjádřil Nejvyšší soud i Ústavní soud ČR (např. náleží Ústavního soudu, č. 50/2012 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, usnesení Ústavního soudu ze dne 19.7.2012 sp. zn. III.ÚS 3318/09, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2013 sp. zn. 6 Tdo 84/2013, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2015 sp. zn. 11 Tdo 122/2015). V náleží Ústavního soudu, č. 195/2014 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, Ústavní soud v návaznosti na svou předchozí judikaturu potvrdil svůj zdrženlivý přístup k této doktríně, přičemž vysvětlil, že kontinentální trestní řízení vychází (naproti formálním důkazním pravidlům uplatňujícím se v prostředí *common law*) z formálně-materiální povahy důkazů a zpravidla jen takové vady úkonu, které porušují právo na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy, vedou k neúčinnosti a nepřipustnosti důkazu.

Výše uvedená judikatura konstatovala, že český proces nepřevzal doktrínu plodů z otráveného stromu tak, jak je chápána v *common law*, „zejména pak v podobě *simplifikujícího tvrzení, že plody z otráveného stromu jsou vždy otrávené*“.¹²³ Judikatura odmítla tezi, že vadné postupy OČTŘ vždy způsobí absolutní neúčinnost důkazu, podobně jako v *common law*. Lze říci, že se spíše ztotožnila s názorem prof. Musila, že škála „toxicity“ vadných postupů má měřítko od neškodnosti zásahu až po absolutní znehodnocení důkazu a odmítla úplné vyloučení všech nezákonně získaných důkazů coby „otráveného ovoce“ s argumentem, že vyloučení těchto důkazů se přičií zájmu společnosti, aby skutečný pachatel byl uznán vinným.¹²⁴ Bylo vysloveno, že důkaz, který by byl jinak nepřipustný jako „ovoce z otráveného stromu“, může být připuštěn, pokud státní zástupce prokáže, že důkaz není v příčinné souvislosti s původním nezákonným úkonem, a není ani jeho přímým či nepřímým výsledkem. Podobně se vyjádřil Nejvyšší soud v usnesení pod sp. zn. 11 Tdo 122/2015, kdy také uvedl, že i Ústavní soud výslovně aplikovatelnost uvedené teorie v prostředí českého trestního procesu významně zpochybnil, přičemž citoval náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1677/13, kde Ústavní soud uvedl, že: „...ani rigorózní interpretace této doktríny nevede dle Ústavního soudu k závěru, že jakékoli pochybení při opatřování důkazu automaticky způsobuje nepoužitelnost důkazu. Vždy

¹²² HALAS, Norbert, Barbora KOLLÁROVÁ a Veronika POLIAKOVÁ. Dokazovanie v prípravnom konaní: trestnoprávne aspekty. Praha: Leges, 2021, str. 102.

¹²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2013 sp. zn. 6 Tdo 84/2013.

¹²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2013 sp. zn. 6 Tdo 84/2013.

je třeba mj. konkrétně posuzovat, jak intenzivní bylo dané pochybení a zda vůbec bylo způsobilé chování dotčené osoby a proces provádění důkazu ovlivnit.“ Stejně tak se dle Nejvyššího soudu nepoužitelnost může týkat pouze takových důkazů, které jsou od nezákonného důkazu kauzálně odvozeny. K uvedenému srov. shodnou judikaturu Ústavního soudu, např. nález Ústavního soudu č. 103/2014 Sbírky nálezů a usnesení ÚS, v němž bylo vyloženo, že „*právo obviněného na spravedlivý proces není porušeno tím, jsou-li k jeho usvědčení v trestním řízení použity věcné důkazy, nalezené při domovní prohlídce, které stěžovatel domovní prohlídce vytýká [nedostatečné odůvodnění příkazu k prohlídce, neprovedení výslechu domácí osoby před prohlídkou], by se totiž - pokud by existovaly - dotýkaly základních práv majitelů či uživatelů bytu, v cizím bytě, při jejímž provádění nebyla porušena žádná subjektivní práva obviněného. Takové důkazy podléhají, stejně jaké kterékoli jiné, volnému hodnocení důkazů. Použitelnost těchto důkazů je třeba posuzovat podle obecných zásad.*“ Nelze říci, že pojetí doktríny plodů z otráveného stromu v *common law* je přijímáno českou judikaturou nekriticky. V kontinentálním pojetí je stěžejní spíše to, zda nezákonnost při opatřování důkazu nedosáhla takové intenzity, že by došlo k zásahu do práva na spravedlivý proces. K poměřování zásahu do práva na spravedlivý proces je používán test proporcionality, zejména je třeba posoudit třetí krok tohoto testu, tedy proporcionalitu v užším smyslu – intenzitu zásahu do práv dotčené osoby. Čím závažnější je trestná činnost a čím vyšší je podezření, že jej spáchala konkrétní osoba, tím je ospravedlnitelnější zásadnější zásah do jejích ústavně zaručených práv a svobod (např. práva na soukromí, domovní svobody etc.).

Úmluva sama nestanoví podmínky přípustnosti důkazů (lze dovodit jen zákaz mučení při opatřování důkazu uvedený v čl. 3) a ponechává tuto úpravu národním zákonodárcům. Z rozhodnutí ESLP ve věci *Jalloh proti Německu* lze učinit závěr, že podle ESLP je nelidské a ponižující zacházení v rozporu s čl. 3 Úmluvy a způsobuje tak nespravedlivý trestní proces (konkrétně se jednalo o násilné vyvolání zvracení, aby se zajistil sáček s drogou, kterou obviněný spolkl, přičemž vyloučení důkazního prostředku z těla obviněného by nastalo i bez použití násilí). Porušení zákona při získání odvozených důkazů musí být takové intenzity, že způsobí nespravedlivé soudní řízení jako celek.¹²⁵ Na zákonnost je nahlíženo jako na mantinel řízení, v jehož rámci má být nalezena spravedlnost – zákonnost jako forma, spravedlnost jako obsah. Spravedlnost má blízko k pojmu materiální pravda, zákonnost zase k pojmu spravedlivého procesu, pokud spravedlivý proces přirovnáváme k zákonnému procesu.

¹²⁵ HERCZEG, Jiří. Plody z otráveného stromu a ústavněprávní limity získávání informací v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 3, str. 65.

Z uvedeného vyplývá teze, která je již zmíněna výše, že obecně v zájmu nalezení spravedlnosti nelze postupovat v rozporu se zákonem, tedy porušovat procesní předpisy. Rovněž v literatuře a judikatuře se více prosazuje názor, že důkazy odvozené, které byly získány pomocí nezákonného donucení, nelze v dalším řízení dále využít – nelze k nim přihlížet. Je však nutné uvést i opačný argument svědčící pro nadřazení spravedlnosti nad požadavky zákonnosti, a to zejména ve výjimečných situacích: např. situace, kdy terorista či únosce mlčí před policií a kvůli tomu zemře rukojmí, který je držen na neznámém místě.¹²⁶ Tento problém by byl s přijetím absolutního zákazu použití plodů z otráveného stromu neřešitelný. Lze se inspirovat v rozhodnutí ESLP *Gäfgen proti Německu*. Ve věci se jednalo o únos dítěte, za nějž bylo žádáno výkupné, kdy při vyslýchání podezřelého měly policejní orgány za to, že v době výslechu dítě ještě žije, proto podezřelému hrozily mučením. Následně se podezřelý k trestnému činu přiznal. Později se ukázalo, že dítě již bylo zavražděno. ESLP hodnotil dopad nezákonného donucování na trestní řízení jako celek a rozhodl tak, že sice bylo porušeno právo obviněného na lidské zacházení, resp. právo nebýt mučen podle čl. 3 EÚLP, ale trestní proces jako celek byl spravedlivý, a to zejména s ohledem na závažnost trestné činnosti a ostatní ve věci shromážděné důkazy. Podle mého názoru je účelné posuzovat plody z otráveného stromu testem proporcionality, resp. prizmatem spravedlivého procesu jako celku, a to s ohledem na všechny skutečnosti, kdy test spravedlivosti procesu má obsahovat kroky, jejichž naplnění by odůvodňovalo použití i nezákonně získaného důkazu pro účely odsouzení pachatele (např. způsob získání důkazu – míra zásahu do osobní svobody obviněného, závažnost vyšetřovaného činu, ostatní shromážděné důkazy, možnost plného uplatnění práva na obhajobu etc.).¹²⁷ Takový test může mít své místo např. při trestním postihu mezinárodního terorismu, obchodu s lidmi nebo obchodu s drogami, kdy se policejní orgán může dopustit takových vybočení ze zákonných mantinelů.

¹²⁶ Srov. HERCZEG, Jiří. Plody z otráveného stromu a ústavněprávní limity získávání informací v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 3, str. 65.

¹²⁷ Srov. rozhodnutí ESLP *Gäfgen proti Německu*.

Závěr a návrhy *de lege ferenda*

V dokazování se nejzřetelněji projevuje řada základních zásad trestního řízení, ale také výjimky z nich. Na dokazování se také klade důraz v judikatuře soudů, a to zejména stran dodržování základních zásad trestního řízení v jeho jednotlivých fázích, a tím nepřímo provádění dokazování ústavně konformním způsobem. Cílem této práce bylo poukázat nejprve na základní zásady týkající se dokazování a výjimky z nich, přičemž první dvě kapitoly jsou zaměřené s důrazem na teoretická východiska a jejich promítání do soudní praxe. K otázce formulace základních zásad v novém trestním řádu (a z nich vyplývající úpravy dokazování) souhlasím s názorem, že před diskusí o znění jednotlivých zásad a jejich důsledcích, je třeba stanovit ideu koncepce trestního řízení. Zejména dle mého názoru jde o vyřešení otázky, zda se má zákonodárce držet dosavadních tradic, vyvěrajících z kontinentálního trestního procesu, nebo se výrazněji inspirovat angloamerickým právním systémem.

V dalších kapitolách je ve větší míře akcentována judikatura a také kriminalistická praxe, přičemž jsou vždy zdůrazněny limity – tedy mantinely v nichž se musí orgány činné v trestním řízení pohybovat, ať již jsou stanovené zákonem, či dovozené judikaturou zejm. Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, kdy v některých případech je pro lepší názornost shrnut i základní skutkový stav řešeného případu.

S debatami ohledně připravovaného trestního řádu se nabízí i mnohé otázky *de lege ferenda* týkající se předmětu této práce. Některé návrhy právní úpravy již byly zmíněny v příslušných pasážích této práce. Obecně se přikláním k podrobnější úpravě některých dosud neupravených důkazních prostředků v trestním řádu (např. kriminalistických expertiz, pachových stop, zakotvení procesního postupu při získávání dat z mobilních zařízení etc.).

Výzkumné otázky, které byly uvedeny v úvodu této práce jsou rozpracovány v příslušných kapitolách. Přikláním se k názorům mnohých odborníků, že zásahy do koncepce základních zásad trestního řízení jsou mnohdy nepromyšlené a narušují systém základních zásad jako celek. V odborné literatuře je dokonce namítáno, že zásady trestního procesu upravené v trestním řádu již nekorespondují se současným stavem trestního práva.¹²⁸ V tomto smyslu je připomínána zejména současná legislativní úprava institutu dohody o vině a trestu. V příslušné pasáži práce jsem v souladu s odbornou literaturou, *de lege ferenda* navrhl právní

¹²⁸ ZAORALOVÁ, Petra. Institut dohody o vině a trestu a jeho rozpor se základními zásadami trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce. Praha: Leges, 2016, str. 193.

úpravu obdobnou německé, která by soudu dávala možnost využít takového institutu v rámci trestního řízení, pokud by tak uznal za vhodné, např. až po provedeném dokazování, nikoliv vyhrazení veřejného zasedání pro schválení takové dohody, v němž soud dokazování neprovádí (srov. § 314q odst. 5 tr. řádu). Tím by dohoda o vině a trestu nevyklučovala dokazování, ale byla by pouze možností navrhnout dohodu stran, kdy by obě strany (obhajoby i obžaloby) mohly při jejím uzavírání zohlednit i výsledky provedeného dokazování a z toho pro ně plynoucí výhody využití takového institutu. Tak by dohodou o vině a trestu nebyla dotčena zásada materiální pravdy. Dále jsem se přiklonil k názoru, že by bylo vhodné, aby policejní orgán při skončení vyšetřování měl v trestním řádu (současný stav upraven v § 166 odst. 1) zakotvenou povinnost odůvodnit odmítnutí navrženého důkazního prostředku obhajobou, neboť takové odůvodnění by nepřímo přispělo k zajištění dodržování zásady, že policejní orgán má vyhledávat a navrhopvat provedení důkazů ve prospěch i neprospěch osoby, proti níž se trestní řízení vede. Přiklonil jsem se k názoru, že by bylo vhodné stanovit formu usnesení pro takový procesní úkon.

Další otázkou, která byla v této práci řešena, byla možnost taxativního výčtu důkazních prostředků v trestním řádu. Zabýval jsem se argumenty pro a proti taxativnímu výčtu důkazních prostředků v trestním řádu, přičemž jsem se ztotožnil s názorem, že by taxativní výčet byl vhodnější s ohledem na právní jistotu obhajoby. Také jsem uvedl, proč považuji takový výčet za bližší kontinentálnímu pojetí trestního procesu.

Použitelnost důkazů získaných či provedených nesprávným postupem je další výzkumnou otázkou, kterou jsem se v této práci zabýval, zejm. v kapitole 5.

Práce reaguje také na aktuální aplikační problémy praxe, zejm. týkající se důkazních prostředků (srov. např. výklad v kap. 5.2.2. o novém § 101b tr. řádu). V práci jsem se snažil přihlédnout nejen k české právní úpravě, ale zahrnout do problematiky limitů jednotlivých důkazních prostředků také judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zejména stran použitelnosti některých důkazních prostředků či limitů zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* (např. v rámci komparativního srovnání s přístupem k přístupu k mlčení obviněného v rozhodnutí ve věci *John Murray proti Spojenému Království*). Dále bych *de lege ferenda* navrhl stran znaleckého dokazování stanovení lhůty pro orgán, který znalce přibral, k vyřízení případných námitek co do otázek položených znalci. Rovněž se jeví jako účelné stanovit pro podání námitek vůči otázkám položeným znalci určitou formu koncentrace námitkového řízení. Setkal jsem se totiž s opakovanými námitkami ze strany obhajoby, které byly vneseny po vypořádání předchozích námitek státním zástupcem. Nyní lhůta i uplatnění koncentrace řízení v zákoně absentuje, což je nevýhodné jednak pro obhajobu, když v praxi může dojít k situaci,

kdy samotné vyšetření znalcem psychologem již proběhne a otázky znalec zodpoví před tím, než budou námitky vypořádány, jednak pro znalce, který v době zpracování posudku (případně rozhovoru s posuzovanou osobou v případě znaleckého zkoumání psychologického) neví, zda nebudou vzneseny další námitky proti jemu položeným otázkám, tedy nemusí vědět, k jakým tématům má rozhovor směřovat. Poté by musely být další námitky řešeny až v rámci výslechu znalce v hlavním líčení.

V kapitole pojednávající o zásadě *nemo tenetur se ipsum accusare* jsem v souvislosti s možnou rekonfigurací trestního řádu vyslovil názor, že by přispělo k právní jistotě stran řízení, aby byla zavedena podrobnější úprava pro získávání dat z mobilních telefonů a podobných zařízení (například na základě soudního příkazu k jejich získání), stejně jako je již nyní zavedena speciální úprava pro odposlech a záznam telekomunikačního provozu podle § 88, resp. § 88a tr. řádu, neboť je jistým dluhem vůči stranám trestního řízení, že úprava přístupu k mobilním datům s ohledem na četnost využívání telefonů, stále v trestním řádu absentuje.

V současné právní úpravě dokazování spatřuji zejména ten nedostatek, že zákon neupravuje bližší podmínky způsobující neúčinnost důkazu, a tato otázka je tak z velké části, téměř úplně, ponechána judikatuře soudů. Taxativní výčet důkazních prostředků v trestním řádu ve spojení s demonstrativním výčtem důvodů absolutní a relativní neúčinnosti důkazů, případně generální klauzulí neúčinnosti důkazů, považuji za vhodné legislativní řešení. Současná úprava v § 89 odst. 3 tr. řádu se nedá nazvat generální klauzulí neúčinnosti, neboť nejde o obecnou normu, ale o jeden důvod absolutní neúčinnosti. Taxativní výčet důvodů neúčinnosti nepovažuji za vhodný a přikláním se k názorům těch odborníků¹²⁹, kteří namítají, že takový výčet by nebyl schopen pružně reagovat na vývoj judikatury, zejména Evropského soudu pro lidská práva. Demonstrativní výčet nejčastějších a nejflagrantnějších důvodů neúčinnosti důkazu by mohl být řešením, které by umožnilo soudům doplňovat důvody neúčinnosti důkazů podle vyvíjejících se potřeb praxe. Výše nastíněné řešení by mohlo pomoci k vyšší právní jistotě stran, ale i samotných soudců, kteří rozhodují ve věci, neboť by měli zákonné vodítko pro rozhodování z hlediska dokazování, kdy judikatura soudů by byla doplněním zákonné úpravy, nikoliv jejím nahrazením.

¹²⁹ ZAORALOVÁ, Petra. Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze. Praha: Leges, 2018, str. 66.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

DRAŠTÍK, Antonín a Jaroslav FENYK. Trestní řád: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 2 sv. ISBN 978-80-7552-600-7.

FRYČOVÁ, Linda. Taktika výslechu. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2009.

FRYŠTÁK, Marek. Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 119 s. ISBN 978-80-7676-063-9.

HALAS, Norbert, Barbora KOLLÁROVÁ a Veronika POLIAKOVÁ. Dokazovanie v prípravnom konaní: trestnoprávne aspekty. Praha: Leges, 2021, 239 s. ISBN 978-80-7502-504-3.

HOLLÄNDER, Pavel. Filosofie práva. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 421 s. ISBN 978-80-7380-366-7.

CHMELÍK, Jan a Eduard BRUNA. Dokazování v trestním řízení: trestněprávní a kriminalistické aspekty. Praha: VČFS, 2018, 225 s. ISBN 978-80-7408-175-0.

CHOVANČÁKOVÁ, Jaroslava. Konfrontace v kriminalistické praxi. Bakalářská práce. AMBIS vysoká škola, a.s. Katedra bezpečnosti a práva, 2022.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie. Praha: Leges, 2017, 224 s. ISBN 978-80-7502-256-1.

JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2022, 1424 s. ISBN 978-80-7502-637-8.

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2021, 942 s. ISBN 978-80-7502-550-0.

JELÍNEK, Jiří, Karel HASCH, Simona HERANOVÁ, et al. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 8. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2022, 1040 s. ISBN 978-80-7502-576-0.

JELÍNEK, Jiří; ŘÍHA, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. Rozhodnutí ve věcech trestních: se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů. 5. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 8. 2023. Praha: Leges, 2023, 624 s. ISBN 978-80-7502-670-5.

JELÍNEK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016. Praha: Leges, 2016, 224 s. ISBN 978-80-7502-155-7.

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, 436 s. ISBN 978-80-7502-185-4.

JELÍNEK, Jiří. Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2018, 536 s. ISBN 978-80-7502-287-5.

JELÍNEK, Jiří. Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení. Praha: Leges, 2020, 554 s. ISBN 978-80-7502-444-2.

JELÍNEK, Jiří a UHLÍŘOVÁ, Marta. Obhájce v trestním řízení. Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-88-2.

KALVODOVÁ, Věra, Pavel ŠÁMAL a Milana HRUŠÁKOVÁ. Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty. Brno: Masarykova univerzita, 2015, 503 s. ISBN 978-80-210-8072-0.

KONRÁD, Zdeněk, Viktor PORADA, Jiří STRAUS a Jaroslav SUCHÁNEK. Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, 417 s. ISBN 978-80-7380-859-4.

MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Dizertační práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2018.

MUNDAY, Roderick J. C. Evidence. 10th edition. Oxford: Oxford University Press, 2019, 542 s. ISBN 978-0-19-883246-1.

NEUBAUER, David W. America's courts and the criminal justice system. 9th ed. Belmont: Thomson, 2008, 521 s. ISBN 978-0-495-09540-8.

NOVÁK, Petr. Trestní příkaz. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2020.

PUDILOVÁ, Anežka. Formální důkazní břemeno státního zástupce v trestním řízení. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2020.

SCHELLE, Karel. Vývoj trestního řízení. Ostrava: Key Publishing, 2012, 100 s. ISBN 978-80-7418-139-9.

ŠÁMAL, Pavel a Tomáš GRIVNA. Trestní řád: komentář. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 3 svazky. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, Pavel. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.

VANTUCH, Pavel. Trestní řízení z pohledu obhajoby: detailní výklad, praktické pokyny, vzory podání. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 1257 s. ISBN 978-80-7400-750-7.

ZAORALOVÁ, Petra. Procesní použitelnost důkazů v trestním řízení a její meze. Praha: Leges, 2018, 320 s. ISBN 978-80-7502-310-0.

2. Odborné články

HERCZEG, Jiří. Plody z otráveného stromu a ústavněprávní limity získávání informací v trestním řízení. Trestněprávní revue, 2009, č. 3. ISSN 1213-5313.

MULÁK, Jiří a Jan PROVAZNÍK. Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. Bulletin advokacie, 2022, č. 1-2. ISSN 1210-6348.

MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). Kriminalistika, 2009, č. 4. ISSN 1210-9150.

MUSIL, Jan. Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika, 2010, č. 3, ISSN 1210-9150.

MUSIL, Jan. Několik otázek nad judikaturou Ústavního soudu ČR v době postmoderny (na příkladu prohlídky jiných prostor a pozemků). Kriminalistika, 2011, č. 1, ISSN 1210-9150.

NETT, Alexandr. Plody z otráveného stromu. Acta Universitatis Brunensis Iuridica, 1997, č. 181. ISSN 1210-6097.

PROVAZNÍK, Jan. Charakteristické rysy koncepce trestního řízení po roce 1990. Trestní právo, 2018, č. 2. ISSN 1211-2860.

REPÍK, Bohumil. Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení. Bulletin advokacie, 1982, 7-8. ISSN 1210-6348.

ŠÁMAL, Pavel. Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. Trestněprávní revue, 2008, č. 12. ISSN 1213-5313.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

Článek: Nový trestní řád je podle Blažka neprůchodný, spravedlnost předloží jen novelu, Právní prostor, 16. 5. 2023. In www.pravniprostor.cz [online]. [cit. 2023-08-30] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/aktuality/novy-trestni-rad-je-podle-blazka-nepruchodny-spravedlnost-predlozi-jen-novelu>.

Detektor lži - 30 let slouží české policii. Kpt. Mgr. Petra Srnková. 7. 2. 2011. In www.policie.cz [online]. [cit. 2023-09-01] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/detektor-lzi-30-let-slouzi-ceske-policii.aspx>.

4. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., č. 295/2021 Sb.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 10. května 1976 o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v příslušném znění.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 251/2016 Sb. o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.

5. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 7. 1976 (Engel a ostatní proti Nizozemí).

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 1996 (Saunders proti Spojenému Království).

Nález Ústavního soudu, č. 73/2007 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 32/2001 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 31/2005 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, R 38/1970 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 38/1968 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu, T 293 Souboru trestních rozhodnutí NS.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, R 53/1989 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Usnesení Nejvyššího soudu, R 40/1997 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2061/07.

Nález Ústavního soudu, č. 206/2013 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 54/1998 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 50/2001 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 13/2002 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 81/2004 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 144/2008 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 2/2010 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 167/2006 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR, R 44/1989 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, R 9/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nález Ústavního soudu ČR, č. 111/1999 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 49/1965 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu 31. 7. 2001, T 246 Souboru trestních rozhodnutí NS.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze, R 46/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2001, T 167 Souboru trestních rozhodnutí NS.

Nález Ústavního soudu, č. 67/2015 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 26/2004 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 89/2007 Sbírky nálezů a usnesení ÚS.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 49/1968 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 2. 1996 (John Murray proti Spojenému Království).

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 25/1969 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, R 53/1974 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nález Ústavního soudu, č. 116/2011 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 67 To 108/2021-2821.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3. 1992, sp. zn. 6 To 12/92.

Nález Ústavního soudu, č. 40/1996 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 149/1997 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 1. 9. 1997, R 47/1999 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 8. 7. 1998, R 21/2000 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 11. 1989 (Kostovski proti Nizozemí).

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 3. 1996 (Doorson proti Nizozemí).

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci, R 33/2003 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30. 6. 2022, sp. zn. 3 To 100/2021.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, R 12/1987 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nález Ústavního soudu, č. 195/2014, Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 79/1995 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 69/2003 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Nález Ústavního soudu, č. 50/2012 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2012, sp. zn. III.ÚS 3318/09.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 6 Tdo 84/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2015, sp. zn. 11 Tdo 122/2015.

Nález Ústavního soudu, č. 103/2014 Sbírký nálezů a usnesení ÚS.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. 7. 2006 (Jalloh proti Německu).

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 6. 2008 (Gäfgen proti Německu).

6. Seznam ostatních zdrojů

Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012.

Školení „Znalecké psychologické zkoumání – trestní oblast“ lektorka PhDr. Jindřiška Záhorská, Ph.D., dne 22. 6. 2023.

Školení „Dohoda o vině a trestu a způsob jejího sjednávání“, lektor Paul Gregory Byron, federální soudce, Florida, dne 6. 10. 2023.

Limity dokazování v trestním řízení

Abstrakt

Rigorózní práce se věnuje otázkám limitů použitelnosti jednotlivých důkazních prostředků v trestním řízení, zejména co do zákonnosti jejich vyhledávání a provádění. Tyto limity jsou úzce navázány na jednotlivé základní zásady trestního řízení, neboť z nich vycházejí a jsou jimi poměřovány v soudní praxi. Práce vychází z české zákonné úpravy dokazování v trestním řádu, z judikatury soudů obecných i soudu Ústavního a v neposlední řadě z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, který často posuzuje, zda důkazní prostředky, které byly v trestním řízení použity, neporušují právo obviněného na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Práce obsahuje otázky *de lege ferenda*, a to stran právní úpravy vyhledávání a provádění jednotlivých důkazních prostředků v trestním řádu, a odpovídá na výzkumné otázky spojené s dokazováním.

První kapitoly práce jsou věnovány teoretickému základu dokazování a nejvýznamnější judikatuře vztahující se k otázkám základních zásad dokazování a procesu dokazování podle jednotlivých okruhů otázek, které je třeba v trestním řízení dokazovat. V následujících kapitolách je věnována pozornost otázkám praxe. Jedná se o opatřování jednotlivých důkazních prostředků stranami trestního řízení, rozsah dokazování v jednotlivých fázích trestního řízení, dále je pozornost věnována procesu provádění nejvýznamnějších důkazních prostředků, které jsou upraveny v trestním řádu, a to zejména limitům, které jsou dány trestním řádem a judikaturou soudů. Zvláštní podkapitoly jsou věnovány otázkám spojeným s výpovědí obviněného, výpovědí svědka, konfrontací, rekognicí a znaleckým dokazováním. Práce se vyjadřuje nejen k otázkám teoretickým (například otázka formálního důkazního břemene státního zástupce), ale vyjadřuje se také k aktuálním otázkám právní praxe, s níž je téma dokazování neoddelitelně spjata (například procesní rámec získávání důkazů za použití moderních technologií, zejm. legitimita překonání různých typů uzamčení chytrých zařízení). V závěru se práce věnuje teorii plodů z otráveného stromu, jejímu srovnání se systémem *common law* a procesní použitelností nezákonně odvozených důkazů v kontinentálním právu podle poznatků vyplývajících zejména z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

Klíčová slova: dokazování, trestní řízení, spravedlivý proces.

Limits of evidence in criminal proceedings

Abstract

The thesis deals with the issues of the limits of the applicability of individual means of evidence in criminal proceedings, especially with regard to the legality of their search and execution. These limits are closely linked to the basic principles of criminal procedure, as they are based on them and are measured by them in judicial practice. The work is based on the Czech statutory regulation of evidence in the Criminal Procedure Code, on the case law of the general courts and the Constitutional Court and, last but not least, on the case law of the European Court of Human Rights, which often assesses whether the evidence used in criminal proceedings does not violate the right of the accused to a fair trial under Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The thesis contains *de lege ferenda* issues, namely the legal regulation of the search and execution of particular means of evidence in the Criminal Procedure Code, and answers research questions related to evidence.

The first chapters of the thesis are focused on the theoretical basis of evidence and the most important case law related to the basic principles of evidence and the process of evidence according to the individual categories of issues that must be proved in criminal proceedings. In the following chapters, attention is paid to issues of practice. These include the acquisition of individual means of evidence by the parties to criminal proceedings, the scope of evidence at individual stages of criminal proceedings, and the process of implementation of the most important means of evidence regulated by the Criminal Procedure Code, in particular the limits imposed by the Criminal Procedure Code and case law. Special subsections are focused on the issues related to the accused's testimony, witness testimony, confrontation, recognition and expert evidence. The work not only addresses theoretical issues (e. g. the issue of the evidential burden of the prosecutor), but also comments on current issues of legal practice, with which the topic of evidence is inseparably linked (e. g. the procedural framework of obtaining evidence using modern technologies, especially the legitimacy of overcoming various types of smart device lock-ups). The thesis concludes with a discussion of the fruit of the poisonous tree doctrine, its comparison with the *common law* system and the procedural applicability of illegally derived evidence in continental law according to the case law of the European Court of Human Rights.

Key words: evidence, criminal proceedings, fair trial.